

www.turkishstudies.net/religion

Turkish Studies - Comparative Religious Studies

eISSN: 2667-5544

Research Article /Araştırma Makalesi

ANKARA SCIENCE
UNIVERSITY

Hagia Sophia: The Dynamics of Cultural Heritage Transmission and Its Contribution to Cultural Diplomacy

Ayasofya: Mirası Taşımanın Dinamikleri ve Kültür Diplomasisine Katkısı

Sevil Nuriyeva*

Öz: Bu makale, Ayasofya'yı yalnızca tarihsel bir mimari yapı olarak değil, küresel ölçekte kültürel mirasın aktarımı, yeniden yorumlanması ve siyasal anlamın yeniden üretilmesi süreçlerinin merkezinde yer alan çok katmanlı bir hafıza mekânı olarak ele almaktadır. Ayasofya, Bizans İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye dönemlerini kapsayan tarihsel serüveniyle, dünya medeniyetleri açısından ortak bir geçmişin somutlaştığı nadir yapılardan biridir. Bu yönüyle yapı, estetik ve mimari değerinin ötesinde, kültürler arası etkileşim, kimlik inşası ve uluslararası söylem açısından özgün ve dinamik bir konuma sahiptir. Farklı dönemlerde üstlendiği işlevler ve yüklenen sembolik anlamlar, Ayasofya'yı yalnızca bir ibadet mekânı ya da müze değil, aynı zamanda tarihsel sürekliliğin ve dönüşümün somut bir göstergesi hâline getirmiştir.

Çalışma, Ayasofya'nın kültürel mirasın korunmasına ve nesiller arası aktarımına katkısını Doğu ve Batı bakış açıları üzerinden karşılaştırmalı olarak incelemektedir. Batı merkezli yaklaşımlar yapıyı evrensel kültürel miras söylemi ve koruma normları çerçevesinde ele alırken, Doğu bakış açısı tarihsel süreklilik, medeniyet hafızası ve egemenlik vurgusunu ön plana çıkarmaktadır. Makale, bu farklılığı keskin bir karşıtlık olarak değil, Ayasofya'nın çok katmanlı anlam dünyasının açığa çıktığı ve müzakereye imkân tanıyan bir etkileşim alanı olarak yorumlamaktadır. Uluslararası ilişkiler bağlamında Ayasofya, maddi güç unsurlarının ötesinde sembolik güç ve yumuşak gücün üretiminde Türkiye'nin kültürel diplomasi stratejilerine katkı sunan, tarihsel mirası güncel politik söylemlerle buluşturan aktif ve etkili bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar kelimeler: Ayasofya, Kültürel Miras, Kültürel Diplomasi, Yumuşak Güç, Doğu-Batı İlişkileri, Küresel Köy, Kültürel Sermaye, Uluslararası İlişkiler

Abstract: This article approaches Hagia Sophia not merely as a historical architectural monument, but as a multilayered site of memory situated at the center of global processes of cultural heritage transmission, reinterpretation, and the reproduction of political meaning. Spanning the historical trajectories of the Byzantine Empire, the Ottoman Empire, and the modern Turkey, Hagia Sophia stands as one of the rare structures in which a shared past of world civilizations is concretized. In this respect, the monument occupies a distinctive and dynamic position beyond its aesthetic and architectural value, particularly in terms of intercultural interaction, identity formation, and international discourse. The different functions it has assumed and the

* PhD Candidate in Political Science (Crisis Management) Lomonosov Moscow State University

Doktora Adayı, Lomonosov Moskova Devlet Üniversitesi, Siyaset Bilimi (Kriz Yönetimi) Bölümü

ORCID <https://orcid.org/0009-0001-9734-6774>

sevilgencel9@gmail.com

Cite as/ Atıf: Nuriyeva, S. (2026). Hagia Sophia: The dynamics of cultural heritage transmission and its contribution to cultural diplomacy / Ayasofya: Mirası taşımanın dinamikleri ve kültür diplomasisine katkısı. *Turkish Studies-Comparative Religious Studies*, 21(Ö1), 1893-1946. [Special Issues Dedicated to Prof. Dr. Mahmut Özer]. Ankara Bilim University Publications. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.89799>

Received/Geliş: 13 February/Şubat 2026

Accepted/Kabul: 15 September/Eylül 2026

Published/Yayın: 20 September/Eylül 2026

Checked by plagiarism software

symbolic meanings attributed to it over time have transformed Hagia Sophia into not only a place of worship or a museum, but also a tangible manifestation of historical continuity and transformation.

The study comparatively examines Hagia Sophia's contribution to the preservation of cultural heritage and its intergenerational transmission through Eastern and Western perspectives. Western-centered approaches tend to frame the monument within the discourse of universal cultural heritage and international conservation norms, whereas Eastern perspectives emphasize historical continuity, civilizational memory, and sovereignty. Rather than interpreting this divergence as a rigid opposition, the article conceptualizes it as an interactive space in which the multilayered meanings of Hagia Sophia emerge and become open to negotiation. Within the context of international relations, Hagia Sophia is evaluated as an active instrument that contributes to Turkey's cultural diplomacy strategies, generating symbolic power and soft power beyond material capabilities while linking historical heritage with contemporary political narratives.

Keywords: Hagia Sophia, Cultural Heritage, Cultural Diplomacy, Soft Power, East–West Relations, Global Village, Cultural Capital, International Relations

Structured Abstract:

This study approaches Hagia Sophia not merely as a historical architectural monument but as a multilayered site of memory where cultural heritage, collective remembrance, and political meaning are continuously constructed and reconstructed. Encompassing the Byzantine, Ottoman, and modern Turkish periods, Hagia Sophia represents an exceptional architectural and symbolic structure that embodies the shared history of world civilisations. Beyond its aesthetic and architectural significance, the monument occupies a unique position in terms of intercultural interaction, identity formation, and the production of international discourse.

The primary aim of this study is to analyse the role of Hagia Sophia in the preservation and transmission of cultural heritage through a comparative examination of Eastern and Western perspectives and to evaluate its function within Turkey's cultural diplomacy and soft power strategies in the context of international relations. Accordingly, the article conceptualises Hagia Sophia not as a fixed and immutable historical artefact but as a living cultural space whose meanings are continually reshaped by shifting political, social, and ideological contexts.

The historical trajectory of Hagia Sophia illustrates how cultural heritage can transform while maintaining continuity. During the Byzantine era, the building functioned as a sacred and political centre that merged imperial authority with the universal claims of Christianity. Its iconographic programme, ceremonial use, and spatial organisation articulated a close interconnection between religious symbolism and political legitimacy. In this period, Hagia Sophia was not perceived as a monument to be preserved for its past value, but rather as an active ideological space representing contemporary imperial power.

Following the Ottoman conquest of Constantinople in 1453, the conversion of Hagia Sophia into a mosque is often interpreted as a rupture or act of cultural destruction. However, this study argues that the Ottoman approach should instead be understood as a process of transformation and integration. While adapting the building to Islamic worship, the Ottomans largely preserved its physical integrity and historical layers. Byzantine mosaics were not destroyed but covered and conserved, reflecting a pragmatic and inclusive approach to architectural heritage. This practice demonstrates that cultural continuity can be maintained through adaptation rather than erasure.

A critical turning point in the modern history of Hagia Sophia occurred in 1934, when it was transformed into a museum during the early Republican period of Turkey. This decision reflected a reconfiguration of the relationship between the state and its past, redefining Hagia Sophia as a space beyond exclusive religious or political ownership. As a museum, the monument became a rare example in which Byzantine and Ottoman heritages were simultaneously visible, contributing to its perception as a universal cultural site transcending national and religious boundaries. Its inclusion in the UNESCO World Heritage framework further institutionalised this universalist interpretation.

The reconversion of Hagia Sophia into a mosque in 2020 introduced a new layer into its complex historical narrative without erasing the symbolic meanings accumulated during its museum period. Today, the structure functions simultaneously as an active place of worship and as a globally recognised cultural heritage site. This dual status underscores the dynamic nature of cultural heritage and challenges interpretations that seek to fix monuments within singular and static identities.

The study emphasises that the transmission of cultural heritage should not be limited to physical conservation alone but must also encompass the intergenerational transfer of meanings, values, and collective memories. In this regard, Hagia Sophia represents a convergence of tangible and intangible heritage elements. Architectural form, ritual practices, acoustics, artistic representations, and narratives associated with the monument collectively transform it into an experiential site of memory rather than a purely visual object.

Within the framework of international relations, Hagia Sophia emerges as an active producer of symbolic and soft power rather than a passive cultural artefact. The monument plays a significant role in Turkey's cultural diplomacy by enabling narratives of historical continuity, cultural plurality, and civilisational transition. Its prominence in global debates elevates Hagia Sophia into a discursive arena where international norms, heritage regimes, and national sovereignty claims intersect and are negotiated.

In conclusion, this study demonstrates that Hagia Sophia occupies a multidimensional position at the intersection of cultural heritage, collective memory, and cultural diplomacy. Far from being a static remnant

of the past, Hagia Sophia is a living heritage site that continuously generates meaning and influences international discourse. As such, it offers a compelling historical and theoretical example illustrating that the sustainability of cultural heritage lies not only in preservation but also in its capacity to adapt, transform, and remain relevant across changing historical contexts.

Keywords: Hagia Sophia, cultural heritage, cultural diplomacy, soft power, East–West relations, global village, cultural capital, international relations

ملخص منظم:

تتناول هذه الدراسة كنيسة آيا صوفيا ليس مجرد نصب معماري تاريخي، بل كموقع ذا ذكريات متعددة الطبقات، حيث يتم باستمرار بناء وإعادة بناء التراث الثقافي والذاكرة الجماعية والمعنى السياسي. وتشمل كنيسة آيا صوفيا الفترات البيزنطية والعثمانية والتركية الحديثة وتمثل بنية معمارية ورمزية استثنائية تجسد التاريخ المشترك للحضارات العالمية. وبالإضافة إلى أهميتها الجمالية والمعمارية، تحتل هذه الآثار مكانة فريدة من نوعها فيما يتعلق بالتفاعل بين الثقافات، وتكوين الهوية، وإثراء الحوار الدولي.

الهدف الأساسي من هذه الدراسة هو تحليل دور آيا صوفيا في الحفاظ على التراث الثقافي ونقله من خلال دراسة مقارنة بين المنظورات الشرقية والغربية، وتقييم دورها في إطار الدبلوماسية الثقافية لتركيا واستراتيجيات القوة الناعمة في سياق العلاقات الدولية. وبناءً على ذلك، لا يُنظر في هذه المقالة إلى آيا صوفيا على أنها أثر تاريخي ثابت لا يتغير، بل كفضاء ثقافي حي تتشكل معانيه باستمرار وفقاً للسياقات السياسية والاجتماعية والأيدولوجية المتغيرة.

يوضح المسار التاريخي لكاتدرائية آيا صوفيا كيف يمكن للتراث الثقافي أن يتحول مع الحفاظ على استمراريته. خلال العصر البيزنطي، كان المبنى بمثابة مركز مقدس وسياسي يدمج السلطة الإمبراطورية مع المطالبات العالمية للمسيحية. وقد عبر برنامجها الأيقوني واستخدامها في الاحتفالات وتنظيمها المكاني عن ارتباط وثيق بين الرمزية الدينية والشرعية السياسية. في تلك الفترة، لم يُنظر إلى آيا صوفيا على أنها نصب تذكاري يجب الحفاظ عليه لقيمتها التاريخية، بل كفضاء أيديولوجي نشط يمثل القوة الإمبراطورية المعاصرة.

بعد الغزو العثماني للقسطنطينية عام 1453، غالباً ما يُفسر تحويل آيا صوفيا إلى مسجد على أنه انقطاع أو عمل من أعمال التدمير الثقافي. ومع ذلك، ترى هذه الدراسة أنه ينبغي فهم النهج العثماني على أنه عملية تحول وتكامل. فبينما كان العثمانيون يكيّفون المبنى للعبادة الإسلامية، حافظوا إلى حد كبير على سلامته المادية وطبقاته التاريخية. فلم تُدمر الفسيفساء البيزنطية، بل تم تغطيتها وحفظها، مما يعكس نهجاً عملياً وشاملاً تجاه التراث المعماري. وتُظهر هذه الممارسة أنه يمكن الحفاظ على الاستمرارية الثقافية من خلال التكيف بدلاً من المحو.

حدثت نقطة تحول حاسمة في التاريخ الحديث لآيا صوفيا في عام 1934، عندما تم تحويلها إلى متحف خلال الفترة الجمهورية المبكرة في تركيا. عكس هذا القرار إعادة تشكيل العلاقة بين الدولة وماضيها، حيث أعيد تعريف آيا صوفيا كمكان يتجاوز الملكية الدينية أو السياسية الحصرية. وبصفتها متحفاً، أصبح هذا النصب التذكاري مثالاً نادراً يظهر فيه التراثان البيزنطي والعثماني في آن واحد، مما ساهم في النظر إليها كموقع ثقافي عالمي يتجاوز الحدود الوطنية والدينية. وقد أدى إدراجها في إطار التراث العالمي لليونسكو إلى إضفاء الطابع المؤسسي على هذا التفسير الشامل.

أدى إعادة تحويل آيا صوفيا إلى مسجد في عام 2020 إلى إضافة بعد جديد إلى سردها التاريخي المعقد دون محو المعاني الرمزية التي تراكمت خلال فترة عملها كمتحف. واليوم، يعمل هذا الصرح في آن واحد كمكان نشط للعبادة كموقع تراثي ثقافي معترف به عالمياً. ويؤكد هذا الوضع المزدوج على الطبيعة الديناميكية للتراث الثقافي ويتحدى التفسيرات التي تسعى إلى حصر المعالم الأثرية في هويات فردية وثابتة.

تؤكد الدراسة على أن نقل التراث الثقافي لا ينبغي أن يقتصر على الحفظ المادي فحسب، بل يجب أن يشمل أيضاً نقل المعاني والقيم، والذكريات الجماعية عبر الأجيال. وفي هذا الصدد، تمثل آيا صوفيا نقطة التقاء بين عناصر التراث المادي وغير المادي. فالشكل المعماري والممارسات الطقسية، والصوتيات، والتعبيرات الفنية، والروايات المرتبطة بالمعلم الأثري، كلها عوامل تعمل مجتمعة على تحويله إلى موقع تجريبي للذاكرة بدلاً من كونه مجرد كائن بصري بحث.

في إطار العلاقات الدولية، تبرز آيا صوفيا كمنتج نشط للقوة الرمزية والناعمة بدلاً من كونها أثرًا ثقافيًا سلبيًا. يلعب هذا المعلم دوراً مهماً في الدبلوماسية الثقافية التركية من خلال تمكين سرديات الاستمرارية التاريخية، والتعددية الثقافية، والتحول الحضاري. إن بروزها في النقاشات العالمية يرفع آيا صوفيا إلى ساحة خطابية تتقاطع فيها المعايير الدولية، وأنظمة التراث، ومطالبات السيادة الوطنية، ويتم التفاوض بشأنها.

في الختام، تبرز هذه الدراسة على أن آيا صوفيا تحتل موقعاً متعدد الأبعاد عند تقاطع التراث الثقافي والذاكرة الجماعية والدبلوماسية الثقافية. وبعيداً عن كونها بقايا ثابتة من الماضي، فإن آيا صوفيا هي موقع تراثي حي يولد المعنى باستمرار ويؤثر على الخطاب الدولي. وبذلك فإنها تقدم مثالاً تاريخياً ونظرياً يوضح أن استدامة التراث الثقافي لا تكمن في الحفظ فحسب، بل أيضاً في قدرته على التكيف والتحول. والحفاظ على أهميته عبر السياقات التاريخية المتغيرة.

الكلمات المفتاحية: آيا صوفيا، التراث الثقافي، الدبلوماسية الثقافية، القوة الناعمة، العلاقات بين الشرق والغرب، القرية العالمية، رأس المال الثقافي، العلاقات الدولية

Résumé Structuré:

Cette étude aborde Sainte-Sophie non seulement comme un monument architectural historique, mais aussi comme un lieu de mémoire aux multiples facettes où le patrimoine culturel, la mémoire collective et la signification politique sont sans cesse construits et reconstruits. Couvrant les périodes byzantine, ottomane et turque moderne, Sainte-Sophie représente une structure architecturale et symbolique exceptionnelle qui incarne l'histoire commune des civilisations du monde. Au-delà de son importance esthétique et architecturale, ce monument occupe une place unique en matière d'interaction interculturelle, de construction identitaire et de production d'un discours international.

L'objectif principal de cette étude est d'analyser le rôle de Sainte-Sophie dans la préservation et la transmission du patrimoine culturel à travers un examen comparatif des perspectives orientales et occidentales, et d'évaluer sa fonction au sein de la diplomatie culturelle et des stratégies de « soft power » de la Turquie dans le contexte des relations internationales. En conséquence, cet article conceptualise Sainte-Sophie non pas comme un artefact historique figé et immuable, mais comme un espace culturel vivant dont les significations sont continuellement remodelées par des contextes politiques, sociaux et idéologiques changeants.

Le parcours historique de Sainte-Sophie illustre comment le patrimoine culturel peut se transformer tout en conservant une continuité. À l'époque byzantine, l'édifice faisait office de centre sacré et politique qui fusionnait l'autorité impériale avec les prétentions universelles du christianisme. Son programme iconographique, son usage cérémoniel et son organisation spatiale exprimaient une étroite interconnexion entre symbolisme religieux et légitimité politique. À cette époque, Sainte-Sophie n'était pas perçue comme un monument à préserver pour sa valeur passée, mais plutôt comme un espace idéologique actif représentant le pouvoir impérial contemporain.

À la suite de la conquête ottomane de Constantinople en 1453, la conversion de Sainte-Sophie en mosquée est souvent interprétée comme une rupture ou un acte de destruction culturelle. Cependant, cette étude soutient que l'approche ottomane doit plutôt être comprise comme un processus de transformation et d'intégration. Tout en adaptant l'édifice au culte islamique, les Ottomans ont largement préservé son intégrité physique et ses couches historiques. Les mosaïques byzantines n'ont pas été détruites, mais recouvertes et conservées, ce qui reflète une approche pragmatique et inclusive du patrimoine architectural. Cette pratique démontre que la continuité culturelle peut être maintenue par l'adaptation plutôt que par l'effacement.

Un tournant décisif dans l'histoire moderne de Sainte-Sophie s'est produit en 1934, lorsqu'elle a été transformée en musée au début de la période républicaine en Turquie. Cette décision reflétait une reconfiguration des relations entre l'État et son passé, redéfinissant Sainte-Sophie comme un espace échappant à toute appropriation religieuse ou politique exclusive. En tant que musée, le monument est devenu un exemple rare où les patrimoines byzantin et ottoman étaient simultanément visibles, contribuant à sa perception comme un site culturel universel transcendant les frontières nationales et religieuses. Son inscription au patrimoine mondial de l'UNESCO a encore institutionnalisé cette interprétation universaliste.

La reconversion de Sainte-Sophie en mosquée en 2020 a ajouté une nouvelle dimension à son récit historique complexe sans pour autant effacer les significations symboliques accumulées au cours de sa période muséale. Aujourd'hui, l'édifice fonctionne à la fois comme un lieu de culte actif et comme un site du patrimoine culturel reconnu à l'échelle mondiale. Ce double statut souligne la nature dynamique du patrimoine culturel et remet en question les interprétations qui cherchent à enfermer les monuments dans des identités uniques et statiques.

Cette étude souligne que la transmission du patrimoine culturel ne doit pas se limiter à la seule conservation physique, mais doit également englober le transfert intergénérationnel des significations, des valeurs et des mémoires collectives. À cet égard, Sainte-Sophie incarne une convergence d'éléments du patrimoine matériel et immatériel. La forme architecturale, les pratiques rituelles, l'acoustique, les représentations artistiques et les récits associés au monument le transforment collectivement en un lieu expérientiel de mémoire plutôt qu'en un simple objet visuel.

Dans le cadre des relations internationales, Sainte-Sophie apparaît comme un producteur actif de pouvoir symbolique et de « soft power » plutôt que comme un artefact culturel passif. Le monument joue un rôle significatif dans la diplomatie culturelle de la Turquie en permettant de construire des récits de continuité historique, de pluralité culturelle et de transition civilisationnelle. Sa place prépondérante dans les débats

mondiaux élève Sainte-Sophie au rang d'arène discursive où les normes internationales, les régimes patrimoniaux et les revendications de souveraineté nationale se croisent et font l'objet de négociations.

En conclusion, cette étude démontre que Sainte-Sophie occupe une position multidimensionnelle à la croisée du patrimoine culturel, de la mémoire collective et de la diplomatie culturelle. Loin d'être un vestige statique du passé, Sainte-Sophie est un site patrimonial vivant qui génère en permanence du sens et influence le discours international. À ce titre, elle offre un exemple historique et théorique convaincant illustrant que la pérennité du patrimoine culturel réside non seulement dans sa préservation, mais aussi dans sa capacité à s'adapter, à se transformer et à rester pertinent au fil des contextes historiques changeants.

Mots-clés : Sainte-Sophie, patrimoine culturel, diplomatie culturelle, soft power, relations Est-Ouest, village mondial, capital culturel, relations internationales

Resumen Estructurado:

Este estudio aborda Santa Sofía no solo como un monumento arquitectónico histórico, sino como un espacio de memoria con múltiples capas en el que el patrimonio cultural, la memoria colectiva y el significado político se construyen y reconstruyen continuamente. Abarcando los periodos bizantino, otomano y turco moderno, Santa Sofía representa una estructura arquitectónica y simbólica excepcional que encarna la historia compartida de las civilizaciones del mundo. Más allá de su importancia estética y arquitectónica, el monumento ocupa una posición única en lo que respecta a la interacción intercultural, la formación de la identidad y la generación de un discurso internacional.

El objetivo principal de este estudio es analizar el papel de Santa Sofía en la preservación y transmisión del patrimonio cultural mediante un examen comparativo de las perspectivas orientales y occidentales, y evaluar su función dentro de la diplomacia cultural y las estrategias de poder blando de Turquía en el contexto de las relaciones internacionales. En consecuencia, el artículo conceptualiza Santa Sofía no como un artefacto histórico fijo e inmutable, sino como un espacio cultural vivo cuyos significados se reconfiguran continuamente en función de los contextos políticos, sociales e ideológicos cambiantes.

La trayectoria histórica de Santa Sofía ilustra cómo el patrimonio cultural puede transformarse sin dejar de mantener su continuidad. Durante la época bizantina, el edificio funcionó como un centro sagrado y político que fusionaba la autoridad imperial con las pretensiones universales del cristianismo. Su programa iconográfico, su uso ceremonial y su organización espacial articulaban una estrecha interconexión entre el simbolismo religioso y la legitimidad política. En este periodo, Santa Sofía no se percibía como un monumento que debiera conservarse por su valor histórico, sino más bien como un espacio ideológico activo que representaba el poder imperial de la época.

Tras la conquista otomana de Constantinopla en 1453, la conversión de Santa Sofía en mezquita se interpreta a menudo como una ruptura o un acto de destrucción cultural. Sin embargo, este estudio sostiene que el enfoque otomano debería entenderse, por el contrario, como un proceso de transformación e integración. Al tiempo que adaptaban el edificio al culto islámico, los otomanos conservaron en gran medida su integridad física y sus capas históricas. Los mosaicos bizantinos no fueron destruidos, sino cubiertos y conservados, lo que refleja un enfoque pragmático e inclusivo del patrimonio arquitectónico. Esta práctica demuestra que la continuidad cultural puede mantenerse mediante la adaptación, en lugar de la eliminación.

Un punto de inflexión crucial en la historia moderna de Santa Sofía se produjo en 1934, cuando fue transformada en museo durante los primeros años de la República de Turquía. Esta decisión reflejó una reconfiguración de la relación entre el Estado y su pasado, redefiniendo Santa Sofía como un espacio más allá de la propiedad exclusiva, ya fuera religiosa o política. Como museo, el monumento se convirtió en un ejemplo excepcional en el que los patrimonios bizantino y otomano eran visibles simultáneamente, lo que contribuyó a su percepción como un lugar cultural universal que trasciende las fronteras nacionales y religiosas. Su inclusión en el marco del Patrimonio Mundial de la UNESCO institucionalizó aún más esta interpretación universalista.

La reconversión de Santa Sofía en mezquita en 2020 introdujo una nueva capa en su compleja narrativa histórica sin borrar los significados simbólicos acumulados durante su etapa como museo. Hoy en día, el edificio funciona simultáneamente como lugar de culto activo y como sitio del patrimonio cultural

reconocido a nivel mundial. Esta doble condición subraya la naturaleza dinámica del patrimonio cultural y cuestiona las interpretaciones que pretenden encasillar a los monumentos en identidades únicas y estáticas.

El estudio hace hincapié en que la transmisión del patrimonio cultural no debe limitarse únicamente a la conservación física, sino que también debe abarcar la transferencia intergeneracional de significados, valores y memorias colectivas. En este sentido, Santa Sofía representa una convergencia de elementos del patrimonio material e inmaterial. La forma arquitectónica, las prácticas rituales, la acústica, las representaciones artísticas y las narrativas asociadas al monumento lo transforman colectivamente en un lugar experiencial de memoria, más que en un mero objeto visual.

En el marco de las relaciones internacionales, Santa Sofía se perfila como una generadora activa de poder simbólico y blando, más que como un artefacto cultural pasivo. El monumento desempeña un papel significativo en la diplomacia cultural de Turquía al dar cabida a narrativas de continuidad histórica, pluralidad cultural y transición civilizatoria. Su protagonismo en los debates globales eleva a Santa Sofía a un escenario discursivo en el que se entrecruzan y se negocian las normas internacionales, los regímenes patrimoniales y las reivindicaciones de soberanía nacional.

En conclusión, este estudio demuestra que Santa Sofía ocupa una posición multidimensional en la intersección entre el patrimonio cultural, la memoria colectiva y la diplomacia cultural. Lejos de ser un vestigio estático del pasado, Santa Sofía es un lugar de patrimonio vivo que genera continuamente significado e influye en el discurso internacional. Como tal, ofrece un ejemplo histórico y teórico convincente que ilustra que la sostenibilidad del patrimonio cultural no reside únicamente en su conservación, sino también en su capacidad para adaptarse, transformarse y seguir siendo relevante en contextos históricos cambiantes.

Palabras clave: Santa Sofía, patrimonio cultural, diplomacia cultural, poder blando, relaciones Este-Oeste, aldea global, capital cultural, relaciones internacionales

结构化摘要：

本研究将圣索菲亚大教堂不仅视为一座历史建筑遗迹，更将其视为一个多层面的记忆场所，在这里，文化遗产、集体记忆和政治意义不断被建构与重构。贯穿拜占庭、奥斯曼和现代土耳其时期，圣索菲亚大教堂作为一座非凡的建筑与象征性结构，体现了世界文明的共同历史。除了其美学和建筑意义之外，该古迹在跨文化互动、身份认同形成以及国际话语构建方面也占据着独特地位。

本研究的主要目标是通过比较东西方视角，分析圣索菲亚大教堂在文化遗产保护与传承中的作用，并在国际关系背景下评估其在土耳其文化外交及软实力战略中的功能。据此，本文将圣索菲亚大教堂概念化为一个活生生的文化空间，而非固定不变的历史文物，其意义正随着政治、社会和意识形态背景的变迁而不断重塑。

圣索菲亚大教堂的历史轨迹生动地说明了文化遗产如何在保持连续性的同时发生转变。在拜占庭时期，该建筑作为神圣与政治的中心，将帝国权威与基督教的普世主张融为一体。其图像体系、仪式用途和空间布局，清晰地体现了宗教象征与政治合法性之间的紧密联系。在此期间，圣索菲亚大教堂并非被视为因其历史价值而需保存的纪念碑，而是代表当代帝国权力的活跃意识形态空间。

1453年奥斯曼帝国征服君士坦丁堡后，将圣索菲亚大教堂改建为清真寺的行为常被解读为一种断裂或文化破坏行为。然而，本研究认为，奥斯曼的做法应被理解为一个转型与融合的过程。在将建筑改造成伊斯兰礼拜场所的同时，奥斯曼人基本保留了其物理完整性和历史层次。拜占庭马赛

克并未被毁，而是被覆盖并加以保护，这反映出一种务实且包容的建筑遗产处理方式。这一做法表明，文化连续性可以通过适应而非抹除来维持。

圣索菲亚大教堂现代历史中的一个关键转折点发生在1934年，当时在土耳其共和国早期，它被改建为博物馆。这一决定体现了国家与其历史之间关系的重新定位，将圣索菲亚大教堂重新定义为一个超越专属宗教或政治所有权的空间。作为博物馆，这座古迹成为拜占庭与奥斯曼遗产同时得以展现的罕见范例，使其被视为一个超越民族与宗教界限的普世文化遗址。其被列入联合国教科文组织世界遗产名录，进一步将这种普世主义的诠释制度化。

2020年圣索菲亚大教堂重新改建为清真寺，为其复杂的历史叙事增添了新的维度，但并未抹去其作为博物馆时期所积累的象征意义。如今，这座建筑既是一个活跃的礼拜场所，又是一处全球公认的文化遗产地。这种双重身份凸显了文化遗产的动态本质，并挑战了那些试图将古迹固定在单一且静态身份中的解读。

本研究强调，文化遗产的传承不应仅限于实体保护，还必须涵盖意义、价值观和集体记忆的代际传递。就此而言，圣索菲亚大教堂体现了物质遗产与非物质文化遗产要素的交汇。建筑形式、仪式实践、声学效果、艺术表现形式以及与该古迹相关的叙事，共同将其转化为一个体验式的记忆场所，而非单纯的视觉对象。

在国际关系框架内，圣索菲亚大教堂已不再是被动的文化遗物，而是象征性软实力的积极生产者。该古迹通过构建历史延续性、文化多元性及文明转型的叙事，在土耳其的文化外交中发挥着重要作用。其在全球辩论中的突出地位，使圣索菲亚大教堂成为一个话语场域，国际规范、遗产制度及国家主权主张在此交汇并进行协商。

综上所述，研究表明，圣索菲亚大教堂在文化遗产、集体记忆与文化外交的交汇处占据着多维度的地位。它绝非过去的静态遗迹，而是一处充满活力的遗产地，不断生成意义并影响着国际话语。因此，它提供了一个极具说服力的历史与理论范例，说明文化遗产的可持续性不仅在于保护，更在于其在不断变化的历史语境中适应、转型并保持相关性的能力。

关键词：圣索菲亚大教堂、文化遗产、文化外交、软实力、东西方关系、地球村、文化资本、国际关系

Структурированное Резюме:

В данном исследовании собор Святой Софии рассматривается не просто как исторический архитектурный памятник, но как многослойное пространство памяти, в котором культурное наследие, коллективная память и политический смысл постоянно конструируются и реконструируются. Охватывая византийский, османский и современный турецкий периоды, собор Святой Софии представляет собой исключительное архитектурное и символическое сооружение, воплощающее общую историю мировых цивилизаций. Помимо своего эстетического и архитектурного значения, этот памятник занимает уникальное место с точки зрения межкультурного взаимодействия, формирования идентичности и формирования международного дискурса.

Основная цель данного исследования заключается в анализе роли собора Святой Софии в сохранении и передаче культурного наследия посредством сравнительного изучения восточных и западных точек зрения, а также в оценке его функции в рамках культурной дипломатии Турции и

стратегий «мягкой силы» в контексте международных отношений. Соответственно, в статье собор Святой Софии рассматривается не как нечто фиксированное и неизменное, а как живое культурное пространство, смыслы которого постоянно переосмысливаются в зависимости от меняющихся политических, социальных и идеологических контекстов.

Историческая траектория собора Святой Софии иллюстрирует, как культурное наследие может преобразовываться, сохраняя при этом преемственность. В византийскую эпоху здание функционировало как сакральный и политический центр, в котором имперская власть слилась с универсальными притязаниями христианства. Его иконографическая программа, церемониальное использование и пространственная организация отражали тесную взаимосвязь между религиозной символикой и политической легитимностью. В этот период собор Святой Софии воспринимался не как памятник, подлежащий сохранению ради его исторической ценности, а скорее как активное идеологическое пространство, олицетворяющее современную имперскую власть.

После завоевания Константинополя османами в 1453 году преобразование собора Святой Софии в мечеть часто интерпретируется как разрыв или акт культурного уничтожения. Однако в данном исследовании утверждается, что подход османов следует рассматривать как процесс трансформации и интеграции. Адаптируя здание для исламского богослужения, османы в значительной степени сохранили его физическую целостность и исторические слои. Византийские мозаики не были уничтожены, а были закрыты и консервированы, что отражает прагматичный и инклюзивный подход к архитектурному наследию. Эта практика демонстрирует, что культурная преемственность может поддерживаться посредством адаптации, а не стирания.

Решающий поворотный момент в современной истории собора Святой Софии произошел в 1934 году, когда он был преобразован в музей в период ранней Республики Турции. Это решение отражало перестройку отношений между государством и его прошлым, переопределив собор Святой Софии как пространство, выходящее за рамки исключительной религиозной или политической принадлежности. В качестве музея этот памятник стал редким примером, в котором одновременно были видны византийское и османское наследие, что способствовало его восприятию как универсального культурного объекта, превосходящего национальные и религиозные границы. Его включение в список Всемирного наследия ЮНЕСКО еще больше закрепило эту универсалистскую интерпретацию.

Преобразование собора Святой Софии в мечеть в 2020 году добавило новый слой в его сложную историческую повествовательную линию, не стирая при этом символических значений, накопленных за время его существования в качестве музея. Сегодня это сооружение одновременно функционирует как действующее место отправления культа и как всемирно признанный объект культурного наследия. Этот двойной статус подчеркивает динамичный характер культурного наследия и ставит под сомнение интерпретации, стремящиеся закрепить за памятниками однозначные и статичные идентичности.

В исследовании подчеркивается, что передача культурного наследия не должна ограничиваться лишь физической консервацией, но должна также охватывать межпоколенческую передачу смыслов, ценностей и коллективных воспоминаний. В этом отношении собор Святой Софии представляет собой слияние элементов материального и нематериального наследия. Архитектурная форма, ритуальные практики, акустика, художественные образы и нарративы, связанные с памятником, в совокупности превращают его в место, где память переживается непосредственно, а не в чисто визуальный объект.

В контексте международных отношений собор Святой Софии выступает скорее в качестве активного источника символической и «мягкой» силы, чем пассивного культурного артефакта. Памятник играет значительную роль в культурной дипломатии Турции, способствуя формированию нарративов исторической преемственности, культурного плюрализма и цивилизационного перехода. Его заметная роль в глобальных дебатах превращает собор Святой Софии в дискурсивную арену, где пересекаются и обсуждаются международные нормы, режимы охраны наследия и претензии на национальный суверенитет.

В заключение данное исследование демонстрирует, что собор Святой Софии занимает многомерную позицию на пересечении культурного наследия, коллективной памяти и культурной дипломатии. Собор Святой Софии — это отнюдь не статический пережиток прошлого, а живой объект наследия, который непрерывно генерирует смысл и влияет на международный дискурс. Как таковой,

она представляет собой убедительный исторический и теоретический пример, иллюстрирующий, что устойчивость культурного наследия заключается не только в его сохранении, но и в его способности адаптироваться, трансформироваться и оставаться актуальным в меняющихся исторических контекстах.

Ключевые слова: Святая София, культурное наследие, культурная дипломатия, «мягкая сила», отношения между Востоком и Западом, «глобальная деревня», культурный капитал, международные отношения

संरचित सारांशः

यह अध्ययन हागिया सोफिया को केवल एक ऐतिहासिक वास्तुशिल्प स्मारक के रूप में नहीं, बल्कि स्मृति के एक बहु-स्तरीय स्थल के रूप में देखता है, जहाँ सांस्कृतिक विरासत, सामूहिक स्मरण, और राजनीतिक अर्थ निरंतर निर्मित और पुनर्निर्मित होते रहते हैं। बीजान्टिन, ओटोमन और आधुनिक तुर्की काल को समेटे हुए, हागिया सोफिया एक असाधारण वास्तुशिल्प और प्रतीकात्मक संरचना का प्रतिनिधित्व करती है जो विश्व सभ्यताओं के साझा इतिहास को मूर्त रूप देती है।

इसके सौंदर्यशास्त्रीय और वास्तुकला महत्व से परे, यह स्मारक अंतर-सांस्कृतिक संवाद, पहचान निर्माण और अंतर्राष्ट्रीय विमर्श के निर्माण के संदर्भ में एक अनूठी स्थिति रखता है।

इस अध्ययन का प्राथमिक उद्देश्य पूर्वी और पश्चिमी दृष्टिकोणों की तुलनात्मक जांच के माध्यम से सांस्कृतिक विरासत के संरक्षण और संचरण में हागिया सोफिया की भूमिका का विश्लेषण करना और अंतर्राष्ट्रीय संबंधों के संदर्भ में तुर्की की सांस्कृतिक कूटनीति और सॉफ्ट पावर रणनीतियों के भीतर इसके कार्य का मूल्यांकन करना है। तदनुसार, यह लेख हागिया सोफिया को एक स्थिर और अपरिवर्तनीय ऐतिहासिक कलाकृति के रूप में नहीं, बल्कि एक जीवंत सांस्कृतिक स्थान के रूप में अवधारित करता है, जिसके अर्थ बदलते राजनीतिक, सामाजिक और वैचारिक संदर्भों द्वारा लगातार पुनः आकार दिए जाते हैं।

हागिया सोफिया का ऐतिहासिक सफर इस बात को दर्शाता है कि कैसे सांस्कृतिक विरासत निरंतरता बनाए रखते हुए रूपांतरित हो सकती है। बाइजेंटाइन काल के दौरान, यह इमारत एक पवित्र और राजनीतिक केंद्र के रूप में कार्य करती थी जो शाही अधिकार को ईसाई धर्म के सार्वभौमिक दावों के साथ मिलाती थी। इसके प्रतिमात्मक कार्यक्रम, औपचारिक उपयोग और स्थानिक संगठन ने धार्मिक प्रतीकवाद और राजनीतिक वैधता के बीच एक घनिष्ठ संबंध को व्यक्त किया।

इस अवधि के दौरान, हागिया सोफिया को उसके अतीत के मूल्य के लिए संरक्षित किए जाने वाले एक स्मारक के रूप में नहीं, बल्कि समकालीन साम्राज्यवादी शक्ति का प्रतिनिधित्व करने वाले एक सक्रिय वैचारिक स्थान के रूप में देखा जाता था।

1453 में ऑटोमन द्वारा कॉन्स्टेंटिनोपल पर विजय प्राप्त करने के बाद, हागिया सोफिया का मस्जिद में रूपांतरण अक्सर एक टूटन या सांस्कृतिक विनाश के कृत्य के रूप में व्याख्यायित किया जाता है। हालाँकि, यह अध्ययन तर्क देता है कि ऑटोमन दृष्टिकोण को इसके बजाय परिवर्तन और एकीकरण की प्रक्रिया के रूप में समझा जाना चाहिए। इमारत को इस्लामी पूजा के लिए अनुकूलित करते समय, ओटोमनों ने काफी हद तक इसकी भौतिक अखंडता और ऐतिहासिक परतों को संरक्षित रखा। बीजान्टिन मोज़ाइक को नष्ट नहीं किया गया, बल्कि ढक दिया गया और संरक्षित किया गया, जो वास्तुशिल्प विरासत के प्रति एक व्यावहारिक और समावेशी दृष्टिकोण को दर्शाता है। यह अभ्यास दर्शाता है कि सांस्कृतिक निरंतरता को मिटाने के बजाय अनुकूलन के माध्यम से बनाए रखा जा सकता है।

हागिया सोफिया के आधुनिक इतिहास में एक महत्वपूर्ण मोड़ 1934 में आया, जब तुर्की के शुरुआती गणराज्य काल के दौरान इसे एक संग्रहालय में बदल दिया गया।

यह निर्णय राज्य और उसके अतीत के बीच संबंधों के पुनर्गठन को दर्शाता था, जिसने हागिया सोफिया को विशेष धार्मिक या राजनीतिक स्वामित्व से परे एक स्थान के रूप में फिर से परिभाषित किया। एक संग्रहालय के रूप में, यह स्मारक एक दुर्लभ उदाहरण बन गया था जिसमें बीजान्टिन और ओटोमन विरासतें एक साथ दिखाई देती थीं, जो इसे राष्ट्रीय और धार्मिक सीमाओं से परे एक सार्वभौमिक सांस्कृतिक स्थल के रूप में देखने में योगदान करती थीं। यूनेस्को की विश्व धरोहर संरचना में इसके समावेश ने इस सार्वभौमिक व्याख्या को और अधिक संस्थागत बनाया।

2020 में हागिया सोफिया को मस्जिद में पुनः परिवर्तित करने ने इसके संग्रहालय काल के दौरान संचित प्रतीकात्मक अर्थों को मिटाए बिना, इसके जटिल ऐतिहासिक वृत्तांत में एक नई परत जोड़ दी। आज, यह संरचना एक सक्रिय पूजा स्थल और एक वैश्विक रूप से मान्यता प्राप्त सांस्कृतिक धरोहर स्थल, दोनों के रूप में एक साथ कार्य करती है। यह दोहरा दर्जा सांस्कृतिक धरोहर की गतिशील प्रकृति को रेखांकित करता है और उन व्याख्याओं को चुनौती देता है जो स्मारकों को एकल और स्थिर पहचानों के भीतर स्थापित करने का प्रयास करती हैं।

यह अध्ययन इस बात पर जोर देता है कि सांस्कृतिक विरासत का संचरण केवल भौतिक संरक्षण तक ही सीमित नहीं होना चाहिए, बल्कि इसमें अर्थ, मूल्यों और सामूहिक यादों के पीढ़ी-दर-पीढ़ी हस्तांतरण को भी शामिल करना चाहिए। इस संबंध में, हागिया सोफिया मूर्त और अमूर्त विरासत तत्वों के संगम का प्रतिनिधित्व करती है। वास्तुकला का स्वरूप, अनुष्ठानिक प्रथाएं, ध्वनिकी, कलात्मक अभिव्यक्तियाँ और स्मारक से जुड़े वृत्तांत सामूहिक रूप से इसे एक विशुद्ध रूप से दृश्य वस्तु के बजाय स्मृति के एक अनुभवात्मक स्थल में बदल देते हैं।

अंतर्राष्ट्रीय संबंधों के ढांचे के भीतर, हागिया सोफिया एक निष्क्रिय सांस्कृतिक कलाकृति के बजाय प्रतीकात्मक और सॉफ्ट पावर के एक सक्रिय उत्पादक के रूप में उभरती है। यह स्मारक ऐतिहासिक निरंतरता, सांस्कृतिक बहुलता और सभ्यतागत संक्रमण की कथाओं को सक्षम करके तुर्की की सांस्कृतिक कूटनीति में एक महत्वपूर्ण भूमिका निभाता है। वैश्विक बहसों में इसकी प्रमुखता हागिया सोफिया को एक वैचारिक मंच पर स्थापित करती है जहाँ अंतर्राष्ट्रीय मानदंड, विरासत व्यवस्था और राष्ट्रीय संप्रभुता के दावे परस्पर मिलते हैं और उन पर बातचीत होती है।

निष्कर्षतः, यह अध्ययन दर्शाता है कि हागिया सोफिया सांस्कृतिक विरासत, सामूहिक स्मृति और सांस्कृतिक कूटनीति के संगम पर एक बहुआयामी स्थिति रखती है। अतीत की एक स्थिर अवशेष होने से बहुत दूर, हागिया सोफिया एक जीवंत विरासत स्थल है जो निरंतर अर्थ उत्पन्न करता है और अंतर्राष्ट्रीय विमर्श को प्रभावित करता है।

इस प्रकार, यह एक आकर्षक ऐतिहासिक और सैद्धांतिक उदाहरण प्रस्तुत करती है जो यह दर्शाता है कि सांस्कृतिक विरासत की स्थिरता केवल संरक्षण में ही नहीं, बल्कि बदलते ऐतिहासिक संदर्भों में अनुकूलन, रूपांतरण और प्रासंगिक बने रहने की इसकी क्षमता में भी निहित है।

कीवर्ड: हागिया सोफिया, सांस्कृतिक विरासत, सांस्कृतिक कूटनीति, सॉफ्ट पावर, पूर्व-पश्चिम संबंध, वैश्विक गांव, सांस्कृतिक राजधानी, अंतर्राष्ट्रीय संबंध

Yapılandırılmış Özet:

Ayasofya: Mirası Taşımının Dinamikleri ve Kültür Diplomasisine Katkısı Bu çalışma, Ayasofya'yı yalnızca tarihî bir mimari anıt olarak değil; kültürel mirasın, kolektif hafızanın ve politik anlamların sürekli olarak üretildiği ve yeniden üretildiği çok katmanlı bir bellek mekânı olarak ele almaktadır. Bizans, Osmanlı ve modern Türkiye dönemlerini kapsayan Ayasofya, dünya medeniyetlerinin ortak tarihini bünyesinde barındıran olağanüstü bir mimari ve sembolik yapı niteliği taşımaktadır. Estetik ve mimari öneminin ötesinde bu yapı, kültürlerarası etkileşim, kimlik oluşumu ve uluslararası söylem üretimi açısından özgün bir konuma sahiptir. Bu çalışmanın temel amacı, Ayasofya'nın kültürel mirasın korunması ve aktarılmasındaki rolünü Doğu ve Batı perspektiflerinin karşılaştırmalı bir analizi üzerinden incelemek ve uluslararası ilişkiler bağlamında Türkiye'nin kültürel diplomasisi ve yumuşak güç stratejileri içerisindeki işlevini değerlendirmektir. Bu doğrultuda makale, Ayasofya'yı sabit ve değişmez tarihî bir eser olarak değil; anlamı siyasi, toplumsal ve ideolojik bağlamlara bağlı olarak sürekli yeniden şekillenen yaşayan bir kültürel alan olarak kavramsallaştırmaktadır.

Ayasofya'nın tarihsel seyri, kültürel mirasın süreklilik içinde dönüşebildiğini göstermektedir. Bizans döneminde yapı, imparatorluk otoritesi ile Hristiyanlığın evrensel iddialarını birleştiren kutsal ve siyasi bir merkez olarak işlev görmüştür. İkonografik programı, törensel kullanımı ve mekânsal organizasyonu, dini sembolizm ile siyasi meşruiyet arasında güçlü bir bağ kurmuştur. Bu dönemde Ayasofya, geçmiş değeri nedeniyle korunması gereken bir anıt olarak değil; güncel imparatorluk gücünü temsil eden aktif bir ideolojik mekân olarak algılanmıştır.

1453'te İstanbul'un Osmanlılar tarafından fethedilmesinin ardından Ayasofya'nın camiye dönüştürülmesi çoğu zaman bir kopuş ya da kültürel yıkım olarak yorumlanmaktadır. Ancak bu çalışma, Osmanlı yaklaşımının bir dönüşüm ve entegrasyon süreci olarak anlaşılması gerektiğini savunmaktadır. Yapı İslami ibadete uyarlanırken büyük ölçüde fiziksel bütünlüğü ve tarihsel katmanları korunmuştur. Bizans mozaikleri yok edilmemiş, örtülerek muhafaza edilmiştir; bu durum mimari mirasa yönelik pragmatik ve kapsayıcı bir

yaklaşımı yansıtmaktadır. Bu uygulama, kültürel sürekliliğin silme yoluyla değil, uyarlama yoluyla da sürdürülebileceğini göstermektedir. Ayasofya'nın modern tarihindeki kritik dönüm noktalarından biri, 1934 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin erken döneminde müzeye dönüştürülmesidir. Bu karar, devlet ile geçmiş arasındaki ilişkinin yeniden yapılandırılmasını yansıtarak Ayasofya'yı yalnızca dini ya da siyasi mülkiyetin ötesinde bir mekân olarak yeniden tanımlamıştır. Müze statüsüyle yapı, Bizans ve Osmanlı mirasının aynı anda görünür olduğu nadir örneklerden biri haline gelmiş ve ulusal ve dini sınırları aşan evrensel bir kültürel alan olarak algılanmasına katkı sağlamıştır. UNESCO Dünya Mirası çerçevesine dahil edilmesi de bu evrenselci yorumun kurumsallaşmasını sağlamıştır.

2020 yılında Ayasofya'nın yeniden camiye dönüştürülmesi, müze döneminde biriken sembolik anlamları ortadan kaldırmaksızın, tarihsel anlatıya yeni bir katman eklemiştir. Günümüzde yapı hem aktif bir ibadet mekânı hem de küresel ölçekte tanınan bir kültürel miras alanı olarak çift yönlü bir statüye sahiptir. Bu durum, kültürel mirasın dinamik doğasını vurgulamakta ve anıtları tekil ve sabit kimlikler içinde dondurmaya çalışan yorumlara meydan okumaktadır. Çalışma, kültürel mirasın aktarımının yalnızca fiziksel koruma ile sınırlı olmadığını; aynı zamanda anlamların, değerlerin ve kolektif hafızanın kuşaklar arası aktarımını da içermesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda Ayasofya, somut ve somut olmayan miras unsurlarının kesiştiği bir alanı temsil etmektedir. Mimari form, ritüel pratikler, akustik özellikler, sanatsal temsiller ve yapıya ilişkin anlatılar, onu salt görsel bir nesne olmaktan çıkarak deneyimsel bir bellek mekânına dönüştürmektedir.

Uluslararası ilişkiler çerçevesinde Ayasofya, pasif bir kültürel eser olmaktan ziyade sembolik ve yumuşak gücün aktif bir üreticisi olarak ortaya çıkmaktadır. Yapı, tarihsel süreklilik, kültürel çoğulluk ve medeniyetler arası geçiş anlatılarına imkân tanıyarak Türkiye'nin kültürel diplomasisinde önemli bir rol oynamaktadır. Küresel tartışmalardaki görünürlüğü, Ayasofya'yı uluslararası normlar, miras rejimleri ve ulusal egemenlik iddialarının kesiştiği ve müzakere edildiği bir söylem alanına dönüştürmektedir.

Sonuç olarak bu çalışma, Ayasofya'nın kültürel miras, kolektif hafıza ve kültürel diplomasi kesişiminde çok boyutlu bir konuma sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Geçmişin statik bir kalıntısı olmaktan ziyade Ayasofya, sürekli anlam üreten ve uluslararası söylemi etkileyen yaşayan bir miras alanıdır. Bu yönüyle, kültürel mirasın sürdürülebilirliğinin yalnızca korumaya değil; aynı zamanda değişen tarihsel bağlamlara uyum sağlama, dönüşme ve güncelliğini koruma kapasitesine bağlı olduğunu gösteren çarpıcı bir tarihsel ve teorik örnek sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ayasofya, Kültürel Miras, Kültürel Diplomasi, Yumuşak Güç, Doğu-Batı İlişkileri, Küresel Köy, Kültürel Sermaye, Uluslararası İlişkiler

www.turkishstudies.net/religion**Turkish Studies - Comparative Religious Studies**

eISSN: 2667-5544

**ANKARA SCIENCE
UNIVERSITY**

Hagia Sophia: The Dynamics of Cultural Heritage Transmission and Its Contribution to Cultural Diplomacy

Introduction

Cultural heritage constitutes one of the strongest bridges and bonds that societies establish with their past. A nation's historical identity, values, and collective memory are embodied in the domains of cultural heritage. The protection, preservation, and perpetuation of these sites are not merely a cultural imperative but also constitute a significant element in terms of soft power and diplomacy.

Hagia Sophia has stood on these lands for more than fifteen centuries. It carries the legacy of both the ancient Roman and Ottoman civilizations. Today, it continues to bear traces of Turkey's political, cultural, and religious life and retains its importance. Hagia Sophia stands out among multilayered structures. This multilayered character renders the building unique and significant. Consequently, Hagia Sophia represents a major heritage not only for Istanbul but for the entire world.

From this standpoint, the article does not treat Hagia Sophia merely as a structure that has survived from the past to the present. Instead, the study approaches Hagia Sophia as a bridge that carries traces of different eras, where civilizations converge, memory accumulates, and culture persists through continuity. Hagia Sophia is not merely a construction of stone and mortar; it acquires new meanings in every period and is reinterpreted by different communities. In this respect, it is regarded as one of the rare structures of its kind. This article focuses on the multilayered nature of Hagia Sophia and examines how culture is preserved, how it transforms over time, and how it is transmitted across generations.

Accordingly, the article addresses Hagia Sophia's long history within a framework of continuity. It investigates the various functions the structure has assumed in the lives of different states and societies from the past to the present. The process extending from Byzantium to the Ottoman Empire and then to modern Turkey reveals how cultural heritage has endured. Hagia Sophia serves as a prominent example of how culture can continue without interruption. Therefore, the study focuses on the question of whether Hagia Sophia is a static structure or a living heritage that acquires new meanings in every period, and opens this issue for discussion. It also examines whether Hagia Sophia functions as a bridge between the past and the present.

The concept of cultural heritage has acquired a universal normative framework, particularly through the UNESCO Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage of 1972 (UNESCO, 1972, Articles 1–4). This convention defines heritage not merely as a national asset but as “the common heritage of humankind,” thereby integrating cultural assets into the domain of international law and diplomacy.

In the contemporary literature on heritage studies, it is argued that cultural heritage is not an objective and neutral category; rather, it is discursively constructed. According to Smith, heritage should be understood not as the past itself, but as a product of the contemporary meanings attributed

to that past (Smith, 2006, pp. 29–34). In this context, the successive re-signification of Hagia Sophia across different periods demonstrates that heritage is not a fixed entity but a negotiated domain.

In the international relations literature, the role of cultural elements in power generation is analyzed beyond mere material capacity. According to Nye, soft power refers to an actor's ability to shape the preferences of others through cultural appeal and normative legitimacy (Nye, 2004, pp. 5–11). Within this framework, Hagia Sophia is regarded as a spatial instrument in the production of symbolic power.

The article demonstrates that Hagia Sophia is one of the rare cultural meeting points where communities from different civilizations have been able to coexist. The structure contains traces and ornamentations belonging to Byzantine, Ottoman, and Islamic art. These elements indicate that interaction, understanding, and sharing among communities are possible alongside conflict. The study analyzes whether Hagia Sophia is merely a symbol or a space that actively generates such interaction.

Furthermore, this article examines the role Hagia Sophia plays in international relations beyond traditional power elements. Global discussions surrounding Hagia Sophia reveal that the structure carries not only historical and aesthetic value but also functions as a significant instrument of cultural interaction, international communication, and soft power. In this direction, the study investigates how Hagia Sophia has become an object of discourse on a global scale and whether this discourse produces political outcomes.

Finally, the study analyzes how Turkey positions Hagia Sophia within its cultural strategy. For Turkey, Hagia Sophia is not merely a historical heritage but also a means of self-expression in the international arena, connecting the past with the present, and generating cultural influence. In this context, the study examines the narrative Turkey constructs through Hagia Sophia and how this narrative resonates at the international level. Thus, it offers a fresh perspective on how cultural heritage functions as a communication tool in the context of foreign policy and international relations.

Hagia Sophia's Historical Journey: A Multilayered Cultural Heritage

Every period in the history of Hagia Sophia represents a different dimension of the concept of cultural heritage. As layers and eras unfold, each new stratum reveals a distinct identity. The layering and blending of these different identities give rise to a new overarching identity that sketches a miniature profile of Turkey. This multilayered character demonstrates that the building is not merely an architectural monument but also a transitional space between civilizations.

Hagia Sophia's multilayered structure aligns with the phenomenon defined in modern heritage literature as the "memory palimpsest." According to Macdonald, historical structures in Europe are symbolic spaces upon which identity narratives from different periods are written over one another (Macdonald, 2013, pp. 15–21). In this framework, Hagia Sophia is not merely the simple sum of successive eras but a memory site where meaning is continuously reproduced.

Byzantine Period: The Universal Space of Christianity

Hagia Sophia was constructed in the sixth century. From that time onward, the structure functioned not only as a place of worship but also as a center reflecting how the Byzantine world defined and sought to represent itself. Completed in 537, this building served as a space where the intellectual, religious, and political elements of the period converged. Its construction process is regarded as transcending that of an ordinary house of worship; it is evaluated as a comprehensive political project aimed at manifesting the empire's power and its claim to divine legitimacy. The scale, splendor, and architectural innovations of Hagia Sophia are seen not merely as aesthetic achievements but as symbols of Byzantium's role as the founder of a universal order (Ousterhout, 2019, pp. 1–5).

In Byzantine thought, the emperor was regarded not merely as a ruler but as God's representative on earth. In line with this understanding, Hagia Sophia was built as a space where sacred order and political authority converged. The building's spatial organization, the vastness of its interior, and its monumental structure created a powerful sense of sanctity in the individual, presented in an integrated manner with political authority. In this context, Hagia Sophia functioned as a symbolic center where both faith and power intersected.

The iconographic program employed in Hagia Sophia's interior constitutes one of the clearest manifestations of this integration. Mosaics, frescoes, and symbolic arrangements were designed not solely for aesthetic purposes but in accordance with theological and political messages. Christian narratives, saintly figures, and sacred scenes were presented in harmony with Byzantium's self-positioning at the center of divine history (Cormack, 2000, pp. 112–130). This visual language deepened the religious experience of the faithful while simultaneously reproducing the idea that the empire was the protector of the divine order.

Hagia Sophia's function was not limited to daily worship practices. The structure stood at the center of Byzantine imperial ceremonies, coronation rituals, and public spectacles (Dagron, 2003, pp. 85–102). In these rituals, religious elements and political display merged; imperial power was staged within a sacred framework. These ceremonies, which also involved societal participation, demonstrate that authority was established not only through coercion but also through symbolic and emotional instruments.

The construction of Hagia Sophia is directly linked to Emperor Justinian I's ideal of *renovatio imperii*. In this context, the building is regarded as an architectural manifestation of the claim to a universal order in which the Roman legacy was reinterpreted through Christianity (Ousterhout, 2019, pp. 1–5).

The positioning of the emperor as God's representative on earth in Byzantine political theology transformed Hagia Sophia into the intersection point of divine order and worldly authority. This relationship can be explained within the framework of Carl Schmitt's concept of political theology. According to Schmitt, the origins of modern political concepts are rooted in theological thought (Schmitt, 2005, pp. 36–44). This perspective reveals that Hagia Sophia carried not only religious but also political meaning.

In the Byzantine period, the function of Hagia Sophia was evaluated not as a historical heritage requiring preservation in the modern sense, but as a symbolic space where contemporary power was staged (Smith, 2006, pp. 44–49). In this context, Hagia Sophia is read as the architectural expression of Byzantium's claim to universality. The building's scale and splendor supported the empire's assertion that it addressed not merely a specific geography but the entire Christian world. Beyond being a capital church, Hagia Sophia became the symbol of Byzantium's desire to present itself as the most legitimate and superior political-religious order. This claim to universality was reinforced not only through architectural features but also through theological discourse, legal regulations, and political practices.

The meaning Hagia Sophia carried during the Byzantine period demonstrates that cultural heritage was understood not yet as "a historical value to be preserved," but as a living and functional ideological instrument. The structure was not a static monument belonging to the past but a dynamic space representing the empire's contemporary power and continuity. Therefore, for Byzantium, Hagia Sophia existed not merely as a heritage to be protected but as a continuously reproduced and re-signified scene of power.

Hagia Sophia's position in the Byzantine period reveals that the distinctions between culture, religion, and politics had not yet solidified in the modern sense. While religious symbols became a fundamental pillar of political legitimacy, political authority was presented as the protector of the religious order. This reciprocal relationship rendered Hagia Sophia both a sacred and a political

center. In this respect, the structure is regarded not merely as an architectural work but as a spatial summary of Byzantine social order.

Ottoman Period: Transformation, Preservation, and Integration

The conversion of Hagia Sophia into a mosque following the Ottoman conquest of Istanbul in 1453 did not signify destruction or rupture, as is often claimed. On the contrary, this transformation should be regarded as a deliberate practice of preservation and re-functionalization that enabled the building's continued existence. The Ottoman administration not only adapted the structure to a new faith system but also adopted an approach that respected its physical integrity and historical continuity (Kuban, 2007, pp. 78–82; Necipoğlu, 2005, pp. 53–56).

Elements such as minarets, a mihrab, and a minbar were added according to functional needs, while calligraphic decorations introduced a new layer of meaning. In particular, the structural interventions carried out by Mimar Sinan were vital measures that ensured Hagia Sophia's survival for centuries.

Notably, the Byzantine mosaics were not destroyed but merely covered where they were incompatible with Islamic worship practices. This attitude demonstrates that the Ottoman approach to cultural heritage was not destructive but inclusive and continuity-oriented. In this context, the transformation of Hagia Sophia during the Ottoman period offers a historical example that cultural heritage can be sustained not by erasure but by transformation. The conversion of Hagia Sophia into a mosque was linked to the Ottoman practice of producing spatial legitimacy after conquest. Necipoğlu draws attention to the Ottoman architectural tendency to reinterpret and transform the legacies of previous empires (Necipoğlu, 2005, pp. 53–56).

According to Kuban, Ottoman interventions were not merely functional but also included technical reinforcements that ensured the building's longevity (Kuban, 2007, pp. 78–82). This indicates that Hagia Sophia can be read as an example of adaptive reuse rather than destruction. In modern conservation literature, this approach is defined as “adaptive reuse,” emphasizing that it preserves the building's physical continuity while allowing changes in layers of meaning (Pendlebury, 2013, pp. 12–18).

Republican Period: Transformation into a Museum and Universal Heritage

The redefinition of Hagia Sophia as a museum in 1934 should be read as a silent yet powerful intervention in how cultural heritage was conceptualized during the early period of the Turkish Republic. This decision was neither a mere administrative regulation nor a simple change of function; rather, it represented a conscious orientation toward the reorganization of the relationship with the past. The conversion of Hagia Sophia into a museum embodied an approach that rejected the fixation of the structure's religious, political, and historical burdens within a single narrative. In this context, museum status removed Hagia Sophia from being the symbol of a single identity and repositioned it as a multilayered historical site.

The first decade of the Republic was shaped not only by the establishment of a new political regime but also by an intensive search for how the past should be remembered and represented. The Ottoman legacy was neither wholly rejected nor unquestioningly continued. Instead, a selective yet distanced relationship with the past was established. The decision to turn Hagia Sophia into a museum is one of the most striking examples of this selectivity. The structure was conceived not through its identity as a mosque or church, but as a spatial carrier of historical continuity. Thus, Hagia Sophia was elevated beyond faith-based belongings and transformed into a transitional space between eras.

In this period, the concept of the museum was not limited to exhibition functions. It was designed as an interpretive space where the past was not fixed but where different periods could coexist side by side. The museum status of Hagia Sophia made it possible to treat the Byzantine and Ottoman periods not as opposites but as historical layers that left their mark on the same space. This

approach consciously avoided defining any period as “primary” or “secondary.” This new identity of Hagia Sophia also proved decisive for the young Republic’s international standing. The structure soon came to be perceived not only as Turkey’s but as one of the most unique architectural and cultural sites in world history. This perception transformed Hagia Sophia from a national symbol into a shared global cultural reference. Its status as a museum broadened its audience to encompass people from all faiths and cultures. Thus, Hagia Sophia became a space where multiple readings, rather than a single narrative, were possible.

With its museum status, Hagia Sophia’s interior became one of the rare examples where different historical traces were simultaneously visible. Byzantine mosaics, Ottoman calligraphy, and architectural additions existed together without excluding one another. This situation concretized the notion of “multilayeredness,” one of the fundamental principles of modern cultural heritage understanding. In this respect, Hagia Sophia was read not as a frozen monument of the past but as a living historical space where different times overlapped (Çelik, 2020, pp. 273–295). At the international level, the growing awareness of cultural heritage, particularly after World War II, further highlighted Hagia Sophia’s position. The protection of cultural heritage came to be regarded not merely as part of national sovereignty but as an element of global responsibility. Within this new understanding, Hagia Sophia was evaluated as a space belonging to the common memory of humanity (UNESCO, 1972). Its place within UNESCO’s cultural heritage regime provided an institutional framework for the structure’s international recognition and protection.

The years when Hagia Sophia served as a museum became a means for Turkey to present itself to other countries. During that time, the structure was seen not only as a place from the past but as a meeting point of different cultures. Consequently, Hagia Sophia moved somewhat away from the center of controversies and came to the fore more through its historical and artistic dimensions. This gave it a new character. When Hagia Sophia was reconverted into a mosque in 2020, a new chapter was added to the long story of this ancient structure. However, this change did not erase the rich and multifaceted heritage it possessed during its museum period. It has remained open for worship as a mosque while continuing to welcome visitors. The many historical layers within the structure have remained visible. Thus, it has once again demonstrated that Hagia Sophia does not possess a single identity or characteristic but encompasses a colorful and multifaceted past.

The conversion of Hagia Sophia into a museum by the Council of Ministers’ decision in 1934 should be evaluated within the framework of the early Republic’s policies of secularism and cultural restructuring. This transformation was part of a broader modernization strategy concerning the repositioning of religious spaces in the public sphere (Zürcher, 2004, pp. 181–187). When considered through Pierre Nora’s concept of “sites of memory,” the museum status consciously transformed Hagia Sophia from a living place of worship into a domain of historical representation. According to Nora, in modern societies, memory has been detached from its natural flow and has become concentrated in consciously constructed sites (Nora, 1989, pp. 12–16). The museumification of Hagia Sophia can be read as an institutional example of this deliberate memory production.

This process was also linked to the nation-state’s practice of reorganizing the past. According to Anderson, nations are constructed as “imagined communities” through shared symbols and historical narratives (Anderson, 2006, pp. 6–7). The museum status of Hagia Sophia represented the spatial reflection of the Turkish Republic’s effort to position itself in a distanced yet appropriative line with its Ottoman and Byzantine heritage. The Republic’s cultural policies tended toward the selective reframing of the past rather than its complete rejection. This can be read within the framework of Hobsbawm’s concept of “invented tradition,” as modern states rearrange the past according to the needs of the present (Hobsbawm, 1992, pp. 1–4). The museumification of Hagia Sophia did not entail fixing the past to a specific interpretation but rather establishing a new national narrative through the presentation of multiple layers together.

Hagia Sophia's inclusion in the UNESCO World Heritage List in 1985 as part of the Historic Areas of Istanbul strengthened its international legitimacy. This development reinforced the view of cultural heritage as a domain of global responsibility rather than solely a national one (UNESCO, 1972, Articles 4–6). Thus, Hagia Sophia became part of the field of global cultural diplomacy beyond national identity construction. In this context, when evaluated through Joseph Nye's concept of soft power, the museum period enhanced Turkey's capacity to generate international perception through cultural appeal and historical depth (Nye, 2004, pp. 11–15). During this era, Hagia Sophia functioned as a field of cultural capital that produced symbolic influence beyond material power elements.

Its reconversion to mosque status in 2020 demonstrates that cultural heritage is not a fixed category but is re-signified according to political context. According to Smith, heritage is not the past itself but the contemporary discourse constructed about the past (Smith, 2006, pp. 44–49). In this framework, the status changes of Hagia Sophia reveal the dynamic and negotiable nature of heritage. Today, Hagia Sophia continues to exist both as a sacred site and as a major cultural space recognized by the entire world. This challenges conventional thinking about the definition of cultural heritage. Hagia Sophia's situation reveals that such heritages do not remain singular and unchanging; rather, they continuously acquire new meanings over time under the influence of society and politics.

This naturally raises the following question: When viewed with the benefit of hindsight, the conversion of Hagia Sophia into a museum in 1934 constituted a major turning point in its recognition by the entire world. This development elevated Hagia Sophia beyond being merely an ancient structure and transformed it into the common property of different civilizations and nations. The museum period magnified the building's past and made it a significant symbol that carries the changing meanings of many eras rather than a single period. In conclusion, the museum period of Hagia Sophia between 1934 and 2020 demonstrated that cultural heritage could transcend national boundaries. During those years, Hagia Sophia was neither a simple example of secularization nor of sanctification. On the contrary, this ancient and grand structure secured a solid place in history as a unique site where many eras, beliefs, and ideas could coexist. Throughout history, with its successive layers of meaning, Hagia Sophia has continually reinvented itself in every period while preserving its importance.

The Transmission of Cultural Heritage: The Case of Hagia Sophia

When cultural heritage is transmitted, it involves more than simply moving something from one place to another. This process encompasses the transfer of old elements to new generations along with meaning, identity, collective memory, and values. In other words, the transmission of cultural heritage is a complex and inherently social endeavor. For instance, when a building, an artifact, or a tradition is preserved, merely ensuring its physical survival is insufficient. What truly matters is the meaning it conveys. Who claims ownership of this meaning? How is it interpreted? Who carries it forward, and through which narratives?

For this reason, cultural heritage is regarded not as a fixed and static remnant of the past but as a dynamic field of meaning that is continuously reproduced and transformed. When historical processes are examined, the transmission of cultural heritage consistently exhibits a selective character. Societies do not inherit every element of the past as it is; rather, they highlight those elements that align with their own identity construction. This selectivity renders cultural heritage a domain directly linked to political and intellectual processes. Decisions regarding which structures will be protected, which narratives will be foregrounded, and which memories will be relegated to the background are not merely scientific but are closely connected to prevailing social power relations. Consequently, cultural heritage does not neutrally reflect the past; instead, it is reshaped according to the needs of the present.

Within this framework, the Ottoman period should also be analyzed from a similar perspective. Rather than wholly rejecting the Byzantine heritage it inherited, the Ottoman

administration reinterpreted and selectively transformed it in ways that supported its own political and cultural legitimacy. This demonstrates that cultural heritage is reproduced across different historical periods through a relationship of both continuity and transformation. In modern heritage theory, the transmission of cultural heritage is defined not merely as physical preservation but as the reproduction of meaning. According to Smith, heritage consists not primarily of material objects but of the values attributed to them (Smith, 2006, pp. 29–34). Therefore, the transmission of cultural heritage is concerned more with symbolic continuity than with material continuity.

Hobsbawm's "invented tradition" approach reveals that, despite claims of historical continuity, heritage is often reproduced in modern contexts (Hobsbawm, 1992, pp. 9–14). This demonstrates that cultural heritage is not a natural phenomenon but one shaped by social and political processes. According to Nora, in modern societies, memory is not experienced spontaneously but is preserved in consciously constructed symbolic spaces (Nora, 1989, pp. 18–20). In this context, monuments and museums represent ways of remembering the past rather than the past itself. Halbwachs argues that memory is constructed not individually but within social frameworks (Halbwachs, 1992, pp. 38–40). Thus, the manner in which cultural heritage is transmitted is directly linked to a society's existing value system and power relations. Anderson's "imagined communities" approach explains the role of cultural heritage in the construction of national identity (Anderson, 2006, pp. 9–12). Historical structures and monuments unite individuals around a shared sense of the past, thereby producing collective belonging.

According to Lowenthal, heritage reflects the needs of the present more than the past itself; the past is reinterpreted in line with contemporary expectations (Lowenthal, 1998, pp. 120–123). Therefore, heritage transmission is not a neutral process of preservation but a rewriting of the past according to current values. The discourse of universal heritage, as framed by UNESCO, defines cultural assets as the common heritage of humankind (UNESCO, 1972, Articles 1–4). However, this claim to universality also carries the risk of marginalizing local meanings. This tension brings to the fore the problem of balance between global and national memory policies. When these theoretical frameworks are evaluated together, it becomes clear that cultural heritage is not a fixed value transmitted from the past but a dynamic domain that is continuously reproduced within social, political, and cultural processes.

Ultimately, transmitting cultural heritage is not merely about continuity of place. It is a social process that enables the dissemination of meanings and identities across generations. While preserving the past, this process also transforms it. While facilitating remembrance, it sometimes establishes a regime of forgetting. Cultural heritage is not merely a historical remnant but a living field of memory and identity production. Understanding it requires looking not only at the past but also at the values of the present and the ideas of the future.

Ayasofya as a Site of Memory

Hagia Sophia is a collective memory space because it carries traces of different civilizations. This memory is embodied in elements such as:

- Byzantine mosaics,
- Ottoman calligraphic art,
- Mimar Sinan's engineering contributions,
- Modern-era restorations.

According to Assmann's theory of cultural memory, social memory is transmitted across generations through material carriers (Assmann, 2011, pp. 36–41). The Byzantine mosaics, Ottoman calligraphic panels, and Republican-era restorations in Hagia Sophia render the memory layers of different periods visible simultaneously. In this respect, Hagia Sophia constitutes a typical "site of memory" in the sense defined by Nora, because in modern times, when the past is no longer lived in its natural flow, it crystallizes in specific locations carrying symbolic density (Nora, 1989, pp. 7–9).

Hagia Sophia functions as a memory palimpsest upon which the narratives of different civilizations are written over one another.

Transmission of Layered Culture

One of the fundamental features that distinguishes Hagia Sophia within world cultural heritage is that the structure cannot be reduced to a single civilization, a single belief system, or a fixed historical narrative. From the moment of its construction, Hagia Sophia has been reinterpreted by successive political orders, religious practices, and social imaginaries, with each period adding its own world of meaning to the structure. This has elevated Hagia Sophia beyond being merely a “preserved building” and made it one of the rare examples where cultural continuity can be spatially traced.

In the cultural heritage literature, continuity is often confused with fixity. However, the case of Hagia Sophia demonstrates that cultural continuity does not contradict change; on the contrary, it is made possible through change. The historical journey of the structure should be read not as a series of ruptures but as a process of transformation in which meanings are layered and articulated. Hagia Sophia did not become a “functionless” monument with the end of one era; rather, it has survived by being redefined within each new political and cultural context. In this sense, its transitions between church, mosque, museum, and mosque again reflect a practice of layered re-functionalization rather than erasure or destruction.

This chain of transformations clearly reveals cultural heritage’s capacity to “change while preserving its essence.” While the physical integrity of the structure has been largely maintained, its world of meaning has been reconstructed in every period. This requires us to conceive of cultural heritage not as a remnant belonging to the past but as a field of meaning with which each generation establishes a new relationship. In this respect, Hagia Sophia is not a static historical object but a dynamic carrier of historical continuity. Layeredness in Hagia Sophia is not limited to functional change. The building’s architectural language, spatial organization, and symbolic organization also reflect this multilayered character. Elements added or reinterpreted in different periods have produced a conscious plurality rather than a homogeneous whole. This plurality is one of the main reasons for Hagia Sophia’s universal appeal. Because the structure does not serve a single historical narrative, it offers a space that can be meaningfully interpreted by different cultural and social groups.

This makes Hagia Sophia an ideal carrier of cultural heritage. For the fundamental function of cultural heritage is not to freeze the past but to sustain the relationship established with it. As one of the rare spaces where different periods could leave their traces, Hagia Sophia demonstrates how cultural heritage can be transformed within continuity. The historical journey of the structure concretely shows that cultural heritage can only survive to the extent that it remains open to change. When evaluated within Pierre Nora’s (1989, p. 7) conceptualization of *lieux de mémoire* (sites of memory), this phenomenon of layeredness reveals that Hagia Sophia is not merely a historical structure but a symbolic center where collective memory is concentrated and reproduced. According to Nora, sites of memory are not fixed representations of the past but fields that are continuously re-signified. The re-functionalization of Hagia Sophia with different identities across periods constitutes a concrete example of this dynamic memory production. This approach, which posits that cultural continuity must be thought together with change, also aligns with Jan Assmann’s (2011, pp. 37–45) theory of cultural memory. Assmann states that cultural memory is not static but is re-coded according to social context. The functional transformations of Hagia Sophia can be read as the reframing rather than the erasure of cultural memory.

At this point, Laurajane Smith’s (2006, pp. 29–34) concept of “authorized heritage discourse” is also explanatory. According to Smith, heritage is not merely a collection of objects to be preserved but a narrative constructed and legitimized by specific actors. The various status changes of Hagia Sophia illustrate how heritage is reproduced within political and ideological

frameworks. From the perspective of architectural layeredness, Ousterhout (2019, pp. 112–130) notes that Hagia Sophia represents the pinnacle of Byzantine architectural tradition; however, with the addition of minarets, calligraphic panels, and structural reinforcements during the Ottoman period, the building acquired a new aesthetic integrity. This shows that architectural interventions were not destructive but articulated within historical continuity.

According to Necipoğlu (2005, pp. 58–63), the Ottoman interventions were not merely functional but also constituted a process of symbolic re-signification. The conversion of Hagia Sophia into a mosque was related more to a discourse of sovereignty and legitimacy than to the physical transformation of the space.

The Intertwining of Tangible and Intangible Elements

To consider Hagia Sophia merely as an architectural structure is to incompletely understand its position within cultural heritage. The importance of the building transcends its physical existence of stone, brick, and dome. Throughout history, through the rituals, soundscapes, symbolic practices, artistic traditions, and collective narratives it has produced, Hagia Sophia has constituted a powerful domain of intangible cultural heritage. In this respect, it offers an example where tangible and intangible heritage elements are inextricably intertwined. Intangible cultural heritage is usually defined through traditions, rituals, oral narratives, and social practices. Hagia Sophia is striking in demonstrating how these elements are produced and sustained within a spatial framework. The structure has hosted different forms of worship in different periods, and the soundscapes formed during these acts of worship have transformed the spatial experience. Liturgical recitations, the call to prayer, prayers, and moments of silence have made Hagia Sophia a heritage space that is not only seen but also heard.

These sounds are directly related to the building's architecture. The acoustics of the dome, the space's reverberation capacity, and the circulation of sound have shaped worship practices. This illustrates how the architectural features of the structure contribute to the production of intangible heritage. In Hagia Sophia, sound is not merely an element of worship but one of the fundamental components that constructs the meaning of the space. In this context, Hagia Sophia can be evaluated as a cultural domain where sensory memory is powerfully activated. Rituals also constitute an important part of Hagia Sophia's intangible heritage. From a different perspective, the imperial ceremonies of the Byzantine period and the religious and public rituals of the Ottoman period show that the structure was not merely a place of worship but also a space where social order was staged. These rituals placed Hagia Sophia at the center of collective memory and transformed the building into a site where social identity was established beyond individual experience.

Hagia Sophia's intangible heritage is also produced through artistic traditions. Mosaics, calligraphy, decorations, and architectural details do not merely carry aesthetic value; they also reflect the worldview and value system of their respective periods. These artistic productions have been transmitted from generation to generation through traditions of craftsmanship, symbolic language, and technical knowledge. Thus, Hagia Sophia has functioned not only as a work of art but as a center for the transmission of artistic knowledge and practices. Historical figures are also important carriers of Hagia Sophia's intangible heritage. Emperors, sultans, architects, religious scholars, and artists associated with the structure have nourished the narrative universe formed around it. These narratives have reached the present through legends, historical stories, and collective images produced about the building. In this respect, Hagia Sophia is not merely a physical space but a memory field woven with narratives. This intertwining of tangible and intangible heritage elevates Hagia Sophia beyond classical conservation approaches. The preservation of the structure does not mean only maintaining its walls and dome; it also requires sustaining the rituals, narratives, and symbolic meanings associated with it. Hagia Sophia's value as cultural heritage stems from this multidimensional character.

Hagia Sophia and Cultural Diplomacy

Cultural diplomacy has gained importance as a field of interaction based on the recognition that interstate relations cannot be conducted solely through official negotiations and strategic interests. This form of diplomacy aims to establish international relations beyond hard power tools, through meaning production, symbolic representation, and the construction of collective perceptions. In the context of cultural diplomacy, works of art, historical narratives, and elements of cultural heritage are evaluated not merely as aesthetic or historical values but as active agents that influence contemporary political and social relations. In this respect, cultural diplomacy is closely linked to how states present themselves to the world.

The role played by cultural heritage in this process becomes particularly visible through historically deep sites. These sites do not merely represent a nation's past; they also produce common reference points among different geographies, beliefs, and cultures. It is for precisely this reason that Hagia Sophia stands out in Turkey's cultural diplomacy not as an ordinary element but as an exceptional example. With its past that cannot be reduced to a single historical narrative, the structure offers a space in which cultural interaction and historical transitions are concretized.

UNESCO's 2003 Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage (UNESCO, 2003, Article 2) does not limit heritage to physical entities; it also counts rituals, oral traditions, and performative practices among the fundamental elements of cultural continuity. Hagia Sophia constitutes a concrete example of this definition. Studies on acoustic heritage show that the dome structure of Hagia Sophia produces a reverberation time of up to approximately 11 seconds, shaping the worship experience (Pentcheva, 2017, pp. 84–91). This reveals that architecture creates not only a visual but also an auditory memory space.

When evaluated in terms of the relationship between ritual and power, the performance of Byzantine imperial ceremonies in Hagia Sophia transformed the structure into a center that was as political as it was sacred (Azak, 2022, pp. 103–108). Similarly, during the Ottoman period, Friday processions and public religious ceremonies turned the space into a stage for collective identity. In the context of artistic production, Kuban (2007, pp. 145–152) emphasizes that the mosaic and calligraphic applications in Hagia Sophia created not only an aesthetic but also an ideological language of representation. Thus, the structure has acquired the character of a cultural palimpsest upon which the aesthetic understandings of different civilizations are written over one another.

The concept of "attractive power," frequently emphasized in the cultural diplomacy literature, goes beyond classical definitions in the case of Hagia Sophia. The international impact of Hagia Sophia does not stem solely from its status as an admirable architectural monument. Its real impact arises from the historical tensions, transformations, and multiple layers of meaning it carries. Having stood at the center of different social orders in different periods, Hagia Sophia offers its visitors not only an aesthetic experience but also the opportunity for historical reflection. This feature transforms the structure from a passive cultural object into an active domain of diplomatic narrative.

At this point, Joseph Nye's concept of soft power is explanatory but not sufficient on its own. While Nye argues that cultural elements create attraction for countries, he often assumes that this attraction operates through positive and harmonious images. However, Hagia Sophia's global impact frequently produces debate and plurality rather than consensus. Hagia Sophia is, in a rare manner within cultural diplomacy, a symbol that is not only "admired" but also "discussed." This shows that cultural diplomacy is not always a soft and smooth domain; it can also operate through tension and negotiation.

The power of Hagia Sophia in cultural diplomacy is directly related to the place it occupies in global memory. The structure held a central position in the Byzantine, Ottoman, and modern Turkish periods alike, and thus became a symbol where different historical narratives intersect. This intersection removes Hagia Sophia from being merely an instrument of a single national identity. For

Turkey, Hagia Sophia is not merely “our” heritage but a common reference point with which global public opinion also engages. Cultural diplomacy operates precisely through such shared references.

For international visitors, Hagia Sophia serves as one of the primary points of contact with Turkey. This contact is independent of official diplomatic discourses and occurs through direct experience. The spatial grandeur of the structure, its use of light, architectural proportions, and historical traces create a powerful emotional and intellectual impact on the visitor. In the cultural diplomacy literature, such experiences are recognized as fundamental elements of long-term perception formation. In this context, Hagia Sophia does not merely represent Turkey’s international visibility; it continuously reproduces this visibility.

Another important dimension of cultural diplomacy is how cultural heritage is presented. As decisive as the preservation of a structure is the way it is narrated in terms of diplomatic impact. Due to its multilayered past, Hagia Sophia presents a structure that resists one-sided narratives. This resistance is both a challenge and a significant opportunity for cultural diplomacy. Because Hagia Sophia enables Turkey to position itself through historical continuity, cultural plurality, and the experience of inter-civilizational transition.

In this regard, Simon Mark’s definition of cultural diplomacy as a “narrative construction process” is important. According to Mark, cultural diplomacy concerns the stories through which a country presents itself to others. Hagia Sophia does not offer Turkey a single story; rather, it creates a space where multiple narratives can exist simultaneously. This possibility of multiple narratives contributes to Turkey’s construction of cultural diplomacy through historical depth and diversity rather than a monolithic identity.

Hagia Sophia’s Global Image Power

Although Hagia Sophia is a major structure in Turkey, it is perhaps the most widely recognized. This structure is not only one of the elements that distinguishes Turkey in the world; it is also one of the primary sites from which Turkey’s importance and culture emerge. Hagia Sophia is also listed on the UNESCO World Heritage List. This does not merely confer great value on the structure; it also places it within a global network that grants it international recognition and subjects it to certain rules. Consequently, Hagia Sophia is no longer merely an ancient site located in Turkey but an international point valued, shared, and discussed by many countries, institutions, and peoples.

Tourism provides a clear example of this situation. With its “world heritage” status, Hagia Sophia is no longer merely a “protected” structure. It has become a place that people want to see and visit. Scholars working on cultural heritage frequently emphasize this. Thanks to this status, Hagia Sophia has placed Turkey on the list of places in the world worth visiting. People who come here gain a greater understanding of Turkey’s history, richness, and diversity. In this way, Turkey’s culture becomes more visible on the global stage. Visibility is achieved not only through war or screens but also through culture and structures.

Hagia Sophia was included in the UNESCO World Heritage List in 1985 as part of the “Historic Areas of Istanbul” (UNESCO, 1985) and thereby became part of the international conservation regime. Pendlebury (2013, pp. 67–72) notes that World Heritage status provides not only protection but also global visibility and political legitimacy. Studies examining the impact of World Heritage sites on tourism reveal that this status leads to a significant increase in visitor numbers (Timothy & Boyd, 2003, pp. 56–61). Hagia Sophia constitutes one of the important nodes in this global circulation network. Furthermore, Hagia Sophia’s presence on this list facilitates Turkey’s collaboration with other countries and diverse groups. Globally protected cultural sites are excellent venues for joint restoration, knowledge sharing, writing, and cooperation. Scientists, designers, and people from different countries come together to work on places like Hagia Sophia. This is highly effective in cultural diplomacy as well, because Hagia Sophia enables states to establish relations without directly engaging in politics. Thus, this structure helps Turkey build positive relations with the world and participate in cultural dialogues.

Another important aspect is that Hagia Sophia transcends Turkey's cultural power beyond a single narrative. Its long and multilayered history does not confine Turkey to a single period. On the contrary, it presents Turkey as a place where different civilizations converge and a rich culture emerges. In the world, symbols such as Hagia Sophia are used as "soft power" to make countries more respectable and attractive. This power does not operate through coercion. It appeals to people's thoughts and emotions. Thus, with its meaning and history, Hagia Sophia elevates Turkey's image.

In conclusion, Hagia Sophia's status as a protected site in the world does not merely mean it carries a "to be protected" label. It constitutes an indirect but real diplomatic tool in Turkey's relations with the world. By attracting tourists, strengthening cultural cooperation, and presenting Turkey as a distinctive and rich country in the eyes of the world, Hagia Sophia serves as a multifunctional point. Turkey's great heritage is better understood and highlighted throughout the world thanks to Hagia Sophia.

Hagia Sophia as a Soft Power Tool

Soft power, as defined by Nye (2004), is the capacity to "attract and persuade." Hagia Sophia occupies a central position in Turkey's cultural attractiveness.

- In this context, Hagia Sophia:
- In international exhibitions,
- In cultural agreements,
- In promotional activities,
- In state diplomatic visits (Nye, 2004, pp. 10–17),

carries the feature of being Turkey's bridge of civilizations.

The Role of Hagia Sophia in Museology and Conservation Policies

Hagia Sophia holds a special position not only due to its historical importance but also with regard to the relationship Turkey has established with cultural heritage conservation principles both domestically and internationally. The ongoing and valued works carried out on the structure demonstrate how much priority Turkey attaches to its approach to cultural heritage. In this respect, Hagia Sophia reveals that the preservation of this heritage has become a domain connected not only to technical calculations but also to international relations and diplomacy. The idea of protecting cultural heritage has been shaped in recent years by globally accepted rules, ethical principles, and scientific methods. Restoration works on major known structures such as Hagia Sophia are carried out in accordance with these rules, and compliance is considered extremely important. The efforts to protect the structure—material analyses, documentation, and long-term planning—are conducted not only with domestic experts but also through knowledge sharing with specialists from other countries. In this way, Hagia Sophia transcends being merely a restoration site and becomes a venue where ideas and experiences from many places are shared.

Keskin (2011, pp. 214–220) associates the transformation of Hagia Sophia into a museum in the early Republican period with the construction of the new national identity through cultural heritage. This decision should be evaluated as an ideological reframing process as much as a functional one. In the context of international conservation principles, the Venice Charter (ICOMOS, 1964) and UNESCO's conservation principles emphasize that historical layers should not be erased. The restoration approach at Hagia Sophia is based on the principle of preserving multilayeredness.

The renewal works carried out at Hagia Sophia also demonstrate that our country stands together with the world in claiming ownership of cultural heritage. The conservation philosophy employed by UNESCO worldwide requires not only that a structure remain standing but also that its history and original characteristics be preserved. The conservation approach at Hagia Sophia considers all periods of the structure, does not reduce it to a single era, and respects continuity from past to present. Thus, Turkey prioritizes not only the symbolic or ideological aspects of a site but

also its scientific and universally valid dimensions. This shows that while claiming ownership of this heritage, our country adheres to universal and common rules and adopts a more correct stance.

This process also produces a functional channel in terms of cultural diplomacy. Academic collaborations, technical consultancies, and joint projects established through restoration initiatives create relations that are independent of but complementary to official diplomatic meetings. These contacts established through the preservation of cultural heritage contribute to the formation of trust-based and long-term bonds between states. The restoration processes of Hagia Sophia also play a role in shaping international perceptions of Turkey. Principles such as transparency, adherence to scientific methods, and sharing of expertise are among the universal criteria of cultural heritage management. The application of these principles in the Hagia Sophia example contributes to Turkey's positioning as a responsible and cooperative actor in the field of cultural heritage. Thus, the structure becomes not only a heritage of the past but an element that produces meaning in contemporary international relations.

Hagia Sophia's Position in International Relations

Hagia Sophia has historically stood at the center of various political debates. Most of these debates stem from the structure's international symbolic value. When we examine these symbolic values closely, certain parameters emerge. Although the debates may appear to be religion-centered, they actually overlap directly with issues of domination and power. Holding power is equivalent not only to governance but also to possessing the power of a structure engraved in social memory. In this regard, different reactions and debates have emerged and continue to emerge from different regions of the world. Cho (2023, pp. 145–150) states that the status changes of Hagia Sophia have been discussed in international public opinion within the framework of identity, sovereignty, and cultural heritage policies. These debates demonstrate that the structure is not only a religious but also a geopolitical symbol. In this context, Hagia Sophia can be read in the Foucauldian sense as a “space of power,” since control over space becomes a tool through which symbolic sovereignty is manifested.

International Reactions and the Management of Diplomacy

The debates surrounding Hagia Sophia's status clearly show that the issue cannot be addressed solely within a cultural or religious framework. Hagia Sophia is one of the spaces in which the continuity of the Turkish nation on the stage of history, its will to sovereignty, and its state-building capacity are concretized. The authority over this structure is not a temporary right based on any international approval or consent but the natural outcome of the law of conquest, historical legitimacy, and state sovereignty. Therefore, every decision concerning Hagia Sophia should first be read through the responsibility that the Republic of Turkey bears toward its own history and nation.

The international reactions that emerged following the status change of Hagia Sophia demonstrate that cultural heritage is now evaluated not only within the sphere of national sovereignty but also within the framework of global norms and multilateral institutions. In the process of globalization, heritage sites have become part of the “international public sphere,” which has rendered the balance between sovereignty and international responsibility a contested ground (Logan, 2007, pp. 35–42).

In its 2020 statement, UNESCO indicated that the status change of Hagia Sophia should be evaluated within the context of the obligations under the World Heritage Convention (UNESCO, 2020). This approach is based on the normative framework of the 1972 World Heritage Convention, which emphasizes that heritage sites are recognized as the “common heritage of humankind” rather than solely subjects of national discretion (UNESCO, 1972). In the international law literature, while states' sovereign authority over cultural heritage sites is fundamental, this authority is subject to certain limitations through international agreements (Francioni, 2008, pp. 7–12). In the case of Hagia Sophia, the debate has centered not on the denial of the right to sovereignty but on how this right should be harmonized with the global heritage regime.

The “inclusivity” discourse emphasized in the 2020 statement by the U.S. Department of State can be read in the context of the pluralist representation of cultural heritage (U.S. Department of State, 2020). Such statements demonstrate that cultural heritage functions as an instrument of normative pressure and symbolic diplomacy in international relations (Winter, 2014, pp. 100–105).

Orhan Pamuk’s evaluation of Hagia Sophia’s museum status as an indicator of plural identity (Pamuk, 2020, p. A23) parallels the literature on the role of cultural heritage in national identity construction. According to Smith (2006, pp. 29–34), heritage is not a neutral reflection of the past but a discourse reproduced within contemporary identity debates. In this context, Hagia Sophia has become a symbolic space where different identity narratives intersect.

The fact that Hagia Sophia has served different functions in the past does not cast a shadow on the will of the nation that owns these lands today. On the contrary, this multilayered history reveals the inclusive yet resolute character of the Turkish state tradition. Turkey does not adopt a defensive or apologetic position regarding Hagia Sophia. The state manages this issue in line with its own historical consciousness and understanding of sovereignty, evaluating external reactions not as determining factors but as secondary elements to be taken into consideration. In this framework, diplomatic statements reflect not a retreat or hesitation but a strong manifestation of state reasoning. While explaining its decisions regarding Hagia Sophia to the world, Turkey defends its thesis and clearly presents its historical justification and legal foundations. International law and cultural heritage discourse are used not as boundaries limiting this process but as tools that legitimize Turkey’s stance.

The works carried out in the field of cultural heritage management are also a manifestation of national will in practice. The preservation, sustenance, and functionalization of Hagia Sophia demonstrate that the fate of this structure is determined by the decision of the Turkish state rather than the expectations of others. In this respect, Hagia Sophia exists not merely as a heritage of the past but as a powerful symbol of Turkey’s independence, sovereignty, and historical consciousness today. The global debates on this matter continue. For example, UNESCO has stated that if Hagia Sophia becomes a mosque, its importance on the cultural heritage list may weaken and that it would no longer serve a common conscience, emphasizing that it would be more appropriate for the site to remain a museum (UNESCO, 2020). Another point of discussion has been the United States. The U.S. has stated that Hagia Sophia remaining a museum would be more inclusive and that this inclusivity would be lost with its conversion into a mosque (U.S. Department of State, 2020).

Different voices have also emerged from Turkey, one of the notable ones being Orhan Pamuk. Pamuk has stated that Hagia Sophia’s museum status was an indicator of Turkey’s plural identity (Pamuk, 2020, p. A23). He has repeatedly expressed that the change represented a majoritarian rather than a pluralist decision.

Hagia Sophia as a Space of Intercultural Dialogue

Throughout history, Hagia Sophia has existed not merely as an architectural monument or political symbol but as a sacred reference point embedded in the memory of different faith worlds. The meaning it carries for both Christianity and Islam has made it one of the rare spaces not confined to a single faith framework. This has elevated Hagia Sophia from being merely a heritage of the past to an exceptional symbol where different faith traditions can produce meaning within the same space.

For the Christian world, Hagia Sophia stood for centuries at the center of theological authority and the understanding of sacred space; for the Islamic world, it transformed after the conquest into a temple integrated with worship, scholarship, and public life. The historical correspondence of these two distinct forms of sanctity within the same structure has made Hagia Sophia a space where meanings can coexist rather than a site of conflict (Runciman, 1985, pp. 45–52). Traces of this multiple sanctity can still be read on the building’s walls, dome, and spatial organization.

This feature transforms Hagia Sophia into an example where the concept of dialogue moves from an abstract ideal to a spatial reality. The structure historically demonstrates that different belief systems can coexist without excluding one another. The concept of tolerance also finds concrete expression in Hagia Sophia not merely as a discursive value but as a practice of coexistence that has been implemented for centuries. The multiple sanctity status of Hagia Sophia constitutes a unique example in discussions of interfaith spatial continuity. As Runciman (1985, pp. 45–52) notes, the structure, which was the center of theological and political authority in the Byzantine period, became similarly the focus of public and religious life in the Ottoman period. This continuity shows that the space was re-signified through transformation rather than complete rupture.

The interfaith dialogue literature demonstrates that shared spaces produce possibilities for contact and negotiation as much as conflict (Appleby, 2000, pp. 45–49). The historical experience of Hagia Sophia can be evaluated as one of the rare examples showing that sacred spaces can exist without being reduced to singular identities. The culture of coexistence represented by Hagia Sophia is based not on the erasure of differences but on their preservation and maintenance together. The structure has shown that transitions between faiths can be managed not through destruction but through transformation and sustenance. In this respect, Hagia Sophia continues to offer a historically deep and powerful reference to the issue of coexistence, which is frequently discussed in today's world.

Theoretical Analysis of Hagia Sophia's Contribution to Cultural Diplomacy

The contribution of Hagia Sophia to cultural diplomacy should be evaluated not only through its historical and aesthetic values but also through the symbolic meanings and perceptions it produces in the international arena. This section aims to analyze how the multilayered identity of Hagia Sophia creates an area of influence within the framework of cultural diplomacy theories.

Within Joseph Nye's (2004, pp. 10–17) soft power theory, cultural heritage sites are among the symbolic resources that increase a state's capacity for attraction. Hagia Sophia can be evaluated as a powerful soft power element that makes Turkey's cultural narrative visible thanks to its historical depth and global recognition. However, cultural diplomacy encompasses not only the production of positive images but also the capacity for crisis management. As seen in the case of Hagia Sophia, symbolically valuable heritage sites also possess the potential to generate diplomatic tensions (Winter, 2014, pp. 112–118). Therefore, cultural diplomacy is a multidimensional process that includes perception management as well as representation.

Hagia Sophia in the Context of International Cultural Symbols, the UNESCO Perspective, and Global Tourism

Hagia Sophia is a site that is the subject of discussion both domestically and internationally. Many old and new stories converge here. Hagia Sophia has become a major symbol not merely because of its beautiful architecture but because it has acquired different meanings over many centuries according to different administrations, beliefs, and societal imaginations. Therefore, Hagia Sophia is not a place with a single face. Its multifaceted structure makes it a highly suitable and powerful symbol for constructing narratives. When presenting themselves to the world, countries prefer to use real and universally known places and values rather than abstract and difficult-to-understand concepts. Hagia Sophia fully corresponds to this desire. Turkey frequently uses the phrase "meeting point of civilized societies" when speaking with the world. This phrase gains meaning not merely as a location on the map but through important structures such as Hagia Sophia.

Because it has come from the Byzantine era through the Ottoman period to the modern age, Hagia Sophia demonstrates that very different societies have been able to leave their traces in this space. In this respect, Turkey can present itself not as belonging to a single place but as the focus of historical transitions and interactions. Thanks to Hagia Sophia, the past appears not merely as something possessed but as a shared experience. Thus, this valuable structure ceases to be a tool that narrows a society's identity and instead helps construct a narrative that embraces everyone. Studies

on the impact of World Heritage status on tourism show that areas included in the UNESCO list experience increased global visibility and visitor numbers (Timothy & Boyd, 2003, pp. 56–61). In this context, Hagia Sophia stands at the intersection of cultural diplomacy and cultural tourism.

According to Wolfe (2021, pp. 88–94), cultural heritage sites are among the fundamental elements that enhance the brand value of cities. Hagia Sophia's central position in Istanbul's global image demonstrates that Turkey's cultural narrative is also supported by its economic dimension. One of the reasons for Hagia Sophia's fame is its inclusion in the UNESCO list. UNESCO approaches the issue from the perspective of common heritage. From this point of view, Hagia Sophia becomes a structure that bears responsibility toward us as much as we do toward it. This point is highly important because, as a World Heritage site, the heritage Hagia Sophia has left us in terms of cultural transmission creates a shared responsibility. This ensures that we remain continuously active and in communication in international diplomacy. Moreover, the efforts Turkey makes for preservation, openness, and accessibility are followed by other countries.

When the maintenance and repair works at Hagia Sophia are carried out in accordance with UNESCO rules, they increase the structure's value for the world. Scientific arrangements, documentation, and collaboration with experts ensure that Hagia Sophia remains beautiful now and in the future. These operations show that Turkey is not merely a country exercising its own rights but also one that contributes to the protection of ancient structures worldwide. Such behavior earns Turkey a positive image in cultural relations. Because the sustenance of ancient works has a long-term effect in gaining friendship and respect among nations. By being preserved, Hagia Sophia remains a common value for both Turkey and the world, and people claim ownership of this value. Thus, Turkey becomes a country that is open and responsible both to its own culture and to the world. At the same time, it sets an example for other structures and works from the past.

Diplomacy does not occur only behind closed doors and in embassies. Diplomacy sometimes takes place on the street and sometimes in the regulation of economic parameters. Hagia Sophia's recognizability provides certain economic gains precisely at this point. Cultural tourism is one of the areas in which Turkey leads. International recognizability is directly linked to the economic dimension of cultural diplomacy. Powerful symbols such as Hagia Sophia enable a country to differentiate itself in global competition. This differentiation is measured not only by quantitative visitor data but also by qualitative transformations in perception. By making Turkey's historical depth, cultural diversity, and continuity visible in a single space, Hagia Sophia leaves a lasting impression on international public opinion. This impression produces indirect but effective outcomes across a wide spectrum ranging from economic relations to cultural partnerships.

Transmission of Cultural Heritage from Education to the Digital Realm: Hagia Sophia's New Educational Role

Today, Hagia Sophia is no longer merely an ancient structure. Many people from all over the world come to see it and admire it. But Hagia Sophia is more than that. It is a place that shows how we learn and transmit our past, culture, and knowledge. The structure's long and varied history has taken it beyond traditional history books. For this reason, Hagia Sophia constitutes a unique and special example for education. Here, the past meets the present; people see, feel, and incorporate the old into their own lives. For us, Hagia Sophia is not merely stone and walls; it is a living space full of knowledge and life.

Contemporary heritage studies emphasize that cultural heritage should not only be preserved but also transmitted and interpreted (Smith, 2006, pp. 83–89). Hagia Sophia functions as a "living laboratory" for interdisciplinary studies, offering applied learning opportunities in the fields of architecture, art history, and restoration education. The digitalization process is not a superficialization of heritage but a tool that enables the more systematic analysis of multilayered historical data. This strengthens the sustainability of cultural memory for both academic research and public education (Logan, 2007, pp. 52–58).

Hagia Sophia is a complete meeting point for cultural heritage education. Different disciplines converge in this structure. Departments such as architecture, art history, history, archaeology, restoration science, and heritage management conduct research here. Through these studies, Hagia Sophia functions like an open laboratory. The research informs students while also illustrating topics such as conservation, repair, and ethics through concrete examples. Lessons and discussions touch real life. Thus, cultural heritage education does not consist merely of rules; it emerges from and takes shape through real places and real problems. Students learn both by seeing and by touching. All of this demonstrates the importance of lived experience in education and makes knowledge more permanent.

Digital heritage applications, on the other hand, transcend the spatial boundaries of cultural transmission. Virtual museums and three-dimensional models increase the accessibility of heritage sites and create a new ground for interaction, particularly with younger generations (Latham & Cowan, 2023, pp. 120–126). When we examine Hagia Sophia's role in education, it is not limited to the university level. Extending from primary school to high school curricula, it serves as a powerful example in explaining concepts such as historical continuity, inter-civilizational interaction, and cultural diversity. For students, Hagia Sophia appears not merely as a structure representing a single period but as a place that demonstrates an attitude, a personality, and how time can bend within stone walls.

Through digitalization, Hagia Sophia, which was once a structure that could only be seen on site, has become learnable everywhere by everyone. Although looking at a virtual reality has become integrated into our new lives in a changing world, Hagia Sophia accommodates this situation very comfortably. Through digital tools, people of all ages and interests can obtain information about Hagia Sophia and learn its details. Thus, Hagia Sophia has become an open and accessible source of knowledge for everyone in the world.

Digital heritage applications and virtual museum initiatives play a decisive role particularly in establishing relationships with younger generations. For individuals who cannot physically visit or lack the opportunity, Hagia Sophia becomes a cultural experience that can be discovered in the digital environment. This has ensured that cultural heritage is no longer merely a value "to be seen on site." Transmission occurs under all circumstances. At the same time, digital tools combine visual, auditory, and interactive learning methods, enabling stronger connections compared to classical narrative methods. In the case of Hagia Sophia, digitalization does not function as a process that simplifies or superficializes the meaning of heritage; rather, it serves as a tool that makes complex historical layers more comprehensible. The ability to examine architectural elements from different periods separately in the digital environment makes the multilayered nature of cultural heritage visible. This produces a significant gain for both academic studies and public education.

Conclusion

Hagia Sophia is a unique cultural heritage site that historically carries the common memory of both Eastern and Western civilizations. Through such common cultural structures that constitute humanity's shared heritage, a cultural map that changes, transforms, and develops from generation to generation is formed, much like genetic transmission. The role played by Hagia Sophia in the process of transmitting cultural heritage is concretized in the stages of preservation, transformation, re-signification, and sharing with the international community. This heritage develops not only with columns and historical importance but also with the Anatolian civilization that has been woven into the texture of the columns and that continuously undergoes metamorphosis.

Hagia Sophia is not a simple reflection of the historical tension between East and West but a multilayered contact zone where these two worlds define, transform, and reproduce each other. The structure can be reduced neither solely to the Christian-Byzantine heritage of the West nor solely to the Islamic and Ottoman identity of the East (Necipoğlu, 2005, pp. 60–66). Hagia Sophia's uniqueness lies precisely in this irreducibility and in its simultaneous multiplicity of meanings.

Western-centric academic and political discourse largely defines Hagia Sophia through the concept of “universal cultural heritage.” While this discourse employs an ostensibly inclusive language on the surface, at a deeper level it reproduces the Western tradition of historiography and cultural hierarchy-building. While Hagia Sophia’s Byzantine period is directly linked to the West’s own historical continuity, the Ottoman period is often presented as a “later addition” or “transitional” phase. This approach can be read through Edward Said’s conceptualization of Orientalism. While the West declares Hagia Sophia universal, it draws the boundaries of universality itself. Thus, the structure is placed at the center of Western knowledge production, while the East is relegated to the position of object. The meaning of Hagia Sophia is fixed according to the aesthetic and historical criteria of Western academic disciplines rather than through the living cultural practices of the East.

The Eastern perspective, on the other hand, considers Hagia Sophia beyond being a symbol of conquest, as the spatial expression of inter-civilizational continuity. In Ottoman thought, conquest is not destruction but the practice of sustaining what exists by transforming it. In this context, the East views Hagia Sophia not as a symbol won against the West but as a central element of a broader historical narrative that also encompasses the West (Kafadar, 2019, p. 31). This perspective foregrounds spatial and cultural continuity against the Western discourse of rupture. For the East, Hagia Sophia is not the heritage of an “other” but a reinterpreted form of the universal in the language of a different civilization. In terms of international relations theories, Hagia Sophia constitutes an example that transcends the power- and security-oriented framework of classical realism. The debates conducted through Hagia Sophia make visible symbolic power, meaning production, and struggles for legitimacy rather than material power. This concretizes the constructivist thesis that “reality is constructed through discourses.” While the West attempts to bring Hagia Sophia under control in the name of universal values, the East foregrounds the discourse of historical sovereignty and cultural continuity. However, the conflict between these two positions is not a zero-sum power struggle but an epistemological struggle over who will define the universal (Mignolo, 2011, p. 45).

Hagia Sophia forces a rethinking of Marshall McLuhan’s concept of the “global village.” The global village is not merely an area where communication technologies eliminate distance but a universe of meaning in which historical memories circulate simultaneously. Although physically fixed in Istanbul, Hagia Sophia is at the same time a global node where different cultures, beliefs, and ideological readings intersect (McLuhan, 1964, p. 14). For a Western viewer, Hagia Sophia is an aesthetic reference belonging to the pre-modern era; for an Eastern viewer, it is part of a living historical continuity. However, within the context of the global village, these two perceptions do not stand in opposition but exist in a superimposed state. In this respect, Hagia Sophia is not a “center” of the global village but a polyphonic common space.

Hagia Sophia is not a symbol that takes sides between East and West; it is a negotiation space in which these two perspectives are necessarily confronted with each other. For Turkey, Hagia Sophia is, beyond a cultural defense reflex, a power element that produces meaning at the global level, opens debate, and questions established hierarchies. In this respect, Hagia Sophia demonstrates that Turkey can be an effective actor in the international system not only through its military or economic capacity but also through its civilizational narrative, cultural memory, and symbolic power. The real power of Hagia Sophia lies not in being a bridge between East and West but in transcending this bridge metaphor and creating a threshold where both sides are compelled to rethink themselves (Appadurai, 1996, pp. 27–34).

In conclusion, this article has sought to explain in a holistic framework the multilayered function of Hagia Sophia in the transmission of cultural heritage and its contribution to cultural diplomacy, while revealing the structure’s importance in both national identity and international relations contexts

www.turkishstudies.net/religion**Turkish Studies - Comparative Religious Studies**

eISSN: 2667-5544

**ANKARA SCIENCE
UNIVERSITY**

Ayasofya: Mirası Taşımanın Dinamikleri ve Kültür Diplomasisine Katkısı

Giriş

Kültürel miras, toplumların geçmişle kurduğu en güçlü köprülerden ve bağlardan biridir. Bir ülkenin tarihsel kimliği, değerleri ve kolektif hafızası kültürel miras alanlarında somutlaşmaktadır. Bu yerlerin korunması, yaşatılması ve hafızaya kazınması yalnızca kültürel bir gereklilik değil, aynı zamanda yumuşak güç ve diplomasi açısından da önemli bir unsur oluşturmaktadır.

Ayasofya, bin beş yüz yıldan fazla bir süredir bu topraklarda varlığını sürdürmektedir. Hem eski Roma'nın hem de Osmanlı'nın mirasını taşımaktadır. Günümüzde ise Türkiye'nin siyasal, kültürel ve dinî yaşamından izler taşımakta ve önemini korumaktadır. Ayasofya, çok katmanlı yapılar arasında öne çıkmaktadır. Bu çok katmanlılık, yapının özgün ve önemli olmasını sağlamaktadır. Bu nedenle Ayasofya, yalnızca İstanbul için değil, tüm dünya için de büyük bir miras niteliği taşımaktadır.

Bu noktadan hareketle makale, Ayasofya'yı yalnızca geçmişten günümüze ulaşan bir yapı olarak değerlendirmemektedir. Çalışma, Ayasofya'yı farklı dönemlerin izlerini taşıyan, uygarlıkların buluştuğu, hafızanın biriktiği ve kültürün süreklilik içinde varlığını sürdürdüğü bir köprü olarak ele almaktadır. Ayasofya, yalnızca taş ve harçtan oluşan bir yapı değildir; her dönemde yeni anlamlar kazanmakta ve farklı topluluklar tarafından yeniden yorumlanmaktadır. Bu yönüyle Ayasofya, nadir yapılardan biri olarak değerlendirilmektedir. Bu makale, Ayasofya'nın çok katmanlı yapısını odağına almakta; kültürün nasıl korunduğunu, zamanla nasıl dönüştüğünü ve nesiller arasında nasıl aktarıldığını sorgulamaktadır.

Dolayısıyla makale, Ayasofya'nın uzun geçmişini bir süreklilik içinde ele almaktadır. Yapının, geçmişten günümüze farklı devlet ve toplumların yaşamında nasıl işlevler üstlendiği incelenmektedir. Bizans'tan Osmanlı'ya ve oradan modern Türkiye'ye uzanan süreçte, kültürel mirasın nasıl varlığını sürdürdüğü ortaya konulmaktadır. Ayasofya, kültürün kesintiye uğramadan nasıl devam ettiğini gösteren önemli bir örnek oluşturmaktadır. Bu nedenle çalışma, Ayasofya'nın durağan bir yapı mı yoksa her dönemde yeni anlamlar kazanan yaşayan bir miras mı olduğu sorusu üzerinde durmakta ve bu meseleyi tartışmaya açmaktadır. Ayrıca Ayasofya'nın geçmiş ile bugün arasında bir köprü işlevi görüp görmediği de incelenmektedir.

Kültürel miras kavramı, özellikle UNESCO'nun 1972 Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşmesi ile evrensel bir normatif çerçeve kazanmaktadır (UNESCO, 1972, md. 1-4). Bu sözleşme, mirası yalnızca ulusal bir değer olarak değil, "insanlığın ortak değeri" olarak tanımlamakta ve kültürel varlıkları uluslararası hukuk ile diplomasi alanının bir parçası hâline getirmektedir.

Modern miras çalışmaları literatüründe kültürel mirasın nesnel ve tarafsız bir kategori olmadığı; aksine söylemsel olarak inşa edildiği ileri sürülmektedir. Smith'e göre miras, geçmişin kendisinden ziyade geçmişe yüklenen güncel anlamların bir ürünü olarak değerlendirilmektedir

(Smith, 2006, ss. 29–34). Bu bağlamda Ayasofya'nın farklı dönemlerde yeniden anlamlandırılması, mirasın sabit değil, müzakere edilen bir alan olduğunu göstermektedir.

Uluslararası ilişkiler literatüründe ise kültürel unsurların güç üretimindeki rolü, maddi kapasitenin ötesinde ele alınmaktadır. Nye'ye göre yumuşak güç, bir aktörün başkalarının tercihlerini kültürel çekicilik ve normatif meşruiyet yoluyla şekillendirme kapasitesini ifade etmektedir (Nye, 2004, ss. 5–11). Bu çerçevede Ayasofya, sembolik güç üretiminin mekânsal bir aracı olarak değerlendirilmektedir.

Makale, Ayasofya'nın farklı medeniyetlerden gelen toplulukların bir arada bulunabildiği nadir kültürel buluşma alanlarından biri olduğunu ortaya koymaktadır. Yapının bünyesinde Bizans, Osmanlı ve İslam sanatına ait izler ve süslemeler yer almaktadır. Bu unsurlar, topluluklar arasında yalnızca çatışmanın değil, aynı zamanda etkileşim, anlayış ve paylaşımın da mümkün olduğunu göstermektedir. Çalışma, Ayasofya'nın yalnızca bir simge mi yoksa bu etkileşimi üreten bir mekân mı olduğunu analiz etmektedir.

Bu makale ayrıca, Ayasofya'nın uluslararası ilişkilerde geleneksel güç unsurlarının ötesinde bir rol oynadığını incelemektedir. Ayasofya hakkında dünya genelinde yürütülen tartışmalar, bu yapının yalnızca tarihsel ve estetik bir değer taşımadığını göstermektedir. Aynı zamanda kültürel etkileşim, uluslararası iletişim ve yumuşak güç açısından önemli bir araç olarak öne çıkmaktadır. Bu doğrultuda çalışma, Ayasofya'nın küresel ölçekte nasıl bir söylem nesnesi hâline geldiğini ve bu söylemin siyasal sonuçlarının olup olmadığını araştırmaktadır.

Son olarak çalışma, Türkiye'nin Ayasofya'yı nasıl bir kültürel strateji içinde konumlandığını analiz etmektedir. Ayasofya, Türkiye açısından yalnızca tarihsel bir miras değil; aynı zamanda uluslararası alanda kendini ifade etme, geçmiş ile bugünü ilişkilendirme ve kültürel etki oluşturma aracı olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda çalışma, Türkiye'nin Ayasofya üzerinden nasıl bir anlatı inşa ettiğini ve bu anlatının uluslararası düzeyde nasıl karşılık bulduğunu incelemektedir. Böylece kültürel mirasın, dış politika ve uluslararası ilişkiler bağlamında bir iletişim aracı olarak nasıl işlev gördüğüne dair yeni bir perspektif sunulmaktadır.

Ayasofya'nın Tarihsel Serüveni: Çok Katmanlı Bir Kültürel Miras

Ayasofya'nın tarihinin her dönemi, kültürel miras kavramının farklı bir boyutunu temsil eder. Boyutlar ve zamanlar açıldıkça, her yeni farklı katmandan yeni farklı bir kimlik çıkar. Farklı kimliklerin katmanlanması ve harmanlanması ile oluşan yeni üst kimlik, küçük bir Türkiye profilini bizlere çizer. Bu çok katmanlılık, binanın yalnızca mimari bir eser değil, aynı zamanda uygarlıklar arası bir geçiş alanı olduğunu gösterir.

Ayasofya'nın çok katmanlı yapısı, modern miras literatüründe “hafıza palimpsesti” olarak tanımlanan olguyla örtüşmektedir. Macdonald'a göre Avrupa'daki tarihsel yapılar, farklı dönemlerin kimlik anlatılarının üst üste yazıldığı sembolik alanlardır (Macdonald, 2013, ss. 15–21). Bu çerçevede Ayasofya, ardışık dönemlerin basit toplamı değil; anlamın sürekli yeniden üretildiği bir hafıza alanıdır.

Bizans Dönemi: Hristiyanlığın Evrensel Mekânı

Ayasofya, altıncı yüzyılda inşa edilmiştir. Bu tarihten itibaren yapı yalnızca bir ibadet mekânı olarak değil, aynı zamanda Bizans dünyasının kendisini nasıl tanımladığını ve nasıl temsil etmek istediğini yansıtan bir merkez olarak işlev görmektedir. 537 yılında tamamlanan bu yapı, dönemin düşünsel, dinsel ve siyasal unsurlarının bir arada bulunduğu bir mekân niteliği taşımaktadır. Yapının süreci, sıradan bir ibadet yapısının ötesinde değerlendirilmekte; imparatorluğun gücünü ve Tanrısal meşruiyet iddiasını görünür kılmayı amaçlayan kapsamlı bir siyasal proje olarak ele alınmaktadır. Ayasofya'nın ölçeği, görkemi ve mimari yenilikleri, yalnızca estetik bir başarı değil,

aynı zamanda Bizans'ın evrensel düzen kurucu rolünü simgeleyen bir unsur olarak değerlendirilmektedir (Ousterhout, 2019, ss. 1–5).

Bizans düşüncesinde imparator, yalnızca bir hükümdar olarak değil, Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi olarak kabul edilmektedir. Bu anlayış doğrultusunda Ayasofya , kutsal düzen ile siyasal otoritenin birleştiği bir mekân olarak inşa edilmiştir. Yapının mekânsal düzeni, iç hacmin genişliği ve anıtsal yapısı, birey üzerinde güçlü bir kutsallık algısı oluşturmakta; bu algı, siyasal otorite ile bütünleşik bir biçimde sunulmaktadır. Bu bağlamda Ayasofya, hem inanç hem de iktidarın kesiştiği simgesel bir merkez olarak işlev görmektedir.

Ayasofya'nın iç mekânında kullanılan ikonografik düzen, bu bütünleşmenin en belirgin göstergelerinden birini oluşturmaktadır. Mozaikler, freskler ve sembolik düzenlemeler yalnızca estetik kaygılarla değil, teolojik ve siyasal mesajlar doğrultusunda kurgulanmaktadır. Hristiyanlık anlatıları, aziz figürleri ve kutsal sahneler, Bizans'ın kendisini Tanrısal tarihin merkezinde konumlandıran anlatısıyla uyumlu biçimde sunulmaktadır (Cormack, 2000, ss. 112–130). Bu görsel dil, inananların dinsel deneyimini derinleştirirken, aynı zamanda imparatorluğun ilahi düzenin koruyucusu olduğu fikrini yeniden üretmektedir.

Ayasofya'nın işlevi, yalnızca günlük ibadet pratikleriyle sınırlı kalmamaktadır. Yapı, Bizans imparatorluk törenlerinin, taç giyme ritüellerinin ve kamusal seremonilerin merkezinde yer almaktadır (Dagron, 2003, ss. 85–102). Bu ritüellerde dini unsurlar ile siyasal gösteri iç içe geçmekte; imparatorluk gücü kutsal bir çerçeve içinde sahnelenmektedir. Toplumsal katılımın da söz konusu olduğu bu törenler, otoritenin yalnızca zor yoluyla değil, aynı zamanda sembolik ve duygusal araçlar üzerinden de tesis edildiğini göstermektedir.

Ayasofya'nın inşası, İmparator I. Justinianus'un renovatio imperii idealiyle doğrudan ilişkilendirilmektedir. Bu bağlamda yapı, Roma mirasının Hristiyanlık ile yeniden yorumlandığı evrensel bir düzen iddiasının mimari bir tezahürü olarak değerlendirilmektedir (Ousterhout, 2019, ss. 1–5).

Bizans siyasal teolojisinde imparatorun Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi olarak konumlandırılması, Ayasofya'yı ilahi düzen ile dünyevi otoritenin kesişim noktası hâline getirmektedir. Bu ilişki, Carl Schmitt'in siyasal teoloji kavramı çerçevesinde açıklanabilmektedir. Schmitt'e göre modern siyasal kavramların kökeni teolojik düşünceye dayanmaktadır (Schmitt, 2005, ss. 36–44). Bu perspektif, Ayasofya'nın yalnızca dini değil, aynı zamanda siyasal bir anlam taşıdığını ortaya koymaktadır.

Bizans döneminde Ayasofya'nın işlevi, modern anlamda korunması gereken bir tarihsel miras olmaktan ziyade, güncel iktidarın sahnelendiği bir sembolik mekân olarak değerlendirilmektedir (Smith, 2006, ss. 44–49).

Bu bağlamda Ayasofya[A9.1], Bizans'ın evrensellik iddiasının mimari bir ifadesi olarak okunmaktadır. Yapının ölçeği ve görkemi, imparatorluğun yalnızca belirli bir coğrafyaya değil, tüm Hristiyan dünyasına hitap ettiği iddiasını desteklemektedir. Ayasofya, bir başkent kilisesi olmanın ötesinde, Bizans'ın kendisini en meşru ve üstün siyasal-dini düzen olarak sunma arzusunun simgesine dönüşmektedir. Bu evrensellik iddiası, mimari özelliklerin yanı sıra teolojik söylem, hukuki düzenlemeler ve siyasal pratikler aracılığıyla da pekiştirilmektedir.

Bizans döneminde Ayasofya'nın taşıdığı anlam, kültürel mirasın henüz “korunması gereken tarihsel bir değer” olarak değil, yaşayan ve işlevsel bir ideolojik araç olarak kavrandığını göstermektedir. Yapı, geçmişe ait durağan bir anıt değil; imparatorluğun güncel gücünü ve sürekliliğini temsil eden dinamik bir mekân niteliği taşımaktadır. Bu nedenle Ayasofya, Bizans açısından korunması gereken bir miras olmanın ötesinde, sürekli yeniden üretilen ve anlamlandırılan bir iktidar sahnesi olarak varlık göstermektedir.

Ayasofya'nın Bizans dönemindeki konumu, kültür, din ve siyaset arasındaki ayrımların modern anlamda henüz kesinleşmediğini ortaya koymaktadır. Dini semboller siyasal meşruiyetin temel dayanaklarından biri hâline gelirken, siyasal otorite de dini düzenin koruyucusu olarak sunulmaktadır. Bu karşılıklı ilişki, Ayasofya'yı hem kutsal hem de siyasal bir merkez hâline getirmektedir. Bu yönüyle yapı, yalnızca mimari bir eser değil, Bizans toplumsal düzeninin mekânsal bir özeti olarak değerlendirilmektedir.

Osmanlı Dönemi: Dönüşüm, Koruma ve Entegrasyon

1453 yılında İstanbul'un Osmanlı hâkimiyetine girmesiyle birlikte Ayasofya'nın cami olarak kullanılmaya başlanması, sıkça ileri sürüldüğü gibi bir tahrip ya da kopuş anlamına gelmemiştir. Aksine bu dönüşüm, yapının varlığını sürdürmesini mümkün kılan bilinçli bir koruma ve yeniden işlevlendirme pratiği olarak değerlendirilmelidir. Osmanlı yönetimi, Ayasofya'yı yalnızca yeni bir inanç sistemine uyarlamakla kalmamış, aynı zamanda yapının fiziksel bütünlüğünü ve tarihsel devamlılığını gözetken bir yaklaşım benimsemiştir (Kuban, 2007, ss. 78–82; Necipoğlu, 2005, ss. 53–56).

Minareler, mihrap ve minber gibi unsurlar işlevsel gereklilikler doğrultusunda eklenmiş; hat sanatıyla yapılan süslemeler ise yapıya yeni bir anlam katmanı kazandırmıştır. Özellikle Mimar Sinan'ın gerçekleştirdiği statik müdahaleler, Ayasofya'nın yüzyıllar boyunca ayakta kalmasını sağlayan hayati düzenlemeler olmuştur.

Dikkat çekici olan, Bizans dönemine ait mozaiklerin yok edilmemesi, yalnızca ibadet pratiğiyle uyumlu olmayacak şekilde örtülerek korunmasıdır. Bu tutum, Osmanlı'nın kültürel mirasa yaklaşımında yıkıcı değil, kapsayıcı ve sürekliliği önceleyen bir anlayışın hâkim olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda Ayasofya'nın Osmanlı dönemindeki dönüşümü, kültürel mirasın “yok ederek değil, dönüştürerek yaşatılabileceğine” dair tarihsel bir örnek sunmaktadır.

Ayasofya'nın camiye dönüştürülmesi, Osmanlı'nın fetih sonrası mekânsal meşruiyet üretme pratiğiyle ilişkilidir. Necipoğlu, Osmanlı mimarisinin önceki imparatorluk mirasını dönüştürerek yeniden yorumlama eğilimine dikkat çeker (Necipoğlu, 2005, ss. 53–56).

Kuban'a göre Osmanlı müdahaleleri yalnızca işlevsel değil, yapının uzun ömürlü olmasını sağlayan teknik güçlendirmeleri de içermektedir (Kuban, 2007, ss. 78–82). Bu durum, Ayasofya'nın yıkım değil adaptif yeniden kullanım örneği olarak okunabileceğini göstermektedir.

Modern koruma literatüründe bu yaklaşım “adaptif yeniden kullanım” olarak tanımlanmakta ve yapının fiziksel sürekliliğini korurken anlam katmanlarının değişimine imkân tanıdığı vurgulanmaktadır (Pendlebury, 2013, ss. 12–18).

Cumhuriyet Dönemi: Müzeye Dönüşüm ve Evrensel Miras

1934 yılında Ayasofya'nın müze olarak yeniden tanımlanması, Türkiye Cumhuriyeti'nin erken döneminde kültürel mirasın nasıl kavramsallaştırıldığına dair sessiz ama güçlü bir müdahale olarak okunmalıdır. Bu karar, ne yalnızca idari bir düzenleme ne de basit bir işlev değişikliğidir; aksine geçmişle kurulan ilişkinin yeniden örgütlenmesine yönelik bilinçli bir yönelimdir. Ayasofya'nın müzeye dönüştürülmesi, yapının taşıdığı dinsel, siyasal ve tarihsel yüklerin tek bir anlatı içinde sabitlenmesini reddeden bir yaklaşımı temsil eder. Bu bağlamda müze statüsü, Ayasofya'yı belirli bir kimliğin simgesi olmaktan çıkararak, çok katmanlı bir tarihsel alan olarak yeniden konumlandırmıştır.

Cumhuriyet'in ilk on yılı, yalnızca yeni bir siyasal rejimin kurulmasıyla değil, aynı zamanda geçmişin nasıl hatırlanacağına ve hangi biçimde temsil edileceğine dair yoğun bir arayışla şekillenmiştir. Osmanlı mirası ne tamamen reddedilmiş ne de sorgusuzca devam ettirilmiştir. Bunun yerine, geçmişle mesafeli ama seçici bir ilişki kurulmuştur. Ayasofya'nın müze yapılması, bu seçiciliğin en çarpıcı örneklerinden biridir. Yapı, cami ya da kilise kimliğiyle değil, tarihsel

sürekliliğin mekânsal bir taşıyıcısı olarak düşünülmüştür. Böylece Ayasofya, inanç temelli aidiyetlerin ötesine taşınarak, zamanlar arası bir geçiş alanı hâline gelmiştir.

Bu dönemde müze kavramı, yalnızca sergileme işleviyle sınırlı değildir. Müze, geçmişin sabitlenmediği, aksine farklı dönemlerin yan yana var olabildiği bir yorum alanı olarak tasarlanmıştır. Ayasofya'nın müze statüsü, Bizans ve Osmanlı dönemlerini birbirine karşıt değil, aynı mekânda iz bırakmış tarihsel katmanlar olarak ele almayı mümkün kılmıştır. Bu yaklaşım, yapının herhangi bir dönemi "asıl" ya da "ikincil" olarak tanımlamasından bilinçli biçimde kaçınmıştır.

Ayasofya'nın bu yeni yüzü, genç Cumhuriyet'in uluslararası durumu açısından da belirleyici olmuştur. Yapısı kısa sürede yalnızca Türkiye'nin değil, dünya tarihinin en özgün mimari ve kültürel alanlarından biri olarak algılanmaya başlanmıştır. Bu algı sonucunda ise Ayasofya'yı ulusal bir sembol olmaktan çıkarıp, küresel ölçekte paylaşılan bir kültürel referansa dönüştürmüştür. Yapının misafir durumu, farklı inanç ve kültürlerden gelen insanların hepsini kapsayacak şekilde genişlemiştir. Böylece Ayasofya, tek bir anlatının değil, çoklu okumaların mümkün olduğu bir alan hâline gelmiştir.

Müze statüsüyle birlikte Ayasofya'nın iç mekânı, farklı tarihsel izlerin aynı anda görünür olduğu nadir örneklerden biri hâline gelmiştir. Bizans mozaikleri, Osmanlı hat yazıları ve mimari eklemeler, birbirini dışlamadan aynı mekânda varlık göstermiştir. Bu durum, modern kültürel miras anlayışının temel ilkelerinden biri olan "çok katmanlılık" fikrini somutlaştırmıştır. Ayasofya, bu yönüyle geçmişin donmuş bir anıtı değil, farklı zamanların üst üste geldiği yaşayan bir tarih alanı olarak okunmuştur (Çelik, 2020, ss. 273–295).

Uluslararası düzeyde, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında gelişen kültürel miras bilinci, Ayasofya'nın konumunu daha da belirginleştirmiştir. Kültürel mirasın korunması, bu dönemde yalnızca ulusal egemenliğin bir parçası değil, küresel sorumluluğun bir unsuru olarak ele alınmaya başlanmıştır. Ayasofya, bu yeni anlayış içinde, insanlığın ortak hafızasına ait bir mekân olarak değerlendirilmiştir (UNESCO, 1972). UNESCO'nun kültürel miras rejimi içinde Ayasofya'nın kazandığı yer, yapının uluslararası ölçekte tanınmasının ve korunmasının kurumsal bir çerçeveye oturmasını sağlamıştır.

Ayasofya'nın müze olduğu yıllar, Türkiye için başka ülkelere kendini anlatma yolu olmuştur. O zamanlar bu yapı, eskiye ait bir yer olmakla kalmamış, değişik kültürlerin buluştuğu bir yer olarak görülmüştür. Böylece Ayasofya, tartışmaların ortasından biraz uzaklaşıp, daha çok tarih ve sanat yönüyle öne çıkmıştır. Bu, ona yeni bir hava vermiştir.

2020'de Ayasofya tekrar cami olunca, bu eski yapının uzun hikâyesine yeni bir halka eklenmiştir. Fakat bu durum, müze olduğu dönemde sahip olduğu zengin ve çok yönlü mirası yok etmemiştir. Hem cami olarak ibadete açık kalmış, hem de ziyaretçi almayı sürdürmüştür. Yapının tarih içindeki pek çok katmanı da gözler önünde kalmaya devam etmiştir. Böylece Ayasofya'nın tek bir kimliği veya özelliği olmadığını, geçmişinin çok renkli ve değişik yönleri olduğunu bir kez daha göstermiştir.

Ayasofya'nın 1934 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla müzeye dönüştürülmesi, erken Cumhuriyet'in laiklik ve kültürel yeniden yapılandırma politikaları çerçevesinde değerlendirilmelidir. Bu dönüşüm, dinî mekânların kamusal alanda yeniden konumlandırılmasına ilişkin daha geniş bir modernleşme stratejisinin parçasıdır (Zürcher, 2004, ss. 181–187).

Müze statüsü, Pierre Nora'nın "hafıza mekânı" kavramı açısından düşünüldüğünde, Ayasofya'yı yaşayan bir ibadet alanından bilinçli biçimde tarihsel temsil alanına dönüştürmüştür. Nora'ya göre modern toplumlarda hafıza doğal akışından kopmuş ve bilinçli olarak inşa edilen mekânlarda yoğunlaşmıştır (Nora, 1989, ss. 12–16). Ayasofya'nın müzeleşmesi bu bilinçli hafıza üretiminin kurumsal bir örneği olarak okunabilir.

Bu süreç aynı zamanda ulus-devletin geçmişi yeniden düzenleme pratiğiyle ilişkilidir. Anderson’a göre uluslar, ortak semboller ve tarih anlatıları üzerinden “hayali cemaatler” olarak inşa edilir (Anderson, 2006, ss. 6–7). Ayasofya’nın müze statüsü, Türkiye Cumhuriyeti’nin kendisini Osmanlı ve Bizans mirasıyla mesafeli fakat sahiplenici bir çizgide konumlandırma çabasının mekânsal bir yansımasıdır.

Cumhuriyet’in kültürel politikaları, geçmişi tamamen reddetmek yerine seçici biçimde yeniden çerçevelemeye yönelmiştir. Bu durum Hobsbawm’ın “icat edilmiş gelenek” kavramı çerçevesinde okunabilir; zira modern devletler geçmişi bugünün ihtiyaçlarına göre yeniden düzenler (Hobsbawm, 1992, ss. 1–4). Ayasofya’nın müzeleşmesi, geçmişin belirli bir yoruma sabitlenmesi değil, çoklu katmanların birlikte sunulması yoluyla yeni bir ulusal anlatının kurulmasıdır.

Ayasofya’nın 1985 yılında İstanbul’un Tarihi Alanları kapsamında UNESCO Dünya Miras Listesi’ne dahil edilmesi, yapının uluslararası meşruiyetini güçlendirmiştir. Bu gelişme, kültürel mirasın yalnızca ulusal değil, küresel bir sorumluluk alanı olarak görülmesini pekiştirmiştir (UNESCO, 1972, md. 4–6). Böylece Ayasofya, ulusal kimlik inşasının ötesinde, küresel kültürel diplomasi alanının da parçası hâline gelmiştir.

Bu bağlamda müze dönemi, Joseph Nye’nin yumuşak güç kavramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, Türkiye’nin kültürel çekicilik ve tarihsel derinlik üzerinden uluslararası algı üretme kapasitesini artırmıştır (Nye, 2004, ss. 11–15). Ayasofya, bu dönemde maddi güç unsurlarının ötesinde sembolik etki üreten bir kültürel sermaye alanı olarak işlev görmüştür.

2020 yılında yeniden cami statüsüne geçirilmesi ise, kültürel mirasın sabit bir kategori olmadığını; siyasal bağlama bağlı olarak yeniden anlamlandırıldığını göstermektedir. Smith’e göre miras, geçmişin kendisi değil, geçmiş hakkında kurulan güncel söylemdir (Smith, 2006, ss. 44–49). Bu çerçevede Ayasofya’nın statü değişiklikleri, mirasın dinamik ve müzakereye açık doğasını ortaya koymaktadır.

Şimdi Ayasofya, hem kutsal bir yer, hem de tüm dünyanın bildiği önemli bir kültür alanı olarak varlığını sürdürmektedir. Böyle olması, kültürel mirasın tanımı konusunda alışılmış düşünceleri zorlamaktadır. Ayasofya’nın durumu, böyle mirasların tek ve hep aynı şekilde kalmadığını; aksine zaman içinde, toplumun ve siyasetin etkisiyle yeniden yeniden anlam kazandığını ortaya çıkarmaktadır.

Burada şu soru doğal olarak akla gelir: Ayasofya’nın 1934’te müzeye çevrilmesi, aradan geçen yıllar sonunda bakıldığında, onun bütün dünyaca tanınmasında büyük bir dönüm noktası olmuştur. Bu durum, Ayasofya’yı sadece eski bir yapı olmaktan çıkarıp, farklı uygarlıkların ve milletlerin hep birlikte ortak malı haline getirmiştir. Müze dönemi, yapının geçmişini daha da büyümüş, onu sadece bir devrin değil, uzun bir geçmişin birçok değişen anlamı barındıran önemli bir simgesi yapmıştır.

Sonuç olarak, Ayasofya’nın 1934–2020 arasındaki müze dönemi, kültürel mirasın ulusal sınırların dışına taşabileceğini göstermiştir. O yıllar boyunca, Ayasofya ne sadece dünyevileştirmenin ne sadece kutsal saymanın basit bir örneği olmuştur. Tam tersine, bu eski ve büyük yapı, pek çok çağın, inancın ve düşüncenin bir arada var olabildiği eşsiz bir yer olarak, tarih içinde kendine sağlam bir yer edinmiştir. Ayasofya, tarih boyunca üst üste gelen değişik anlamlarıyla, kendini her dönemde yeniden göstermiş ve önemini korumuştur.

Kültürel Mirasın Taşınması: Ayasofya Örneği

Kültürel miras taşınırken, bir yerden başka bir yere gitmekten fazlası olur. Bu süreç, eski şeylerin yeni kuşaklara anlam, kimlik, ortak hafıza ve değerler ile geçişini içerir. Yani, kültürel miras aktarma işi karmaşık ve sosyal bir iştir. Mesela bir bina, bir eser ya da bir gelenek korunduğunda,

sadece o şeyin varlığını sürdürmek yetmez. Asıl önemli olan, o şeyin ne anlam ifade ettiğidir. Kim bu anlamı sahiplenir, nasıl yorumlanır? Bunu kim ileriye taşır ve hangi hikâyelerle bunu yapar?

Bu yüzden kültürel miras, sabit ve durağan bir geçmiş kalıntısı olarak değil, sürekli yeniden üretilen ve dönüşen bir anlam alanı olarak değerlendirilmektedir. Tarihsel süreç incelendiğinde, kültürel mirasın aktarımının her zaman seçici bir nitelik taşıdığı görülmektedir. Toplumlar geçmişin tüm unsurlarını olduğu gibi devralmamakta; kendi kimlik inşalarıyla uyumlu gördükleri unsurları öne çıkarmaktadır. Bu seçicilik, kültürel mirasın siyasal ve düşünsel süreçlerle doğrudan ilişkili bir alan hâline getirmektedir. Hangi yapıların korunacağı, hangi anlatıların öne çıkarılacağı ve hangi hatıraların geri planda bırakılacağı gibi tercihler, yalnızca bilimsel değil, aynı zamanda toplumsal güç ilişkileriyle de yakından bağlantılıdır. Bu nedenle kültürel miras, geçmişi tarafsız bir biçimde yansıtmamakta; aksine, bugünün ihtiyaçları doğrultusunda yeniden biçimlenmektedir.

Bu çerçevede Osmanlı dönemi de benzer bir perspektifle ele alınmalıdır. Osmanlı yönetimi, devraldığı Bizans mirasını bütünüyle reddetmek yerine, kendi siyasal ve kültürel meşruiyetini destekleyecek biçimde yeniden yorumlamakta ve seçici bir şekilde dönüştürmektedir. Bu durum, kültürel mirasın farklı tarihsel dönemlerde süreklilik ve dönüşüm ilişkisi içinde yeniden üretildiğini göstermektedir.

Modern miras kuramında kültürel mirasın aktarımı, yalnızca fiziksel koruma değil; anlamın yeniden üretimi olarak tanımlanır. Smith'e göre miras, maddi nesnelerden ziyade onlara yüklenen değerler bütünüdür (Smith, 2006, ss. 29–34). Bu nedenle kültürel mirasın taşınması, maddi süreklilikten çok sembolik süreklilikle ilgilidir.

Hobsbawm'ın "icat edilmiş gelenek" yaklaşımı, mirasın tarihsel süreklilik iddiasına rağmen çoğu zaman modern bağlamda yeniden üretildiğini gösterir (Hobsbawm, 1992, ss. 9–14). Bu durum, kültürel mirasın doğal değil, toplumsal ve siyasal süreçlerle şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Nora'ya göre modern toplumlarda hafıza kendiliğinden yaşanmaz; bilinçli olarak oluşturulan sembolik mekânlarda muhafaza edilir (Nora, 1989, ss. 18–20). Bu bağlamda anıtlar ve müzeler, geçmişin kendisinden ziyade geçmişi hatırlama biçimleridir.

Halbwachs, hafızanın bireysel değil, toplumsal çerçeveler içinde kurulduğunu savunur (Halbwachs, 1992, ss. 38–40). Dolayısıyla kültürel mirasın hangi biçimde aktarılacağı, toplumun mevcut değerler sistemi ve güç ilişkileriyle doğrudan bağlantılıdır.

Anderson'un "hayali cemaatler" yaklaşımı, kültürel mirasın ulusal kimliğin inşasında oynadığı rolü açıklar (Anderson, 2006, ss. 9–12). Tarihsel yapılar ve anıtlar, bireyleri ortak bir geçmiş fikri etrafında birleştirerek kolektif aidiyet üretir.

Lowenthal'e göre miras, geçmişten çok bugünün ihtiyaçlarını yansıtır; geçmiş, çağdaş beklentiler doğrultusunda yeniden yorumlanır (Lowenthal, 1998, ss. 120–123). Bu nedenle miras aktarımı, geçmişin nötr bir şekilde korunması değil; güncel değerler doğrultusunda yeniden yazılmasıdır.

Evrensel miras söylemi ise, UNESCO çerçevesinde kültürel varlıkları insanlığın ortak değeri olarak tanımlar (UNESCO, 1972, md. 1–4). Ancak bu evrensellik iddiası, yerel anlamların ikinci plana itilmesi riskini de beraberinde getirebilir. Bu gerilim, küresel ve ulusal hafıza politikaları arasındaki denge sorununu gündeme getirir.

Hobsbawm'ın "icat edilmiş gelenek" yaklaşımı, kültürel mirasın tarihsel süreklilik iddiasına rağmen çoğu zaman modern bağlamda yeniden üretildiğini ortaya koymaktadır (Hobsbawm, 1992, ss. 9–14). Bu yaklaşım, mirasın doğal ve kendiliğinden aktarılan bir olgu olmadığını; aksine toplumsal ve siyasal ihtiyaçlar doğrultusunda biçimlendirildiğini göstermektedir.

Bu çerçevede Nora'nın "hafıza mekânları" kavramı, modern toplumlarda hafızanın kendiliğinden yaşanmadığını, aksine bilinçli olarak inşa edilen sembolik alanlar aracılığıyla

sürdürüldüğünü vurgulamaktadır (Nora, 1989, ss. 18–20). Anıtlar, müzeler ve tarihsel yapılar, geçmişin doğrudan temsilleri olmaktan ziyade, geçmişi hatırlama ve anlamlandırma biçimlerini yansıtmaktadır.

Halbwachs'ın ortaya koyduğu üzere hafıza, bireysel bir süreçten çok toplumsal çerçeveler içinde inşa edilmektedir (Halbwachs, 1992, ss. 38–40). Bu nedenle kültürel mirasın hangi unsurlarının korunacağı ve nasıl aktarılacağı, toplumun mevcut değerleri ve güç ilişkileri tarafından belirlenmektedir.

Anderson'un "hayali cemaatler" yaklaşımı ise kültürel mirasın ulusal kimliğin inşasındaki rolünü açıklamaktadır (Anderson, 2006, ss. 9–12). Tarihsel yapılar, anıtlar ve semboller, bireyleri ortak bir geçmiş anlatısı etrafında birleştirerek kolektif aidiyet duygusu üretmektedir. Bu bağlamda kültürel miras, yalnızca geçmişin aktarımı değil, aynı zamanda ulusal kimliğin yeniden üretildiği bir araç olarak işlev görmektedir.

Lowenthal'in vurguladığı üzere miras, geçmişten ziyade bugünün ihtiyaçları doğrultusunda anlam kazanmaktadır (Lowenthal, 1998, ss. 120–123). Bu durum, miras aktarımının nötr bir koruma süreci olmadığını; aksine geçmişin çağdaş beklentiler doğrultusunda yeniden yorumlanmasını içerdiğini göstermektedir.

Son olarak, UNESCO'nun ortaya koyduğu evrensel miras anlayışı, kültürel varlıkları insanlığın ortak değeri olarak tanımlamaktadır (UNESCO, 1972, md. 1–4). Ancak bu yaklaşım, yerel anlamların geri planda kalması riskini de beraberinde getirmekte; küresel ve ulusal hafıza politikaları arasındaki gerilimi görünür kılmaktadır.

Bu kuramsal çerçeve birlikte değerlendirildiğinde, kültürel mirasın yalnızca geçmişten aktarılan sabit bir değer olmadığı; aksine toplumsal, siyasal ve kültürel süreçler içinde sürekli yeniden üretilen dinamik bir alan olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuçta, kültürel miras taşımak sadece yer ile ilgili bir süreklilik değildir. Anlamların ve kimliklerin kuşaklar arasında yayılmasını sağlayan toplumsal bir süreçtir. Bu süreç geçmişi korurken, onu değiştirir. Hatırlamayı sağlarken, bazen unutturma düzeni kurar. Kültürel miras sadece tarihi bir kalıntı değil, canlı bir hafıza ve kimlik üretim alanıdır. Onu anlamak, yalnızca eskiye değil günümüzün değerlerine ve geleceğin düşüncelerine de bakmayı gerektirir.

Ayasofya Bir Hafıza Mekânı Olarak

Ayasofya, farklı uygarlıkların izlerini taşıdığı için kolektif bir hafıza alanıdır. Bu hafıza:

- Bizans mozaikleri,
- Osmanlı hat sanatı,
- Mimar Sinan'ın mühendislik katkıları,
- Modern dönem restorasyonları

gibi unsurlarla somutlaşmaktadır.

Assmann'ın kültürel hafıza kuramına göre toplumsal hafıza, maddi taşıyıcılar aracılığıyla kuşaklar arasında aktarılır (Assmann, 2011, ss. 36–41). Ayasofya'daki Bizans mozaikleri, Osmanlı hat levhaları ve Cumhuriyet dönemi restorasyonları, farklı dönemlerin hafıza katmanlarını eşzamanlı olarak görünür kılmaktadır.

Bu yönüyle Ayasofya, Nora'nın tanımladığı anlamda tipik bir "hafıza mekânı"dır; çünkü geçmiş artık doğal akış içinde yaşanmadığı için sembolik yoğunluk taşıyan belirli mekânlarda kristalleşmektedir (Nora, 1989, ss. 7–9). Ayasofya, farklı medeniyet anlatılarının üst üste yazıldığı bir hafıza palimpsesti olarak işlev görmektedir.

Katmanlı Kültürün Aktarımı

Ayasofya'yı dünya kültürel mirası içinde ayrıcalıklı kılan temel özelliklerden biri, yapının belirli bir uygarlığa, tek bir inanç sistemine ya da sabit bir tarihsel anlatıya indirgenememesidir. Ayasofya, inşa edildiği andan itibaren farklı siyasal düzenler, inanç pratikleri ve toplumsal tahayyüller tarafından yeniden yorumlanmış; her dönem yapıya kendi anlam dünyasını eklemiştir. Bu durum, Ayasofya'yı yalnızca “korunmuş bir yapı” olmaktan çıkararak, kültürel sürekliliğin mekânsal olarak izlenebildi i nadir örneklerden biri hâline getirmiştir.

Kültürel miras literatüründe süreklilik çoğu zaman sabitlik ile karıştırılır. Oysa Ayasofya  rne i, kültürel sürekliliğin de i imle  eli medi ini, aksine değişim yoluyla mümkün hâle geldiğini göstermektedir. Yapının tarihsel serüveni, bir kopu lar dizisi olarak değil, anlamların üst üste eklenildi i bir dönüşüm süreci olarak okunmalıdır. Ayasofya, bir dönemin sona ermesiyle “i levsizle en” bir anıt olmamış; her yeni siyasal ve kültürel bağlam içinde yeniden tanımlanarak varlığını sürdürmüştür. Bu bağlamda kilise, cami, müze ve yeniden cami statülerine geçiş, Ayasofya'nın kimliğinde bir silinme ya da yok etme sürecinden ziyade, katmanlı bir yeniden i levlendirme pratiğini yansıtmaktadır.

Ayasofya'nın bu dönüşüm zinciri, kültürel mirasın “ z n  koruyarak de i me” kapasitesini açık biçimde ortaya koyar. Yapının fiziksel bütünlüğü büyük ölçüde korunurken, anlam dünyası her dönemde yeniden kurgulanmıştır. Bu durum, kültürel miras yalnızca geçmişe ait bir kalıntı olarak değil, her ku a ın yeniden ilişki kurduğu bir anlam alanı olarak düşünmeyi gerektirir. Ayasofya, bu yönüyle durağan bir tarih nesnesi değil, tarihsel sürekliliğin dinamik bir taşıyıcısı olmaktadır.

Katmanlılık, Ayasofya'da yalnızca işlevsel de i imle sınırlı değildir. Yapının mimari dili, mekânsal düzeni ve sembolik organizasyonu da bu katmanlı yapıyı yansıtır. Farklı dönemlerde eklenen ya da yeniden yorumlanan unsurlar, yapıyı homojen bir bütün hâline getirmek yerine bilinçli bir  o ulluk üretmiştir. Bu  o ulluk, Ayasofya'nın evrensel  ekicili inin temel nedenlerinden biridir. Yapı, tek bir tarih anlatısına hizmet etmediği için farklı kültürel ve toplumsal gruplar tarafından anlamlandırılabilir bir alan sunmaktadır.

Bu durum, Ayasofya'yı ideal bir kültürel miras taşıyıcısı hâline getirir. Çünkü kültürel mirasın temel işlevi geçmişi olduğu gibi dondurmak değil, geçmişle kurulan ilişkiyi sürdürülebilir kılmaktır. Ayasofya, farklı dönemlerin kendi izlerini bırakabildi i nadir mekânlardan biri olarak, kültürel mirasın süreklilik içinde nasıl d n   t r lebilece ini gösterir. Yapının tarihsel serüveni, kültürel mirasın ancak değişime açık olduğu ölçüde ya ayabildi ini somut biçimde ortaya koymaktadır.

Bu katmanlılık olgusu, Pierre Nora'nın (1989, s. 7) “lieux de m moire” (hafıza mekânları) kavramsallaştırması çerçevesinde değerlendirildiğinde, Ayasofya'nın yalnızca tarihsel bir yapı değil, kolektif belleğin yo unla tı ı ve yeniden  retilde i bir sembolik merkez olduğu görülür. Nora'ya göre hafıza mekânları, geçmişin sabit temsilleri değil, sürekli yeniden anlamlandırılan alanlardır. Ayasofya'nın farklı dönemlerde farklı kimliklerle yeniden i levlendirilmesi bu dinamik hafıza üretiminin somut bir  rne i durumundadır.

Kültürel sürekliliğin de i imle birlikte düşünülmesi gerektiği yönündeki bu yaklaşım, Jan Assmann'ın (2011, s. 37–45) kültürel bellek kuramıyla da örtüşmektedir. Assmann, kültürel belleğin durağan değil, toplumsal ba lama göre yeniden kodlanan bir yapı olduğunu belirtir. Ayasofya'nın işlevsel dönüşümleri, kültürel belleğin silinmesi değil, yeniden  er evenmesi olarak okunabilmektedir.

Bu noktada Laurajane Smith'in (2006, s. 29–34) “yetkili miras söylemi” (authorized heritage discourse) kavramı da açıklayıcıdır. Smith'e göre miras, yalnızca korunması gereken nesneler bütünü değil, belirli aktörler tarafından inşa edilen ve me rula tırılan bir anlatıdır. Ayasofya'nın farklı statü değişimleri, mirasın nasıl siyasal ve ideolojik çerçeveler içinde yeniden  retilde ini göstermektedir.

Mimari katmanlılık açısından bakıldığında ise Ousterhout (2019, s. 112–130), Ayasofya'nın Bizans mimarlık geleneğinin doruk noktası olduğunu; ancak Osmanlı döneminde eklenen minareler, hat levhaları ve yapısal takviyelerle birlikte yapının yeni bir estetik bütünlük kazandığını belirtir. Bu durum, mimari müdahalelerin yıkıcı değil, tarihsel süreklilik içinde eklenmiş olduğunu göstermektedir.

Osmanlı dönemindeki müdahaleler, Nécipoğlu'nun (2005, s. 58–63) belirttiği üzere yalnızca işlevsel değil, aynı zamanda sembolik bir yeniden anlamlandırma sürecidir. Ayasofya'nın camiye dönüştürülmesi, mekânın fiziksel dönüşümünden çok egemenlik ve meşruiyet söylemiyle ilişkilidir.

Somut ve Somut Olmayan Unsurların Birlikteliği

Ayasofya'yı yalnızca mimari bir yapı olarak ele almak, onun kültürel miras içindeki konumunu eksik kavramak anlamına gelir. Yapının önemi, taş, tuğla ve kubbeden oluşan fiziksel varlığının ötesine geçer. Ayasofya, tarih boyunca ürettiği ritüeller, ses düzenleri, sembolik pratikler, sanatsal gelenekler ve kolektif anlatılar aracılığıyla güçlü bir somut olmayan kültürel miras alanı oluşturmuştur. Bu yönüyle Ayasofya, somut ve somut olmayan miras unsurlarının birbirinden ayrılmaz biçimde iç içe geçtiği bir örnek sunar.

Somut olmayan kültürel miras genellikle gelenekler, ritüeller, sözlü anlatılar ve toplumsal pratikler üzerinden tanımlanır. Ayasofya, bu unsurların mekânsal bir çerçeve içinde nasıl üretildiğini ve sürdürüldüğünü göstermesi açısından dikkat çekicidir. Yapı, farklı dönemlerde farklı ibadet biçimlerine ev sahipliği yapmış; bu ibadetler sırasında oluşan ses düzenleri mekânsal deneyimi dönüştürmüştür. İlahi okumaları, ezan, dua ve sessizlik anları, Ayasofya'nın yalnızca görülen değil, aynı zamanda işitilen bir miras alanı olmasını sağlamıştır.

Bu sesler, Ayasofya'nın mimarisiyle doğrudan ilişkilidir. Kubbenin akustığı, mekânın yankı kapasitesi ve sesin dolaşımı ibadet pratiklerini şekillendirmiştir. Bu durum, yapının mimari özelliklerinin somut olmayan mirasın üretimine nasıl katkı sağladığını gösterir. Ayasofya'da ses, yalnızca ibadetin bir unsuru değil, mekânın anlamını kuran temel bileşenlerden biridir. Bu bağlamda Ayasofya, duysal hafızanın güçlü biçimde devreye girdiği bir kültürel alan olarak değerlendirilebilir.

Ritüeller de Ayasofya'nın somut olmayan mirasının önemli bir parçasıdır. Bu noktada farklı bir perspektiften bakıldığında Bizans dönemindeki imparatorluk törenleri, Osmanlı dönemindeki dini ve kamusal ritüeller yapının yalnızca ibadet edilen bir mekân değil, aynı zamanda toplumsal düzenin sahnelendiği bir alan olduğunu göstermektedir. Bu ritüeller, Ayasofya'yı kolektif hafızanın merkezine yerleştirmiş; yapı bireysel deneyimlerin ötesinde toplumsal kimliğin kurulduğu bir mekân hâline gelmiştir.

Ayasofya'nın somut olmayan mirası sanat geleneği üzerinden de üretilmiştir. Mozaikler, hat yazıları, süslemeler ve mimari detaylar yalnızca estetik değerler taşımaz; aynı zamanda dönemin dünya görüşünü ve değer sistemini yansıtır. Bu sanatsal üretimler, ustalık geleneği, sembolik dil ve teknik bilgi aktarımı yoluyla kuşaktan kuşağa taşınmıştır. Böylece Ayasofya yalnızca bir sanat eseri değil, sanatsal bilgi ve pratiklerin aktarıldığı bir merkez işlevi görmüştür.

Tarihi kişilikler de Ayasofya'nın somut olmayan mirasının önemli taşıyıcılarıdır. Yapıyla ilişkilendirilen imparatorlar, sultanlar, mimarlar, din insanları ve sanatçılar, Ayasofya'nın etrafında oluşan anlatı evrenini beslemiştir. Bu anlatılar, yapı hakkında üretilen efsaneler, tarihsel hikâyeler ve kolektif imgeler aracılığıyla günümüze kadar ulaşmıştır. Ayasofya, bu yönüyle yalnızca fiziksel bir mekân değil, anlatılarla örülü bir hafıza alanı olmaktadır.

Somut ve somut olmayan mirasın bu iç içeliği, Ayasofya'yı klasik koruma anlayışlarının ötesine taşır. Yapının korunması yalnızca duvarlarının ve kubbesinin ayakta tutulması anlamına

gelmez; aynı zamanda onunla ilişkili ritüellerin, anlatıların ve sembolik anlamların da yaşatılmasını gerektirir. Ayasofya'nın kültürel miras olarak değeri bu çok boyutlu yapısından kaynaklanmaktadır.

Ayasofya ve Kültür Diplomasisi

Kültür diplomasisi, devletler arası ilişkilerin yalnızca resmî müzakereler ve stratejik çıkarlar üzerinden yürütülemediğinin kabul edilmesiyle önem kazanan bir etkileşim alanıdır. Bu diplomasi biçimi, uluslararası ilişkileri sert güç araçlarının ötesinde, anlam üretimi, sembolik temsil ve kolektif algı inşası üzerinden kurmayı hedefler. Kültür diplomasisi bağlamında sanat eserleri, tarihsel anlatılar ve kültürel miras unsurları, yalnızca estetik ya da geçmişe ait değerler olarak değil, güncel siyasal ve toplumsal ilişkileri etkileyen aktif aktörler olarak değerlendirilir. Bu yönüyle kültür diplomasisi, devletlerin kendilerini dünyaya nasıl anlattıklarıyla yakından ilişkili olmaktadır.

Kültürel mirasın bu süreçte oynadığı rol, özellikle tarihsel derinliği olan mekânlar üzerinden daha görünür hâle gelir. Bu mekânlar, yalnızca bir ulusun geçmişini temsil etmekle kalmaz; aynı zamanda farklı coğrafyalar, inançlar ve kültürler arasında ortak bir referans noktası üretir. Ayasofya, tam da bu nedenle Türkiye'nin kültür diplomasisinde sıradan bir unsur değil, istisnai bir örnek olarak öne çıkar. Yapı, tek bir tarihsel anlatıya indirgenemeyen geçmişiyle, kültürel etkileşimin ve tarihsel geçişlerin somutlaştığı bir alan sunmaktadır.

UNESCO'nun 2003 tarihli Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi (UNESCO, 2003, md. 2), mirası yalnızca fiziksel varlıklarla sınırlamaz; ritüelleri, sözlü gelenekleri ve performatif pratikleri de kültürel sürekliliğin temel unsurları arasında sayar. Ayasofya, bu tanımın somut bir örneğini oluşturmaktadır.

Akustik miras bağlamında yapılan çalışmalar, Ayasofya'nın kubbe yapısının yaklaşık 11 saniyeye varan yankı süresi ürettiğini ve bunun ibadet deneyimini biçimlendirdiğini göstermektedir (Pentcheva, 2017, s. 84–91). Bu durum, mimarinin yalnızca görsel değil, işitsel bir hafıza alanı da yarattığını ortaya koymaktadır.

Ritüel ve iktidar ilişkisi açısından değerlendirildiğinde, Bizans imparatorluk törenlerinin Ayasofya'da gerçekleştirilmesi, yapıyı kutsal olduğu kadar siyasal bir merkez hâline getirmiştir (Azak, 2022, s. 103–108). Osmanlı döneminde de benzer biçimde cuma selamlıkları ve kamusal dini törenler, mekânı kolektif kimliğin sahnesi hâline getirmiştir.

Sanatsal üretim bağlamında Kuban (2007, s. 145–152), Ayasofya'daki mozaik ve hat uygulamalarının yalnızca estetik değil, ideolojik bir temsil dili oluşturduğunu vurgular. Böylece yapı, farklı medeniyetlerin estetik anlayışlarının üst üste yazıldığı bir kültürel palimpsest niteliği kazanmıştır.

Kültür diplomasisi literatüründe sıklıkla vurgulanan “çekim gücü” kavramı, Ayasofya örneğinde klasik tanımların ötesine geçer. Ayasofya'nın uluslararası etkisi, yalnızca hayranlık uyandıran bir mimari yapı olmasından kaynaklanmaz. Asıl etki, yapının taşıdığı tarihsel gerilimlerden, dönüşümlerden ve çoklu anlam katmanlarından doğar. Ayasofya, farklı dönemlerde farklı toplumsal düzenlerin merkezinde yer almış olmasıyla, ziyaretçilerine yalnızca estetik bir deneyim değil, tarihsel düşünme imkânı da sunar. Bu özellik, yapıyı pasif bir kültürel obje olmaktan çıkararak, aktif bir diplomatik anlatı alanına dönüştürmektedir.

Bu noktada Joseph Nye'in yumuşak güç kavramı açıklayıcı olmakla birlikte tek başına yeterli değildir. Nye, kültürel unsurların ülkeler için çekim yarattığını savunurken, bu çekimin çoğu zaman olumlu ve uyumlu imgeler üzerinden işlediğini varsayar. Oysa Ayasofya'nın küresel etkisi, çoğu zaman uzlaşmadan çok tartışma, netlikten çok çoğulluk üretir. Ayasofya, kültür diplomasisinde nadir görülen biçimde, yalnızca “sevilen” değil, aynı zamanda “üzerine konuşulan” bir semboldür. Bu durum, kültür diplomasisinin her zaman yumuşak ve pürüzsüz bir alan olmadığını; bazen gerilim ve müzakere üzerinden de işleyebileceğini göstermektedir.

Ayasofya'nın kültür diplomasisindeki gücü, onun küresel hafızada işgal ettiği yerle doğrudan ilişkilidir. Yapı, Bizans, Osmanlı ve modern Türkiye dönemlerinin her birinde merkezi bir konumda bulunmuş; bu nedenle farklı tarih anlatılarının kesiştiği bir sembol hâline gelmiştir. Bu kesişim, Ayasofya'yı tek bir ulusal kimliğin aracı olmaktan çıkarır. Türkiye açısından Ayasofya, yalnızca "bize ait" bir miras değil, dünya kamuoyunun da kendisiyle ilişki kurduğu bir ortak referans noktasıdır. Kültür diplomasisi tam da bu tür ortak referanslar üzerinden işlemektedir.

Uluslararası ziyaretçiler açısından Ayasofya, Türkiye'ye dair ilk temas noktalarından biri olma özelliğini taşır. Bu temas, resmî diplomatik söylemlerden bağımsızdır ve doğrudan deneyim üzerinden gerçekleşir. Yapının mekânsal büyüklüğü, ışık kullanımı, mimari oranları ve tarihsel izleri, ziyaretçide güçlü bir duygusal ve düşünsel etki yaratır. Kültür diplomasisi literatüründe bu tür deneyimler, uzun vadeli algı oluşumunun temel unsurları olarak kabul edilir. Bu bağlamda Ayasofya, Türkiye'nin uluslararası alandaki görünürlüğünü yalnızca temsil etmez; aynı zamanda bu görünürlüğü sürekli yeniden üretmektedir.

Kültür diplomasisinin bir diğer önemli boyutu, kültürel mirasın nasıl sunulduğudur. Bir yapının korunması kadar, onun nasıl anlatıldığı da diplomatik etki açısından belirleyicidir. Ayasofya, çok katmanlı geçmişi nedeniyle tek yönlü bir anlatıya direnç gösteren bir yapı sunar. Bu direnç, kültür diplomasisi açısından bir zorluk olduğu kadar, önemli bir imkândır. Çünkü Ayasofya, Türkiye'nin kendisini tarihsel süreklilik, kültürel çoğulluk ve medeniyetler arası geçiş deneyimi üzerinden konumlandırmasına olanak tanımaktadır.

Bu noktada Simon Mark'ın kültür diplomasisini "anlatı kurma süreci" olarak tanımlaması önemlidir. Mark'a göre kültür diplomasisi, bir ülkenin kendisini başkalarına hangi hikâyeler üzerinden anlattığıyla ilgilidir. Ayasofya, Türkiye için tek bir hikâye sunmaz; aksine birden fazla anlatının aynı anda var olabildiği bir alan yaratır. Bu çoklu anlatı imkânı, Türkiye'nin kültür diplomasisini monolitik bir kimlik üzerinden değil, tarihsel derinlik ve çeşitlilik üzerinden kurmasına katkı sağlamaktadır.

Ayasofya'nın kültür diplomasisindeki rolü, zaman içinde değişen statüsüyle de yakından ilişkilidir. Yapının kilise, cami, müze ve yeniden cami olarak kullanılması, Ayasofya'yı sabit bir sembol olmaktan çıkararak, dönüşümün kendisini temsil eden bir mekân hâline getirmiştir. Bu dönüşümler, uluslararası kamuoyunda Ayasofya'yı yalnızca mimari bir eser değil, tarihsel süreklilik ve değişim tartışmalarının odağı hâline getirmiştir. Kültür diplomasisi açısından bu durum, Ayasofya'nın sürekli güncel kalmasını sağlayan önemli bir faktör olmaktadır.

Joseph Nye'in (2004, s. 10–17) yumuşak güç kavramı, kültürel unsurların zorlayıcı olmayan çekim kapasitesine işaret eder. Ancak Ayasofya örneğinde çekim gücü, yalnızca estetik hayranlık üzerinden değil; tarihsel çokluk ve tartışma üretme kapasitesi üzerinden de işlemektedir.

Simon Mark'a (2009, s. 12–18) göre kültür diplomasisi, ulusların kendilerini anlatma biçimidir. Ayasofya'nın çok katmanlı geçmişi, Türkiye'ye tekil ve indirgemeci bir kimlik yerine, tarihsel geçişlerin kesişim noktasında konumlanma imkânı sunmaktadır.

Aykaç (2018, s. 204–210), Ayasofya'nın farklı dönemlerde ideolojik mücadele alanına dönüşmesini, mirasın nötr değil siyasal bir alan olduğunu gösteren önemli bir örnek olarak değerlendirir. Bu bağlamda Ayasofya, kültür diplomasisinin uzlaşa kadar gerilim üretme potansiyeline de sahip olduğunu kanıtlar.

Ayasofya'nın Küresel İmaj Gücü

Ayasofya, Türkiye'de büyük bir yapı olmakla beraber belki de en çok tanınan yapıdır. Bu yapı, dünyada Türkiye'yi öne çıkaran şeylerden sadece biri değildir; o aynı zamanda, Türkiye'nin önemi ve kültürünün çıktığı ana yerlerden de biridir. Ayasofya, UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde de bulunmaktadır. Bu sadece yapıya büyük bir değer verir demek değildir; aynı zamanda bu yapıyı

bütün dünyada tanınan ve belli kurallara bağlı kılan bir ağın içine de koyar. Böyle olunca, Ayasofya artık sadece Türkiye’de duran eski bir yer değil, birçok ülkenin, kurumun ve halkın değer verdiği, paylaştığı ve konuştuğu bir uluslararası nokta olur.

Bu durumun açık örneklerinden biri, turizmdir. Ayasofya, “dünya mirası” olmasıyla, artık sadece “korunan” bir yapı değildir. Aynı zamanda insanlar tarafından görülmek istenen, gezilmek istenen bir yere dönüşür. Bunu kültürel miras üzerine çalışanlar da oldukça belirtir. Ayasofya, bu statü sayesinde Türkiye’nin dünyada gezilip görülmesi gereken yerler listesine girmiştir. Buraya gelen insanlar, Türkiye’nin tarihini, zenginliğini ve çeşitliliğini daha çok görür. Bu şekilde, Türkiye’nin kültürü de dünya önünde daha görünür olur. Görünürlük yalnızca savaşa ya da ekranlarla değil, aynı zamanda kültür ve yapılarla da olmaktadır.

UNESCO Dünya Mirası Listesi’ne 1985 yılında “İstanbul’un Tarihi Alanları” kapsamında dahil edilen Ayasofya (UNESCO, 1985), bu statüyle birlikte uluslararası koruma rejiminin parçası hâline gelmiştir. Pendlebury (2013, s. 67–72), dünya mirası statüsünün yalnızca koruma değil, aynı zamanda küresel görünürlük ve politik meşruiyet sağladığını belirtir.

Dünya mirası alanlarının turizm üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalar, bu statünün ziyaretçi sayılarında belirgin artışa yol açtığını ortaya koymaktadır (Timothy & Boyd, 2003, s. 56–61). Ayasofya da bu küresel dolaşım ağının önemli düğüm noktalarından biridir.

Aynı zamanda, Ayasofya’nın bu listede yer alması Türkiye’nin başka ülkelerle ve büyük ve farklı gruplarla çalışmasını da kolaylaştırır. Dünyada korunan kültür alanları, birlikte onarım yapmak, bilgi paylaşmak, yazı yazmak ve birlikte çalışmak için güzel yerlerdir. Bu alanlar sayesinde ülkeler arası işbirliği kurmak daha kolaydır. Bilim adamları, tasarımcılar ve farklı ülkelerden insanlar bir araya gelip Ayasofya gibi yerler üstünde çalışır. Kültür diplomasisinde de bu çok etkilidir. Çünkü Ayasofya, devletlerin birbiriyle direk siyaset konuşmadan ilişkiler kurmasına imkân verir. Yani bu yapı, Türkiye’nin dünya ile güzel ilişkiler kurmasına, kültürel diyaloglara katılmasına yardımcı olur.

Başka bir önemli taraf ise şudur: Ayasofya, Türkiye’nin kültürel gücünü tek bir anlatının ötesine taşır. Onun uzun ve katmanlı geçmişi, Türkiye’yi sadece bir döneme sıkıştırmaz. Aksine, farklı uygarlıkların birleştiği ve zengin bir kültür ortaya çıktığı bir yer olarak gösterir. Dünyada bir “yumuşak güç” olarak Ayasofya gibi semboller, ülkelerin daha saygın ve çekici olması için kullanılır. Bu güç baskıyla işlemez. İnsanların düşünce ve duygularına hitap eder. Yani Ayasofya, anlamı ve tarihiyle, Türkiye’nin imajını yükseltmektedir.

Sonuç olarak, Ayasofya’nın dünyada korunan bir yer olması, sadece üzerinde “korunmalı” etiketi olması anlamına gelmez. Bu, Türkiye’nin dünya ile olan ilişkilerinde dolaylı ama gerçek bir diplomasi aracıdır. Ayasofya, turist çekerek, kültürel işbirliğini güçlendirerek, ve dünya gözünde Türkiye’yi farklı ve zengin bir ülke olarak göstererek çok işlevli bir noktadır. Türkiye’nin büyük mirası, Ayasofya sayesinde tüm dünyada daha iyi anlaşılır ve öne çıkarmaktadır.

Yumuşak Güç Aracı Olarak Ayasofya

Nye’nin (2004) tanımladığı yumuşak güç, “cezb ederek ikna etme” kapasitesidir. Ayasofya da Türkiye’nin kültürel çekim gücünün merkezinde yer almaktadır.

- Bu kapsamda Ayasofya:
- Uluslararası sergilerde,
- Kültürel anlaşmalarda,
- Tanıtım faaliyetlerinde,
- Devlet diplomatik ziyaretlerinde (Nye, 2004, ss. 10–17).

Türkiye’nin medeniyet köprüsü olması özelliğini taşımaktadır.

Ayasofya'nın Müzecilik ve Koruma Politikalarındaki Rolü

Ayasofya, yalnızca tarihsel önemi ile değil eş zamanlı olarak da, Türkiye'nin **yurt içi ve yurt dışında kültürel miras koruma kurallarıyla kurduğu ilişki açısından** da özel bir konuma sahiptir. Yapı üzerinde devam ettirilen ve önem verilen çalışmalar, Türkiye'nin kültürel mirasa yaklaşımının ne kadar öncelikli bir hal aldığını göstermektedir. Bu noktada Ayasofya, bu mirasın korunmasının yalnızca matematiksel hesaplara dayalı bir düzeninin olmadığını aynı zamanda uluslararası ilişkilerle ve diplomasi ile de bağlantılı bir alan hâline geldiğini ortaya koymaktadır.

Kültürel mirası koruma fikri, son yıllarda tüm dünyada kabul edilen kurallar, etik ilkeler ve bilimle oluştu. Ayasofya gibi herkesin bildiği büyük yapılar için yapılan restore işleri de bu kurallara göre yapılıyor ve buna uymak çok önemli sayılıyor. Yapıyı korumak için yapılan işler, madde incelemeleri, belge toplama ve uzun vadeli planlar sadece kendi ülkemizdekilerle değil; başka ülkelerden gelen bilen kişilerle bilgi paylaşımı ile birlikte yapılıyor. Böyle olunca Ayasofya sadece bir yenileme yeri olmaktan çıkar. Birçok yerden gelen fikirlerin ve tecrübelerin paylaşıldığı bir yer hâline gelmektedir.

Keskin (2011, s. 214–220), erken Cumhuriyet döneminde Ayasofya'nın müzeye dönüştürülmesini, yeni ulusal kimliğin kültürel miras üzerinden inşasıyla ilişkilendirir. Bu karar, yalnızca işlevsel değil, ideolojik bir yeniden çerçeveleme süreci olarak değerlendirilmelidir.

Uluslararası koruma ilkeleri bağlamında, Venedik Tüzüğü (ICOMOS, 1964) ve UNESCO'nun koruma ilkeleri, tarihsel katmanların silinmemesi gerektiğini vurgular. Ayasofya'daki restorasyon yaklaşımı, çok katmanlılığın korunması ilkesine dayanmaktadır.

Ayasofya'da yapılan yenileme çalışmaları, ülkemizin kültürel mirasa sahip çıkmada tüm dünya ile birlikte olduğunu da gösterir. Dünyada, özellikle UNESCO'nun kullandığı koruma fikri, bir yapının sadece ayakta kalmasını değil, tarihinin ve özgün yanlarının da korunmasını ister. Ayasofya'daki koruma, yapının bütün dönemlerini düşünür, bir döneme indirgemez, geçmişten bugüne devamlılığı gözetir. Böylece Türkiye, bir yerin sadece sembolik veya fiktisel yönlerini değil, bilime dayalı ve tüm dünyada geçerli olan taraflarını ön planda tutar. Bu da gösterir ki, ülkemiz bu mirasa sahip çıkarken evrensel ve ortak kurallara uyar, daha doğru bir tavır seçmektedir.

Bu süreç, aynı zamanda kültürel diplomasi açısından işlevsel bir kanal üretmektedir. Restorasyon projeleri vesilesiyle kurulan akademik işbirlikleri, teknik danışmanlıklar ve ortak çalışmalar, resmî diplomatik görüşmelerden bağımsız fakat onları tamamlayıcı nitelikte ilişkiler doğurur. Kültürel mirasın korunması üzerinden kurulan bu temaslar, devletler arasında güven temelli ve uzun vadeli bağların oluşmasına katkı sağlamaktadır.

Ayasofya'nın restorasyon süreçleri, uluslararası alanda Türkiye'ye yönelik algının şekillenmesinde de rol oynar. Şeffaflık, bilimsel yöntemlere bağlılık ve uzmanlık paylaşımı gibi ilkeler, kültürel miras yönetiminin evrensel ölçütleri arasında yer alır. Bu ilkelerin Ayasofya örneğinde uygulanması, Türkiye'nin kültürel miras alanında sorumlu ve işbirliğine açık bir aktör olarak konumlanmasına katkı sunar. Böylece yapı, yalnızca geçmişin bir mirası değil, güncel uluslararası ilişkilerde anlam üreten bir unsur hâline gelmektedir.

Ayasofya'nın Uluslararası İlişkilerdeki Konumu

Ayasofya, tarih boyunca çeşitli siyasal tartışmaların odağında yer almıştır. Bu tartışmaların çoğu, yapının uluslararası sembolik değerinden kaynaklanır. Bu sembolik değerlere yakından baktığımızda ise karşımıza birtakım parametreler çıkmaktadır. Tartışmalar din eksenli imiş gibi gözükse de aslında tahakküm ve iktidar olgusu ile birebir örtüşmektedir. İktidarı elinde bulundurmamak, yalnızca yönetim ile değil aksine sosyal olarak hafızalara kazınmış bir yapının da iktidarını bulundurmakla eş değer olabilir. Bu noktada dünyanın farklı bölgelerinden farklı tepkiler ve tartışmalar oluşmuştur ve olmaya devam etmektedir.

Cho (2023, s. 145–150), Ayasofya’nın statü değişimlerinin uluslararası kamuoyunda kimlik, egemenlik ve kültürel miras politikaları çerçevesinde tartışıldığını belirtir. Bu tartışmalar, yapının yalnızca dini değil, jeopolitik bir sembol olduğunu göstermektedir.

Bu bağlamda Ayasofya, Foucaultcu anlamda bir “iktidar mekânı” olarak okunabilir; zira mekân üzerindeki tasarruf, sembolik egemenliğin görünürleştiği bir araç hâline gelmektedir.

Uluslararası Tepkiler ve Diplomasinin Yönetimi

Ayasofya’nın statüsü etrafında yürütülen tartışmalar, meselenin yalnızca kültürel ya da dini bir çerçevede ele alınamayacağını açık biçimde göstermektedir. Ayasofya, Türk milletinin tarih sahnesindeki sürekliliğinin, egemenlik iradesinin ve devlet kurma kapasitesinin somutlaştığı mekânlardan biridir. Bu yapı üzerindeki tasarruf yetkisi, herhangi bir uluslararası beğeni ya da onaya dayanan geçici bir hak değil; fethin hukuku, tarihin meşruiyeti ve devlet egemenliğinin doğal sonucudur. Bu nedenle Ayasofya’ya ilişkin her karar, öncelikle Türkiye Cumhuriyeti’nin kendi tarihine ve milletine karşı taşıdığı sorumluluk üzerinden okunmalıdır.

Ayasofya’nın statü değişikliği sonrasında ortaya çıkan uluslararası tepkiler, kültürel mirasın artık yalnızca ulusal egemenlik alanı içinde değil, küresel normlar ve çok taraflı kurumlar çerçevesinde değerlendirildiğini göstermektedir. Küreselleşme sürecinde miras alanları, “uluslararası kamusal alanın” parçası hâline gelmiş; bu durum, egemenlik ile uluslararası sorumluluk arasındaki dengeyi tartışmalı bir zemine taşımıştır (Logan, 2007, s. 35–42).

UNESCO’nun 2020 tarihli açıklamasında, Ayasofya’nın statü değişikliğinin Dünya Mirası Sözleşmesi kapsamındaki yükümlülükler bağlamında değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir (UNESCO, 2020). Bu yaklaşım, miras alanlarının yalnızca ulusal tasarruf konusu değil, “insanlığın ortak mirası” olarak kabul edildiğini vurgulayan 1972 Dünya Mirası Sözleşmesi’nin normatif çerçevesine dayanmaktadır (UNESCO, 1972).

Uluslararası hukuk literatüründe, kültürel miras alanları üzerinde devletlerin egemenlik yetkisi esas olmakla birlikte, bu yetkinin uluslararası sözleşmelerle belirli sınırlamalara tabi olduğu ifade edilmektedir (Francioni, 2008, s. 7–12). Ayasofya örneğinde tartışma, egemenlik hakkının inkârı değil; bu hakkın küresel miras rejimiyle nasıl uyumlandırılacağı meselesi etrafında şekillenmiştir.

ABD Dışişleri Bakanlığı’nın 2020 tarihli açıklamasında vurgulanan “kapsayıcılık” söylemi, kültürel mirasın çoğulcu temsili bağlamında okunabilir (U.S. Department of State, 2020). Bu tür açıklamalar, kültürel mirasın uluslararası ilişkilerde normatif baskı ve sembolik diplomasi aracı olarak işlev gördüğünü göstermektedir (Winter, 2014, s. 100–105).

Orhan Pamuk’un Ayasofya’nın müze statüsünü çoğulcu kimliğin göstergesi olarak değerlendirmesi (Pamuk, 2020, s. A23), kültürel mirasın ulusal kimlik inşasındaki rolüne dair literatürle paralellik göstermektedir. Smith’e (2006, s. 29–34) göre miras, geçmişin nötr bir yansıması değil; bugünün kimlik tartışmaları içinde yeniden üretilen bir söylemdir. Bu bağlamda Ayasofya, farklı kimlik anlatılarının kesiştiği sembolik bir alan hâline gelmiştir.

Ayasofya’nın geçmişte farklı işlevler üstlenmiş olması, bugün bu toprakların sahibi olan milletin iradesini gölgeleyen bir unsur değildir. Aksine bu çok katmanlı tarih, Türk devlet geleneğinin kapsayıcı ama kararlı karakterini ortaya koymaktadır. Türkiye, Ayasofya konusunda ne savunmada olan ne de özür dileyen bir pozisyon almaktadır. Devlet, bu meseleyi kendi tarih bilinci ve egemenlik anlayışı doğrultusunda yönetmekte; dış tepkileri belirleyici değil, dikkate alınması gereken tali unsurlar olarak değerlendirmektedir.

Bu çerçevede diplomatik açıklamalar, bir geri adımın ya da tereddüdün değil, güçlü bir devlet aklının yansımasıdır. Türkiye, Ayasofya ile ilgili kararlarını dünyaya anlatırken kendi tezini savunmakta, tarihsel haklılığını ve hukuki dayanaklarını net bir biçimde ortaya koymaktadır.

Uluslararası hukuk ve kültürel miras söylemi ise bu sürecin sınırlarını çizen değil, Türkiye'nin duruşunu meşrulaştıran araçlar olarak kullanılmaktadır.

Kültürel miras yönetimi alanında yürütülen çalışmalar da millî iradenin sahadaki tezahürüdür. Ayasofya'nın korunması, yaşatılması ve işlevlendirilmesi, bu yapının kaderinin başkalarının beklentileriyle değil, Türk devletinin kararıyla belirlendiğini göstermektedir. Bu yönüyle Ayasofya, yalnızca geçmişin bir mirası değil; bugün de Türkiye'nin bağımsızlık, egemenlik ve tarih bilincinin güçlü bir sembolü olarak varlığını sürdürmektedir.

Bu noktada verilen dünya çapındaki tartışmalar halen devam etmektedir. Birkaç örnek vermek gerekirse UNESCO, Ayasofya'nın cami olması durumunda kültürel miras listesindeki öneminin zayıflayacağından bahsetmiş, ortak bir bilince hizmet edemeyeceğinden dem vurmuştur. Bu noktada UNESCO, miras listesindeki yapıları inceleyerek buranın müze olarak kalmasının daha doğru olacağını vurgulamıştır (UNESCO, 2020).

Bir diğer tartışma noktası açılan saha ise ABD olmuştur. ABD, Ayasofya'nın müze olarak kalmasının daha kapsayıcı olduğunu belirtmiştir ve bu kapsayıcılığın cami oluşu ile beraber yitirileceğinden bahsetmiştir (U.S. Department of State, 2020).

Türkiye'den de farklı sesler çıkmakta olup önemli farklı seslerden biri de Orhan Pamuk'tur. Pamuk, Ayasofya'nın müze statüsünün Türkiye'nin çoğulcu kimliğinin bir göstergesi olduğundan bahsetmiştir (Pamuk, 2020, s. A23). Değişimin çoğulcu değil aksine çoğunlukçu bir karar olduğunu söylemlerinde defaten dile getirmiştir ve getirmektedir.

Kültürlerarası Diyalog Mekânı Olarak Ayasofya

Ayasofya, tarih boyunca yalnızca mimari bir anıt ya da siyasal bir simge olarak değil, farklı inanç dünyalarının hafızasında yer etmiş **kutsal bir referans alanı** olarak varlık göstermiştir. Yapının hem Hristiyanlık hem de İslam açısından taşıdığı anlam, onu tek bir inanç çerçevesine hapsolmayan nadir mekânlardan biri hâline getirmiştir. Bu durum, Ayasofya'yı yalnızca geçmişin bir mirası değil, farklı inanç geleneklerinin aynı mekânda anlam üretebildiği istisnai bir sembol konumuna taşımaktadır.

Hristiyan alemi için Ayasofya, yüzyıllar boyunca teolojik otoritenin ve kutsal mekân anlayışının merkezinde yer almış; İslam dünyası açısından ise fetih sonrası dönemde ibadet, ilim ve kamusal hayatla bütünleşen bir mabede dönüşmüştür. Bu iki ayrı kutsallık biçiminin aynı yapıda tarihsel olarak karşılık bulmuş olması, Ayasofya'yı çatışmanın değil, **anlamların üst üste var olabildiği** bir mekân hâline getirmiştir (Runciman, 1985, ss. 45–52). Yapının duvarlarında, kubbesinde ve mekânsal düzeninde bu çoklu kutsallığın izleri hâlâ okunabilmektedir.

Bu özellik, Ayasofya'yı diyalog kavramının soyut bir ideal olmaktan çıkıp mekânsal bir gerçekliğe dönüştüğü bir örnek hâline getirir. Yapı, farklı inanç sistemlerinin birbirini dışlamadan var olabileceğini tarihsel deneyim üzerinden göstermektedir. Hoşgörü kavramı da bu bağlamda yalnızca söylemsel bir değer değil, yüzyıllar boyunca uygulanmış bir birlikte var olma pratiği olarak Ayasofya'da karşılık bulur.

Ayasofya'nın çoklu kutsallık statüsü, dinler arası mekânsal süreklilik tartışmaları açısından özgün bir örnek teşkil etmektedir. Runciman'ın (1985, ss. 45–52) belirttiği üzere, Bizans döneminde teolojik ve siyasal otoritenin merkezi olan yapı, Osmanlı döneminde de benzer biçimde kamusal ve dini hayatın odağı hâline gelmiştir. Bu süreklilik, mekânın tamamen kopuşla değil, dönüşümle yeniden anlamlandırıldığını göstermektedir.

Dinler arası diyalog literatürü, ortak mekânların çatışma kadar temas ve müzakere imkânı da ürettiğini ortaya koymaktadır (Appleby, 2000, s. 45–49). Ayasofya'nın tarihsel deneyimi, kutsal mekânların tekil kimliklere indirgenmeden var olabileceğini gösteren nadir örneklerden biri olarak değerlendirilebilir.

Ayasofya'nın temsil ettiği birlikte yaşama kültürü, farklılıkların silinmesi değil, **korunarak bir arada tutulması** üzerine kuruludur. Yapı, inançlar arası geçişlerin yıkım yoluyla değil, dönüştürme ve yaşatma anlayışıyla yönetilebileceğini göstermiştir. Bu yönüyle Ayasofya, günümüz dünyasında sıkça tartışılan birlikte yaşama meselesine tarihsel derinliği olan güçlü bir referans sunmaya devam etmektedir.

Ayasofya'nın Kültürel Diplomasiye Katkısının Teorik Analizi

Ayasofya'nın kültürel diplomasiye katkısı, yapının yalnızca tarihsel ve estetik değerleriyle değil, uluslararası alanda ürettiği sembolik anlamlar ve algılar üzerinden değerlendirilmelidir. Bu bölüm, Ayasofya'nın çok katmanlı kimliğinin kültürel diplomasisi teorileri çerçevesinde nasıl bir etki alanı oluşturduğunu analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Joseph Nye'nin (2004, s. 10–17) yumuşak güç kuramı çerçevesinde kültürel miras alanları, bir devletin çekim kapasitesini artıran sembolik kaynaklar arasında yer alır. Ayasofya, tarihsel derinliği ve küresel bilinirliği sayesinde Türkiye'nin kültürel anlatısını görünür kılan güçlü bir yumuşak güç unsuru olarak değerlendirilebilir.

Ancak kültürel diplomasi yalnızca olumlu imaj üretimi değil, aynı zamanda kriz yönetimi kapasitesini de içerir. Ayasofya örneğinde görüldüğü üzere, sembolik değeri yüksek miras alanları aynı zamanda diplomatik gerilim üretme potansiyeline sahiptir (Winter, 2014, s. 112–118). Bu nedenle kültürel diplomasi, temsil kadar algı yönetimini de kapsayan çok boyutlu bir süreç olmaktadır.

Uluslararası Kültürel Semboller, UNESCO Perspektifi ve Küresel Turizm Bağlamında Ayasofya

Ayasofya, hem ülke içinde hem de dış dünyada konu olan bir yerdir. Hem eski hem yeni birçok öykü burada bir araya gelmektedir. Ayasofya, mimarisiyle güzel olduğu için değil; çok uzun yıllar boyunca farklı yönetimlere, farklı inanışlara ve toplumların hayal gücüne göre başka anlamlar kazandığı için büyük bir simge olmaktadır. Bu yüzden, Ayasofya tek bir yüzü olan bir yer değildir. Onun çok yönlü yapısı, anlatılar kurmak için çok uygun ve güçlü bir sembol olmasına yol açmaktadır. Ülkeler, kendilerini dünyaya anlatırken soyut ve anlaşılması zor şeyler yerine, gerçek ve herkesçe bilinen yerleri ve değerleri kullanmak istemektedir. Ayasofya da tam bu isteğe karşılık veren bir noktadır. Türkiye, dünya ile konuşurken "medeni toplumların buluşma noktası" sözüne sıkça yer vermektedir. Bu söz, aslında haritadaki bir yer olmaktan çok, Ayasofya gibi önemli yapılar sayesinde anlam kazanmaktadır.

Ayasofya, Bizans zamanından Osmanlı'ya ve modern döneme kadar geldiği için, çok değişik toplumların bu alanda iz bırakabildiğini göstermektedir. Bu yönüyle Türkiye, kendini yalnız bir yere ait gibi değil; tarihteki geçişlerin ve ilişkilerin odağı olarak gösterebilmektedir. Ayasofya sayesinde, geçmiş sadece sahip olunan bir şey değil, aynı zamanda birlikte yaşanan bir olay olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece bu değerli yapı, bir toplumun kimliğini daraltan bir araç olmaktan çıkmakta ve herkesi içine alan bir öykü kurmaya yardımcı olmaktadır.

Dünya mirası statüsünün turizm üzerindeki etkisine ilişkin çalışmalar, UNESCO listesine dâhil edilen alanların küresel görünürlüğünün ve ziyaretçi sayılarının arttığını göstermektedir (Timothy & Boyd, 2003, s. 56–61). Ayasofya, bu bağlamda kültürel diplomasi ile kültür turizmi arasındaki kesişim noktasında yer almaktadır.

Wolfe'a (2021, s. 88–94) göre kültürel miras alanları, kentlerin marka değerini yükselten temel unsurlar arasında yer almaktadır. Ayasofya'nın İstanbul'un küresel imajındaki merkezi konumu, Türkiye'nin kültürel anlatısının ekonomik boyutla da desteklendiğini göstermektedir.

Ayasofya'nın bu kadar ünlü olmasının sebeplerinden biri ise UNESCO listesinde olmasından kaynaklanmaktadır. UNESCO duruma, ortak miras perspektifinden bakmakta ve incelemektedir.

Ayasofya bu noktadan bakıldığında bizim sorumluluğumuz kadar onun da bizlere karşı sorumluluğu olan bir yapıya dönüşmektedir. Bu nokta oldukça önemlidir çünkü Ayasofya'nın da kültür aktarımı konusunda bizlere bıraktığı miras dünya mirası olduğu için sorumluluk her iki tarafta da bulunmaktadır. Bu da bizim uluslararası diplomaside sürekli bir şekilde aktif ve iletişimde olmamızı sağlamaktadır. Ayrıca Türkiye'nin koruma, açık olma ve herkesin ulaşması için yaptığı işler başka ülkelerce takip edilmektedir.

Ayasofya'da yapılan bakım ve tamir işleri, UNESCO'nun kurallarına uygun olduğu zaman, yapının dünya için değerini artırmaktadır. Bilimle yapılan düzenlemeler, belgelerle kayıt tutmak ve uzmanlarla çalışmak, Ayasofya'nın şimdi ve ileride güzel kalmasını sağlamaktadır. Bu işlemler, Türkiye'nin sadece kendi hakkını kullanan bir ülke olmadığını; ayrıca dünya çapında eski yapıları korumaya yardım eden bir ülke olduğunu göstermektedir. Bu davranışlar, Türkiye'ye kültürel ilişkilerde olumlu bir görüntü kazandırmaktadır. Çünkü eski eserlerin yaşatılması, ülkeler arasında dostluk ve saygı kazanmada uzun sürede etkili olmaktadır. Ayasofya korunarak, hem Türkiye hem dünya için ortak bir değer olarak kalmakta ve insanlar bu değere sahip çıkmaktadır. Türkiye böylece hem kendi kültürüne hem dünyaya açık ve sorumlu bir ülke olmaktadır. Bu sırada, diğer yapılar ve geçmişten gelen eserler için de örnek olmaktadır.

Diplomasi yalnızca kapalı kapılar ardında ve sefaretlerde gerçekleşmemektedir. Diplomasi, yeri geldiğinde sokakta, yeri geldiğinde ise ekonomik parametreleri düzenleme uğruna gerçekleşmektedir. Ayasofya'nın bilinirliği tam da bu noktada ekonomik olarak da belirli kazanımlar sağlamaktadır. Kültür turizmi, Türkiye'nin öncül noktada olduğu alanlardan biri olmaktadır.

Uluslararası tanınırlık, kültürel diplomasinin ekonomik boyutuyla doğrudan bağlantılıdır. Ayasofya gibi güçlü semboller, bir ülkenin küresel rekabet içinde fark yaratmasını sağlamaktadır. Bu fark, yalnızca sayısal ziyaretçi verileriyle değil, niteliksel algı dönüşümleriyle ölçülmektedir. Ayasofya, Türkiye'nin tarihsel derinliğini, kültürel çeşitliliğini ve sürekliliğini tek bir mekânda görünür kılarak, uluslararası kamuoyunda kalıcı bir izlenim bırakmaktadır. Bu izlenim, ekonomik ilişkilerden kültürel ortaklıklara uzanan geniş bir yelpazede dolaylı ama etkili sonuçlar üretmektedir.

Eğitimden Dijitale Uzanan Kültürel Miras Aktarımı: Ayasofya'nın Yeni Öğretici Rolü

Ayasofya, bugün artık yalnız bir eski yapı değildir. Dünyanın her yerinden birçok kişi onu görmeye gelmekte ve ona hayran kalmaktadır. Ama Ayasofya bundan daha fazlasıdır. O, bizim geçmişimizi, kültürümüzü ve bilgimizi nasıl öğrendiğimizi ve nasıl aktardığımızı gösteren bir yerdir. Yapının uzun ve farklı geçmişi, onu eski tarih kitaplarının dışında bir yere taşımaktadır. Bu yüzden Ayasofya, tam da bu nedenle eğitim için eşsiz ve özel bir örnek olmaktadır. Burada geçmiş, bugün ile buluşmakta; insanlar eskiyi görmekte, hissetmekte ve kendi hayatlarına katmaktadır. Ayasofya, bizim için yalnızca taş ve duvar değildir; o, bilgi ve hayatla dolu canlı bir alan olmaktadır.

Çağdaş miras çalışmaları, kültürel mirasın yalnızca korunması değil, aktarılması ve yorumlanması gerektiğini vurgulamaktadır (Smith, 2006, s. 83–89). Ayasofya, disiplinler arası çalışmalar için bir “yaşayan laboratuvar” işlevi görerek mimarlık, sanat tarihi ve restorasyon eğitimi açısından uygulamalı öğrenme imkânı sunmaktadır.

Dijitalleştirme süreci, mirasın yüzeyselleştirilmesi değil; aksine çok katmanlı tarihsel verinin daha sistematik biçimde analiz edilmesini mümkün kılan bir araçtır. Bu durum, hem akademik araştırma hem de kamusal eğitim açısından kültürel belleğin sürdürülebilirliğini güçlendirmektedir (Logan, 2007, s. 52–58).

Ayasofya, kültürel miras eğitimi için tam bir buluş noktasıdır. Farklı alanlar bu yapıda birleşmektedir. Mimarlık, sanat tarihi, tarih, arkeoloji, restorasyon bilimi, miras yönetimi gibi bölümler burada inceleme yapmaktadır. Bu çalışmalar sayesinde Ayasofya, açık bir laboratuvar gibi olmaktadır. Araştırmalar, öğrencilere bilgi vermekte; aynı zamanda koruma, onarım, etik gibi konuları örneklerle anlatmaktadır. Dersler ve tartışmalar gerçek yaşama dokunmaktadır. Böylece

kültürel miras eğitimi, sadece kurallardan oluşmamakta; gerçek yerlerden ve gerçek sorunlardan ortaya çıkmakta ve şekil bulmaktadır. Öğrenciler hem görerek hem dokunarak öğrenmektedir. Tüm bu durum, eğitimde yaşanmış olayların önemini göstermekte ve bilgiler daha kalıcı hâle gelmektedir.

Dijital miras uygulamaları ise kültürel aktarımın mekânsal sınırlarını aşmaktadır. Sanal müzeler ve üç boyutlu modellemeler, miras alanlarının erişilebilirliğini artırmakta ve özellikle genç kuşaklarla yeni bir etkileşim zemini oluşturmaktadır (Latham & Cowan, 2023, s. 120–126).

Ayasofya'nın eğitimdeki rolünü incelediğimizde ise yalnızca üniversite düzeyiyle sınırlı olmadığı görülmektedir. İlkokuldan lise müfredatına uzanan yapı, tarihsel süreklilik, medeniyetler arası etkileşim ve kültürel çeşitlilik kavramlarının anlatımında güçlü bir örnek olarak kullanılmaktadır. Ayasofya öğrenciler için herhangi bir dönemi temsil eden bir yapı olmaktan ziyade, bir duruşu, kişiliği ve zamanın taş duvarlar arasında bükülebileceğini gösteren bir yer olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dijitalleşme ile Ayasofya, eskiden sadece yerinde görülen bir yapı iken artık her yerde, herkes tarafından öğrenilebilir hâle gelmiştir. Uzaktan bir gerçekliğe bakmak her ne kadar değişen dünyada yeni hayatımıza entegre olmuş olsa da Ayasofya bu durumu çok rahatlıkla kaldıracaklardır. Dijital araçlar sayesinde her yaşta ve farklı ilgiye sahip kişiler, Ayasofya hakkında bilgi alabilmekte, detayları öğrenebilmektedir. Yani Ayasofya, dünyada herkes için açık ve erişilebilir bir bilgi yeri hâline gelmektedir.

Dijital miras uygulamaları ve sanal müze gibi uygulamalar ise özellikle genç kuşaklarla kurulan ilişki açısından belirleyici bir rol oynamaktadır. Fiziksel olarak gelemeyen ya da ziyaret imkânı olmayan bireyler için Ayasofya, dijital ortamda keşfedilebilen bir kültürel deneyim hâline gelmektedir. Bu durum, kültürel mirasın yalnızca “yerinde görülmesi gereken” bir değer olmaktan çıkmasını sağlamaktadır. Her koşulda aktarım devreye girmektedir. Aynı zamanda dijital araçlar, mirasın aktarımında görsel, işitsel ve etkileşimli öğrenme biçimlerini bir araya getirerek, klasik anlatı yöntemlerine kıyasla daha güçlü bir bağ kurulmasına olanak tanımaktadır.

Ayasofya örneğinde dijitalleştirme, mirasın anlamını basitleştiren ya da yüzeyselleştiren bir süreç değil; aksine, karmaşık tarihsel katmanları daha anlaşılır hâle getiren bir araç olarak işlev görmektedir. Farklı dönemlere ait mimari unsurların dijital ortamda ayrıştırılarak incelenebilmesi, kültürel mirasın çok katmanlı doğasını görünür kılmaktadır. Bu da hem akademik çalışmalar hem de kamusal eğitim açısından önemli bir kazanım üretmektedir.

Sonuç

Ayasofya, tarihsel olarak hem Doğu hem Batı uygarlıklarının ortak hafızasını taşıyan benzersiz bir kültürel miras alanıdır. Bu gibi insanlık mirası olan ortak kültür yapıları ile tıpkı bir gen aktarımı gibi nesilden nesile değişen, dönüşen ve gelişen bir kültür haritası oluşmaktadır.

Kültürel mirasın taşınması sürecinde Ayasofya'nın oynadığı rol; korunma, dönüştürülme, yeniden anlamlandırma ve uluslararası toplumla paylaşılma aşamalarında somutlaşmaktadır. Bu miras, yalnızca sütunlarla ve tarihi önemle değil, sütunların dokusuna işleyen ve sürekli metamorfoz geçirerek gelişen Anadolu uygarlığı ile de gelişmektedir.

Ayasofya, Doğu ve Batı arasındaki tarihsel gerilimin basit bir yansıması değil; bu iki dünyanın birbirini tanımadığı, dönüştürdüğü ve yeniden ürettiği çok katmanlı bir temas alanıdır. Yapı, ne yalnızca Batı'nın Hristiyan-Bizans mirasına indirgenebilir ne de yalnızca Doğu'nun İslamî ve Osmanlı kimliğiyle sınırlandırılabilir (Necipoğlu, 2005, ss. 60–66). Ayasofya'nın özgünlüğü, tam da bu indirgenemezliğinde ve eşzamanlı anlam çoğulluğunda yatmaktadır.

Batı merkezli akademik ve politik söylem, Ayasofya'yı büyük ölçüde “evrensel kültürel miras” kavramı üzerinden tanımlamaktadır. Bu söylem, yüzeyde kapsayıcı bir dil kullansa da, derinlikte Batı'nın tarih yazımı ve kültürel hiyerarşi kurma geleneğini yeniden üretmektedir.

Ayasofya'nın Bizans dönemi, Batı'nın kendi tarihsel sürekliliğiyle doğrudan ilişkilendirilirken; Osmanlı dönemi çoğu zaman “sonradan eklenmiş” ya da “geçici” bir evre olarak sunulmaktadır.

Bu yaklaşım, Edward Said'in oryantalizm kavramsallaştırmasıyla okunabilmektedir. Batı, Ayasofya'yı evrensel ilan ederken, evrenselliğin sınırlarını kendisi çizmektedir. Böylece yapı, Batı'nın bilgi üretiminde merkez; Doğu ise nesne konumuna itilmektedir. Ayasofya'nın anlamı, Doğu'nun yaşayan kültürel pratiklerinden ziyade, Batılı akademik disiplinlerin estetik ve tarihsel ölçütleriyle sabitlenmektedir.

Doğu perspektifi ise Ayasofya'yı bir fetih simgesi olmanın ötesinde, medeniyetler arası sürekliliğin mekânsal ifadesi olarak ele almaktadır. Osmanlı düşüncesinde fetih, yıkım değil; mevcut olanı dönüştürerek yaşatma pratiğidir.

Bu bağlamda Doğu, Ayasofya'yı Batı'ya karşı kazanılmış bir sembol olarak değil; Batı'yı da içine alan daha geniş bir tarihsel anlatının merkezî unsuru olarak görmektedir (Kafadar, 2019, ss. 31). Bu perspektif, Batı'nın iddia ettiği kopuş söylemine karşı, mekânsal ve kültürel devamlılığı öne çıkarmaktadır. Ayasofya, Doğu açısından bir “öteki”nin mirası değil; evrensel olanın farklı bir medeniyet diliyle yeniden yorumlanmış hâlidir.

Uluslararası ilişkiler teorileri açısından Ayasofya, klasik realizmin güç ve güvenlik odaklı çerçevesini aşan bir örnek olmaktadır. Ayasofya üzerinden yürütülen tartışmalar, maddi güçten ziyade sembolik iktidar, anlam üretimi ve meşruiyet mücadelesini görünür kılmaktadır. Bu durum, konstrüktivist yaklaşımın “gerçekliğin söylemlerle inşa edildiği” tezini somutlaştırmaktadır.

Batı, Ayasofya'yı evrensel değerler adına denetim altına almaya çalışırken; Doğu, tarihsel egemenlik ve kültürel süreklilik söylemini öne çıkarmaktadır. Ancak bu iki pozisyon arasındaki çatışma, sıfır toplamı bir güç mücadelesi olmaktan çok, kimin evrenseli tanımlayacağına dair bir epistemolojik mücadeledir (Mignolo, 2011, s. 45).

Ayasofya, Marshall McLuhan'ın “küresel köy” kavramını yeniden düşünmeye zorlamaktadır. Küresel köy, yalnızca iletişim teknolojilerinin mesafeyi ortadan kaldırdığı bir alan değil; tarihsel hafızaların eşzamanlı olarak dolaşıma girdiği bir anlam evrenidir. Ayasofya, İstanbul'da fiziksel olarak sabit kalsa da, aynı anda farklı kültürlerin, inançların ve ideolojik okumaların kesiştiği küresel bir düğüm noktasıdır (McLuhan, 1964, s. 14).

Batılı bir izleyici için Ayasofya, modernliğin öncesine ait estetik bir referans; Doğulu bir izleyici için yaşayan bir tarihsel sürekliliğin parçasıdır. Ancak küresel köy bağlamında bu iki algı karşı karşıya değil; üst üste binmiş hâlde var olmaktadır. Ayasofya, bu yönüyle küresel köyün bir “merkezi” değil; çok sesli bir ortak alandır.

Ayasofya, Doğu ve Batı arasında taraf tutan bir sembol değil; bu iki perspektifi zorunlu olarak birbirine bakan bir müzakere alanıdır. Türkiye açısından Ayasofya, kültürel savunma refleksinin ötesinde; küresel düzeyde anlam üreten, tartışma açan ve yerleşik hiyerarşileri sorgulayan bir güç unsuru olmaktadır.

Bu yönüyle Ayasofya, Türkiye'nin uluslararası sistemde yalnızca askeri ya da ekonomik kapasitesiyle değil; medeniyet anlatısı, kültürel hafıza ve sembolik güç üzerinden de etkin bir aktör olabileceğini göstermektedir. Ayasofya'nın asıl gücü, Doğu ile Batı arasında bir köprü olmasında değil; bu köprü metaforunu aşarak, iki tarafın da kendini yeniden düşünmek zorunda kaldığı bir eşik yaratmasında yatmaktadır (Appadurai, 1996, ss. 27–34).

Sonuç olarak bu makale, Ayasofya'nın kültürel miras aktarımındaki çok katmanlı işlevini ve kültür diplomasisine olan katkısını bütüncül bir çerçevede açıklamış; yapının hem ulusal kimlik hem uluslararası ilişkiler bağlamındaki önemini ortaya koymaya çalışmıştır.

References

- Anderson, B. (2006). *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism* (Rev. ed.). Verso.
- Appadurai, A. (1996). *Modernity at large: Cultural dimensions of globalization*. University of Minnesota Press.
- Appleby, R. S. (2000). *The ambivalence of the sacred: Religion, violence, and reconciliation*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Assmann, J. (2011). *Cultural memory and early civilization: Writing, remembrance, and political imagination*. Cambridge University Press.
- Avcı, Y. (2019). *Türkiye'nin kültürel diplomasi politikaları*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Çelik, Z. (2017). *The remaking of Istanbul: Portrait of an Ottoman city in the nineteenth century*. University of California Press.
- Çelik, Z. (2020). Hagia Sophia, 1934–2020: The struggle for a monument's meaning. *International Journal of Islamic Architecture*, 9(2), 273–295.
- Cull, N. J. (2009). *Public diplomacy: Lessons from the past*. USC Center on Public Diplomacy.
- Cull, N. J. (2019). *Public diplomacy: Foundations for global engagement in the digital age*. Polity Press.
- Cummings, M. C. (2003). *Cultural diplomacy and the United States government: A survey*. Center for Arts and Culture.
- Davutoğlu, A. (2013). *Stratejik derinlik: Türkiye'nin uluslararası konumu* (58. bs.). Küre Yayınları.
- Flood, F. B. (2002). Between cult and culture: Bamiyan, Islamic iconoclasm, and the museum. *The Art Bulletin*, 84(4), 641–659.
- Francioni, F. (2008). The protection of cultural heritage in international law. *Collected Courses of the Hague Academy of International Law*, 331, 9–421.
- Halbwachs, M. (1992). *On collective memory* (L. A. Coser, Ed. & Trans.). University of Chicago Press. (Original work published 1950)
- Hobsbawm, E., & Ranger, T. (Eds.). (1983). *The invention of tradition*. Cambridge University Press.
- Kafadar, C. (2019). *Between two worlds: The construction of the Ottoman state*. University of California Press.
- Kuban, D. (2007). *Osmanlı mimarisi*. Yapı Kredi Yayınları.
- Latham, K. F., & Cowan, B. (2023). *Flourishing in museums: Towards a positive museology*. Routledge.
- Logan, W. (2007). Closing Pandora's box: Human rights conundrums in cultural heritage protection. In H. Silverman & D. F. Ruggles (Eds.), *Cultural heritage and human rights* (pp. 33–52). Springer.
- Lowenthal, D. (1985). *The past is a foreign country*. Cambridge University Press.
- Lowenthal, D. (1998). *The heritage crusade and the spoils of history*. Cambridge University Press.
- Mark, S. (2009). *A greater role for cultural diplomacy*. Netherlands Institute of International Relations "Clingendael".
- McLuhan, M. (1964). *Understanding media: The extensions of man*. McGraw-Hill.

-
- Melissen, J. (Ed.). (2005). *The new public diplomacy: Soft power in international relations*. Palgrave Macmillan.
- Mignolo, W. D. (2011). *The darker side of Western modernity: Global futures, decolonial options*. Duke University Press.
- Necipoğlu, G. (2005). *The age of Sinan: Architectural culture in the Ottoman Empire*. Princeton University Press.
- Nora, P. (1989). Between memory and history: Les lieux de mémoire. *Representations*, 26, 7–24. <https://doi.org/10.2307/2928520>
- Nye, J. S., Jr. (2004). *Soft power: The means to success in world politics*. PublicAffairs.
- Ousterhout, R. (2019). *Eastern medieval architecture: The building traditions of Byzantium and neighboring lands*. Oxford University Press.
- Pamuk, O. (2020). Opinion on Hagia Sophia. *The New York Times*.
- Runciman, S. (1985a). *The fall of Constantinople 1453*. Cambridge University Press.
- Runciman, S. (1985b). *The Great Church in captivity: A study of the Patriarchate of Constantinople from the eve of the Turkish conquest to the Greek War of Independence*. Cambridge University Press.
- Smith, L. (2006). *Uses of heritage*. Routledge.
- Timothy, D. J., & Boyd, S. W. (2003). *Heritage tourism*. Pearson Education.
- UNESCO. (1972). *Convention concerning the protection of the world cultural and natural heritage*. UNESCO World Heritage Centre.
- UNESCO. (2012). *Culture: A driver and an enabler of sustainable development*. UNESCO Publishing.
- UNESCO. (2020). *World heritage committee expresses concern over the status of Hagia Sophia*.
- UNESCO World Heritage Centre. (2026). *World heritage and international cooperation*. Retrieved January 6, 2026, from <https://whc.unesco.org>
- U.S. Department of State. (2020). *Statement on Hagia Sophia*.
- Winter, T. (2014). Heritage diplomacy along the Silk Road. *International Journal of Heritage Studies*, 20(9), 997–1015. <https://doi.org/10.1080/13527258.2013.828649>

ETHICAL DECLARATIONS**Research and Publication Ethics**

I declare that this article is an original work and was prepared in accordance with the principles of scientific research and publication ethics. The article has not been published elsewhere and is not currently under review by another journal.

All sources used in the study have been cited in accordance with academic standards. I declare that the study does not contain plagiarism, fabrication, falsification, or manipulation of data, and that the research findings have been presented in accordance with the principles of scientific integrity.

Author Contributions

The author single-handedly designed, conducted, and analyzed the study and prepared the report for this article. I have reviewed and approved the final version of the article and agreed to its publication.

Conflict of Interest

I declare that there is no conflict of interest regarding the publication of this manuscript.

Funding

This research did not receive any specific grant, financial support, or funding from any public, commercial, or non-profit funding agencies.

Artificial Intelligence (AI) Usage Disclosure

During the preparation of this manuscript, artificial intelligence tools may have been used solely for limited purposes such as language editing, translation assistance, and stylistic improvement. Any AI-assisted translations or language corrections were carefully reviewed and verified by the author. Artificial intelligence tools were not used to generate the core scientific content, research design, analysis, or scholarly conclusions. All academic responsibility for the content of the manuscript rests entirely with the author.

Copyright and Permissions

I confirm that all necessary permissions for copyrighted materials have been obtained where required and that the manuscript does not violate any intellectual property rights.

Author Approval

I confirm that they have read and approved the final version of the manuscript and consent to its submission and publication.

ETİK BEYANLAR**Araştırma ve Yayın Etiği**

Bu makalenin özgün bir çalışma olduğunu ve bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hazırlandığını beyan ederim. Makale daha önce herhangi bir yerde yayımlanmamış olup başka bir dergide değerlendirme sürecinde değildir.

Çalışmada kullanılan tüm kaynaklar akademik kurallara uygun biçimde atıflanmıştır. Çalışmanın intihal, veri uydurma, veri tahrifi veya manipülasyon içermediğini; araştırma bulgularının bilimsel dürüstlük ilkelerine uygun şekilde sunulduğunu beyan ederim.

Yazar Katkısı

Çalışmanın tasarlanması, yürütülmesi, analizi ve makalenin raporlama aşamasını tek başına yürütmüştür. Makalenin son hâlini okuyup onayladım ve yayımlanmasını kabul ettim.

Çıkar Çatışması

Bu makalenin yayımlanmasına ilişkin herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan ederim.

Finansal Destek

Bu araştırma herhangi bir kamu kurumu, ticari kuruluş veya kâr amacı gütmeyen kuruluş tarafından finansal olarak desteklenmemiştir.

Yapay Zekâ Kullanım Beyanı

Makalenin hazırlanması sürecinde yapay zekâ araçlarından yalnızca dil düzenleme, çeviri desteği ve anlatım iyileştirmesi amacıyla sınırlı ölçüde yararlanılmıştır. Yapay zekâ araçları tarafından yapılan çeviri ve dil düzenlemeleri tarafımdan dikkatle kontrol edilmiştir. Yapay zekâ araçları çalışmanın bilimsel içeriğinin, araştırma tasarımının, analizlerinin veya akademik sonuçlarının oluşturulmasında kullanılmamıştır. Makalenin içeriğine ilişkin tüm akademik sorumluluk bana aittir.

Telif Hakları ve İzinler

Telif hakkı gerektiren materyaller kullanılmışsa gerekli izinlerin alındığını ve çalışmanın herhangi bir fikrî mülkiyet hakkını ihlal etmediğini beyan ederim.

Yazar Onayı

Makalenin son hâlini okudum, onayladım ve yayımlanmasını kabul ettiğimi beyan ederim.